

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:
SÍK SÁNDOR

SÍK SÁNDOR
DÜMMERTH DEZSŐ
GÉCZY JÓZSEF
FALU TAMÁS
BITTEI LAJOS
GERLEI JÓZSEF
SURANYI ISTVÁN
MIHELICS VID

írássai

1958 JUNIUS

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Sík Sándor</i> : Gondolatok (A szeretetről szóló konferenciabeszédekből)	321
<i>Dümmerth Dezső</i> : Az eltűnt idő nyomában (Edgar Degas)	326
<i>Géczy József</i> : Csónakon (Vers)	339
<i>Falu Tamás</i> : Falkereszt, Béke, Itélet, Hajnal, Menetrend, Monor, Vízgyűrű (Versek)	340
<i>Bittei Lajos</i> : Pitypang, Vizek (Versek)	341
<i>Gerlei József</i> : Az ablak (Elbeszélés)	
— — : Édes Fiam (Elbeszélés)	346
<i>Surányi István</i> : Pillanat (Vers)	350
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények (Lourdes; A hit elevensége)	354
A kis út	359

NAPLÓ

Virág püspök és az irodalom (360); Szent Johanna a máglyán (363); Az olvasó naplója (365); Színházi őrző (369); Negyedévi filmkrónika (372); A keleti kódex személyi kánonjai (375); A magyar művészet három müncheni lexikonban (378); Arany Jánosné levelei (380); Anglikán-ortodox közeledések (383)

360

Felelős szerkesztő:

*Sík Sándor*Szerkeszti: *Rónay György*Főmunkatársak: *Doromby Károly, Mihelics Vid, Possonyi László*Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigília munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1.; A Vigília postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetéseket is elfogadunk.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

Sík Sándor

GONDOLATOK

(A szeretetről szóló konferencia-beszédekből)

Miért élünk ? — hogy szeressünk.

Az örök üdvösségre csak „egy a szükséges”: az élő hit, a hit a belőle fakadó szeretetben él.

Ami a szeretettel ellenkezik, az nem kereszténység.

Első a szeretet ! Sürgős a szeretet ! Jaj annak, akinek nincs !

Jó az, ami szeretetből történik.

A szeretet és a jog a keresztény gondolatban, Isten országában nem kettő, összetartozik.

Szeretet az igazság: a valóság szeretete. Szeretet a szépség: minden egyes valónak a szeretete. Szeretet a jóság, az emberek szeretete. Szeretet a szentség, az Isten szeretete.

Csak a szeretetben állhatok meg Isten előtt, másképp nem vesz rólam tudomást.

Az Isten országában semmit sem tett az, aki nem él a szeretetből és a szeretetben.

Élj keresztény ember módjára, szeretetből, szeretetben, szeretetnek !

A szeretet mívoltához elsőbb sorban tartozik hozzá a szeretés, mint a szerettetés.

Boldogságot elsősorban az adakozó szeretet ad. De adakozó szeretettel elsősorban nem magamat tudom szeretni, hanem Istent és az embereket. Vagyis bámulatosan egyszerű módon az igazi önszeretet voltaképp istenszeretbe és felebaráti szeretetbe olvad bele, ebben jelentkezik, ebben nyilvánul.

A szeretet természetfölötti erény, isteni erény, belénk öntött erény. Nem ember műve, Isten műve. Isten adja a lelkünkbe. Vagyis a szeretet: kegyelem.

A szeretet mindenekelőtt erény, vagyis nem egyes cselekedetekről van szó, hanem magatartásról, életformáról, habitusról. Világos, hogy ide eljutni nem lehet másként, mint egyes jócselekedetekkel.

A keresztény tökéletesség nem több és nem kevesebb, mint szeretet.

Szent annyit jelent, hogy valaki hősiek fokban gyakorolja a szeretetet. Pontosan ennyi, nem kevesebb, nem több, nem más.

Nem érti a kereszténységet, aki csak a maga üdvét keresi. A kereszténység titka: a szeretet.

A szereteten kívül minden más öncsalás. Illetve minden más értékes dolog értékes lehet, ha szeretet is.

Soha emberi nagy dolog még nem jött létre pusztán gondolkodással. Nagy dologhoz mindig kell a szív működése, a szeretet.

Akármit tettél a szeretetben, még eddig nem tettél nagyot: a szeretetben nincs mérték.

A szeretetet nem lehet túlozni. Lehet helytelenül szeretni, de túlságosan szeretni nem lehet.

Az egészséges ember nem egészséges akar lenni, hanem éli az egészséges ember életét. Így a keresztény ember is nem önmagát akarja szeretni helyesen, hanem Istent és felebarátját és ezzel szereti önmagát legjobban.

A szeretet külső megnyilvánulásai csak látszanak külsőnek, mert hiszen lelket hordoznak.

A szeretetnek vannak követői, amelyeket előre tud küldeni maga előtt. Mindenütt megszületik a szeretet, ahol megszületnek a szeretet cselekedetei.

A részleteknek gyakorlati teljesítése teszi, hogy szentekké legyünk, — ha ott van a lényeg, a döntő, a szeretet. Enélkül nincs értéke semminek.

Nem lehet az alantas szeretet megtagadása nélkül eljutni a magasabb szeretetig.

Azt a remek festményt, amelyet a szeretet alkot, majd a halál pillanatában befejezi a nagy Mester; nekünk dolgozni kell rajta holtig.

Az emberszeretet parancsa hasonló az istenszeretetéhez, mert az ember, ahogyan az Isten elgondolta és ahogyan az egész-emberi életben kialakul, mélyen hasonló az Istenhez.

Azért kell szeretni egymást és úgy, mert és amint az Isten szeret bennünket.

A felebaráti szeretet: istenszeretet.

Azt mondta valaki: aki megismerte az embereket és mégis szereti őket, az hős. Ebben az értelemben minden keresztény hős. Megismerte az embereket — önmagán keresztül ismerte meg, — de Istenben szereti ezt az önmagáért nem szeretetreméltó s Istenben annál szeretetreméltóbb embert.

Nem kerülhetek úgy viszonyba az Úristennel, hogy abból kikapcsolhatnám felebarátaimat.

Nem mehetek egyedül az Isten elé.

A szeretet azt jelenti, hogy az ember egész magatartása pozitív lesz az emberekkel szemben.

A szeretet kinyitja az embert; addig be van börtönözve önössége börtönébe és irreálisan áll szemben a világgal. Minden nagy szeretet újjászületés: mássá lesz az ember, kinyílik a szeme, ha megismer valakit, akit igazán szeret. Más emberré lesz, meglátja a valóságot.

Akkor lesz az ember reális, igazi emberré, ha az *én*-en túl fölfedezi a *mi*-t. És ezen túl is föl kell fedeznünk, hogy a *mi* mögött is ott áll az Isten.

Énem: testvér-én, — a testvériségben leszek énné.

Én, a felebarát és az Isten. Aki ezt a hármasságot fel nem fedezi, csonka valóságot él és emberi mivolta is csonka marad.

A legbiztosabb gazdagodás a folytonos adás.

Az kap, aki ad ! Azáltal kap, hogy ad.

Mit adjunk ? Elsősorban jóakaratot és amit a jóakarat parancsol.

Tudom, hogy az emberek testvéreim, tudom, hogy gyengék, tudom azt is, hogy én is gyenge vagyok, valószínűleg még gyengébb. De jóakarat él bennem, azzal közeledem feléjük. És föltételezem, hogy ők is jóakarattal jönnek felém.

Nekünk keresztényeknek színre, vallásra, világnézetre, mindenre való tekintet nélkül úgy kell nézni minden emberre, mint testvérré. Akik a keresztiség és a szentségek kötelékével testvéreink, azokra mint édes testvérekre; és akik nem keresztények, akik nem hívők, azokra mint akik hivatva vannak, hogy ők is velünk legyenek.

Nem én vagyok hivatva megállapítani, ki jó, ki gonosz; én azt tudom, hogy testvérem a jó is, a gonosz is.

A szeretetből nem szabad senkit és semmit kizárni, mert Isten sem zár ki semmit; kövessük Isten példáját !

A gonosznak bűnét rossznak kell látnom. De a rossz emberben is Isten arca mását kell látnom és azért szeretnem kell.

Adni, adni, adni ! Hálátlanok lesznek ? Nem érdemlik ? Megütnek ? Kövel dobnak vissza ? Tegyük ! Mi keresztények nagyon gazdagok vagyunk. Van mit adnunk. Olyan ez, mint az özvegyasszony olajkorsója. Minél többet adunk, annál több marad ... elsősorban szeretetből !

Aki jót tesz, az keresztény.

Aki keresztény, az másoknak jó. Aki nem jó, hanem rossz másnak, az nem keresztény.

Az Istent nem lehet nagylelkűségben felülmúlni. És ha nem annak kezével adja vissza, akivel cselekedted, nem baj: Istennek sok postása van.

Az önzés visszaható erővel rombol. Abban is, aki iránt az önző szeretet él, abban is, aki az önző szeretetet gyakorolja.

A jóság a legistenibb tulajdonság.

A jóság is fertőz, nemcsak a rossz, és mi keresztények azért vagyunk keresztények, hogy a jóság bacillusaival oltjuk be a világot.

Egy Istenarc... kiben eltemetve, kiben el nem temetve, de mindenki benne van. Egy Istenarc. Az Istenarc. Minden emberben, ha látom, meg tudom sejteni ezt az eltemetett vagy el nem temetett Istenképet.

Lehet-e Istent közelebből érezni magunkhoz közeledni, mint a jó emberekben ?

Istent szeretni a felebarátban legjobban úgy lehet, ha én viszem őt a felebarátnak.

Tekintet nélkül arra, hogy másoknak tetszik vagy nem, tekintet nélkül arra, hogy látják-e vagy nem, tekintet nélkül arra, hogy lesz-e sikere vagy nem: tedd a jót ! Tégy minden jót, amit megtehetsz, ott, ahol vagy, úgy ahogy teheted, akkorát, amekkorát tehetsz, de mindig, szüntelen ez legyen a programod.

Itt és most kezdeni, akivel együtt vagy, azt szeretni !

A keresztény felebaráti szeretet: előlegezett jóakarát mindenkinek. Amíg nem tudjuk valakiről, hogy rossz, addig jónak tartjuk.

Az én szememtől függ, hogy a jót látom-e meg másban, vagy a rosszat ? Ha a rosszat látom meg és aszerint élek, aszerint viselkedem: erősödik a rossz. Ha a jót: erősödik a jó.

Az érzelmek erősödnek, ha ki akarjuk fejezni őket és elsorvadnak, ha nem fejezzük ki. Van valami hiba a multjában vagy jelenében annak, aki nem tudja kifejezni szeretetét.

Köszönöm azt a szeretetet, amely nem tud megmutatkozni ! Van az a szeretet ? Nincs.

Aki szeretni tud, az szolgálni is tud, mégpedig kongeniálisan szolgálni.

Érezze meg a lelkünk azt, amire szüksége van a másiknak és adja azt, ami tőle telik. Csak azt, ami tőle telik, de azt egészen.

Az egymás közti érintkezésnek a tisztelet és szeretet terén való formaalkotása — az illem — különböző nemzetek, korok szerint különböző lehet, de bennünk nem szabad megkövesednie.

Ha kimegyek az emberek közé, vigyem magammal a békét. Én vagyok erős, ne az ő békétlenségük vegyen erőt rajtam, hanem az én békém rajtuk.

Nincs fogalma az örömről annak, aki nem próbálta a jóságot átélni.

Akivel találkozom, akivel dolgom van, abban nem a vetélytársat, nem a hivatalfőnököt vagy alattvalót, nem a férfit, nem a nőt, — hanem a testvért látom. És úgy kell viselkednem is vele szemben.

Ahol emberek vannak együtt, emberi gyöngeségek is vannak; lehetetlen ezen segíteni — tehát nincs más hátra, mint elviselni egymást.

Hogy a másik megváltozzék, az nem tőlem függ, de hogy én megváltozzam, az tisztán tőlem függ.

A szelidség nem hogy nem egy a gyengeséggel, hanem egy az erővel.

A szeretet nem képzelhető másképp, mint áldozatokkal. Nem kell az élet feláldozására gondolni vagy nagy anyagi áldozatokra, hanem energiának, időnek, rágondolásnak, egy darab léleknek készséges feláldozására a másikért.

A szeretet, ha megbántották, a megbocsátás köntösében jelenik meg.

Ő megsértett téged; nem az a baj, hogy te meg vagy sértve, az a baj, hogy ő sértett, ő bűnös! Testvére vagy, menj, békítsd meg!

A kereszténység hozta az irgalmat a világnak.

Az okosság kíséreti az irgalmas lelkületet és a szeretet lelkülete kíséreti az okosságot.

Aki másokat sajnál, annak nem jut ideje, hogy sajnáltassa magát.

Az Úr Jézus a kicsikhez, szegényekhez, nyomorultakhoz jött elsősorban. Nekünk is különös gondot kell ezekre viselnünk.

A kiállhatatlan emberekhez nem lehetünk eléggé kedvesek.

Ez a keresztény nagykorúság programja: jó időben, derült ég alatt a szeretet cselekedeteit művelni másokért; rossz időben szenvedni értük.

AZ ELTŰNT IDŐ NYOMÁBAN

(EDGAR DEGAS)

Az eltűnt idő

A huszadik század felé hajló Európa mintha elérte volna a világi nagykorúság csúcását. Az emberi értelem teljesen felszabadult egyház és állam gyámsága alól a demokratikus, polgári fejlődésben. Óriási tudományos felfedezéseket tett, melyekkel maga körött megváltoztatta az életet. Sok minden egyszerűbbnek, megoldhatóbbnak tűnt, ami korábban rejtélynek látszott. A diadalmas értelem már-már arra készült, hogy az életet egy matematikai képlet alakjában megragadja.

A képletet azonban nem találta meg. A technikai találmányokkal kényelmessé varázsoltt élet alján maradt valami kevés, amit nem lehetett megmagyarázni. A változásról volt szó, a világ jelenségeinek mozgásáról, mely egyszerre úgy tűnt fel, mint a szilárd és változatlannak hitt anyag végső alapja. A század végére, éppen akkor, mikor az élet már úgy tűnt, mint egy tökéletes és szabályos óramű, mely az emberi értelem készsége szolgájaként működik — éppen ekkor, a tudomány kénytelen volt tudomásul venni, hogy a fizikai jelenségek távolról sem viselkednek úgy, ahogy az értelem azt megkövetelné. Rá kellett jönni, hogy az élet *kiszámíthatatlan*. A matematika szelleme elhalványodott kissé. A törvények, a szilárd alapok, melyeket a tudomány felállított, egyszerre gyanúsakká, esetlegesekké váltak. Az emberi értelem, mely önnön világosságát az állandóságban látta, valami mást, valami újat és nyugtalanítót kényszerült észrevenni: a mozgás állandóságát.

A látható megtestesülések alapjáról, a világot éltető fényről kiderült, hogy végső eleme megfoghatatlan. Sem tapintással, sem emberi aggyal nem lehet követni. Van idő, mikor testekből áll, és anyagnak lehet tekinteni. De szeszélyesen megváltozhat, s ekkor már nem anyag többé, csak hullámmozgás.

Mi a hullámmozgás? Senki nem tudta megmondani. A tudomány csak nevet talált, fogalmat alkotott, melyet nem tudott élettel megtölteni. Nem csodálatos, hogy a biztos alapnak hitt fogalmi gondolkodás is gyanúba került. Az élet, mely kezdett már egy sivár számtanpéldához hasonlítani, egyszerre titokzatos és emberfeletti lett újra.

A német szárazság szelleme, mely Kant óta megfeküdte Európát, oszladozni kezdett. *Élan vital* — mondta ez élet új lendületéről egy francia. A hullámszerűen terjedő mozgás, mely a fizikában úgy tűnt fel, mint a jelenségek végső, titokzatos szerkezete, valami általános érvényességet kapott. Bergson a huszadik század elején

azt írta, hogy ez maga az élet, melyet a fogalmi gondolkodás nem ragadhat meg.

Az emberi fogalmak szegényes korlátai mögött megint zúgni kezdett a végtelenség. Szabad volt ismét arra gondolni, hogy nem az emberi értelem a létezés legmagasabb rangja, s túl rajta, felette, titokzatos szépségek rejlenek, melyek még friss árammal tölthetik meg a kiszáradt életet. A fogalom-alkotás rangesése egy másik, korábban észrevétlen ismeretszerzésnek hozott becsületet: a művészi intuíciónak. A hideg, matematikai spekuláció mellett feltűnt a szeretetben való megismerés.

Bergson a mozgásnak két tartományát tárta fel. A mechanikus, és a kiszámíthatatlan mozgást, mellyel visszaadta a lélek rangját. Kiderült, hogy az ember nem sorolható mindenestől a mechanikus mozgású fizikai tünemények világába. A mechanizmus csak a lélektelen testekre jellemző. Az ember csak mint test tartozik abba a kiszámítható, térszerű kiterjedésű *külső időbe*, mely Kant óta egyedül uralkodott, s mely a természettudomány világa volt. Az intuición valami újat tanított. Felfedezte a *belső időt*, mely a gondolkodó emberi lélek világa. Ez kiszámíthatatlan, mert egyetlen pillanat sem azonos az előzővel, vagy az utána következővel. Itt nem mennyiségi, hanem minőségi különbségek uralkodnak. A pillanatok nem különálló részek, hanem összekapcsolt, egységes folyamatot adnak. Minden pillanatban benne egész életünk.

E belső idő az emlékezés, mely ugyancsak hullámzó, de kiszámíthatatlan mozgás: az élet és a szabadság maga. Mert kiszabadulni a tudomány mérhető, matematikai idejéből — erre csak az ellenőrizhetetlen, szabad akaratú emberi lélek képes. A Zola-féle naturalista regény, mely tudományos alapon az emberi élet mechanizmusát kereste, már nem volt modern. Egy másik francia írni kezdte az ifjú század új regényét, központi élménnyé avatva az eltűnő időt: az emlékezést. A *la recherche du temps perdu* (Az eltűnő idő nyomában)...

Franciaország a nagy forradalom után most új ajándékot adott Európának: a kiszámíthatatlan, a titokzatos mozgás és az eltűnő idő észrevevését, ami úgy jelent meg, mint a halhatatlan emberi személyiség rangja.

Míg Bergson megjelentette könyvét: a *L'évolution créatrice*-t (A teremő fejlődés), s míg Proust lélekzete fogytáig kereste az eltűnő idő nyomát, addig Párizs utcáin egy félvak aggastyán bolyongott, aki botjával ütemesen kopogva a kövezeten, ugyancsak az eltűnő idő nyomában járt. *Edgar Degas* nem a fizikai időt, hanem az eleven testek eltűnő idejét kutatta. Nem a láthatatlan emlékezést akarta megragadni, mint Proust, az író, hanem — festő módjára — az eleven test mozgásának látomását. Egy közvetítőt tehát, mely hidat jelent a mechanikus világból a kiszámíthatatlan felé. Az impresszionisták nemzedékéhez tartozott, akik még a pozitivistá tudomány diadala idején, elsőnek ámultak el az eltűnő idő és az eltűnő fény fájdalmas, mozgó tüneménye előtt.

A fény, mint mozgó tünemény

Bergson előtt a művészet még semmi megnyugtatót nem tudott az intuicióról. A festészet a technikával látszott méltatlan versenyre kelní, mikor a tizenkilencedik század feltalálta a fényképezést. A festők is a valóság könyörtelen reprodukálását kezdték hirdetni. Ez a reakció valójában a mesterségen belül: a klasszicizmus és romantika akadémiakussá merevedett festésmódjára válaszolt. De vállvetve, ugyanazt a célt tűzte ki, mint a fotografia: a jelenvaló élet egy esetleges darabját a lehető leghívebben rögzíteni.

A művészet az emberiség kezdeti korszakában kultusz volt: a láthatatlan legfőbb Szépség látható, szimbólikus kifejezése, papi funkció, mely varázslat is volt egyben, mikor a láthatatlant láthatóra változtatta át. A későbbi korok mint az öncélú, az értelmétől megfosztott szépség megvalósítóját ünnepelték. Az emberi értelem diadalmas századában mintha mindkét szolgálatát megtagadta volna.

Az egyház, mint emberi intézmény régóta megszűnt a művészet patrónusa lenni, mint isteni szimbólum pedig már nem volt ihlető a világi nagykorúság századában. De a klasszicizmus unalom-má merevedett pedantériája magát a szépséget is gyanússá tette. A művészet elfordult mindkettőtől, hogy új, állandó tárgyat találjon.

A diadalmas, pozitívista század nem ismert állandóbbat a látható valóságnál. A realitás igényét jelentette ez az új vágyakozás. A klasszicizmus és a romantika túlságosan mesterkéltnek, élet-ellenesnek tűnt. El kellett jönni az időnek, mikor az ember nem a vértelen ideákat, hanem magát az életet szereti, mely körülveszi: a tárgyi létezését. A polgári jólét általánossá válása, kényelme külön sarkalt erre. Volt mit szeretni az életben. Úgy tűnt viszont, mintha a szépség a klasszicizmusban azonossá vált volna az élettellel, a mozdulatlanlannal. Ezért nem kellett többé, s a művészet — a szépség szolgálata — szenvedélyesen a rút, a torz felé fordult.

Nem tagadhatta meg azonban, ami lényege. A rútat csak a tartalmába engedhette be: a formálás örökké szép marad. Különben megszűnik művészet lenni. Hisz értelme éppen az, hogy *más*, mint az eredeti bűn által megrontott földi realitás, mely mindig tartalmaz valamit a rútból. A művészet, midőn a látható nyomán formál, elhagyja e rút elemet, s egyedül a szépségben alakít.

Az új irányzat tehát művészetellenes volt. Veszélye akkor nőtt meg, mikor kezdte elvetni a kiválasztás elvét, és az élet utáni vágy arra sarkalta, hogy szorosan az élethez simuljon, azonosulni törekedjék vele. Ez már naturalizmus. A Courbet realizmusával elinduló új, francia festők erre az útra léptek.

A naturalizmus a köznapiság igénye. Köznapi látást követelt volna a festőktől is, de ők, mint művészek, nem lehettek képesek erre. A festés elmélete és gyakorlata közt furcsa szétválás kezdett mutatkozni. A festők nem azt tették, amit mondtak. Az elmélet művészetellenes volt, de a titokzatos géniusz, a művészi intuició nem engedte magát eltéríteni a fogalmi gondolkodástól.

Az új elmélet a természettudomány nyomán indult el. Hogy a szilárdnak hitt valóságot teljesen megközelítse, először magát a látás módját vették bíráló alá. Felboncolták a szem szerkezetét, és megállapították a recehártya tulajdonságait. S ekkor megpillantották a mozdulatlan realitás alján a szeszélyesen változó fényt, mint mozgó tüneményt.

Azt látták, hogy a szilárdnak és változatlannak hitt anyagszerű megtestesülések egy furcsa, megfoghatatlan jelenségnek, félig anyagnak, félig vízióknak: a fénynek szeszélyes parancsára állandóan változtatják színüket, alakjukat. A kézzelfoghatóság biztonsága eltűnt. Ez már az álmok bizonytalan, sejtelmes birodalma volt: az eltűnt idő. Ezt kezdték hát festeni, mint legigazabb valóságot. A tudat nem vette észre, hogy hidra léptek, mely a realitás kézzelfoghatóságából az anyagtalan sejtelme felé vezet.

A tudományos látás tragikus csodálkozássá mélyült a mulandóság kikerülhetetlen bánata előtt. A naturalizmusba líra lopózott, mely éppen akkor zavarta meg, mikor könnyörtelen akart lenni. Mozgás, élet és halál – e problémák szorosan összefonódva tűntek fel. A mozgás jelentette az eleven, törvények közé nem szorítható életet, s a gyorsan tűnő, vissza nem térő pillanatok sírbahullását, a halált.

Az értelem dicsősége tehát elvétetett a polgári haladás józan, materiális álmokba fulladó világától. Ahelyett, hogy a földi realitást a hatalmába keríthette volna, a törpeségét bizonyító életáramot pillantotta meg, és a halál arcát, mely most már vigasztalás nélkül várakozott. Nem maradt más, mint a mozgó pillanat üdve: az impresszió, mely a lélekben adódott, s elmélyülve, a belső idő le nem mérhető kiteljesedése lett az eltűnő, külső időben. A Goethe-féle *Augenblick der Ewigkeit* – mert a világi nagykorúság százada más örökkévalóságot nem ismert.

A francia vonal

A pillanatnak ezt a mozgó időtlenségét élték át az impresszionisták és azok, akik az ő törekvéseikkel kapcsolatban eszméltek önmagukra.

Az impresszionizmus igazi területe a tájfestészet volt. Követői úgy jártak el, mint Monet, aki a vibráló fény- és színjelenségeket a szétbomlasztott, vonaltalan formákkal mozdulatlanra bővítette. A mozgó pillanat állandóságát ragadták meg, tragikus erőfeszítéssel.

Azok, akik nem tartoztak hivatalosan az impresszionisták közé, vagy csak rövid időre, hívek maradtak az absztrakt elemhez: a vonal hagyományos, bájos franciaságához. Ezek a mozdulatlanra bővült pillanatot helyett inkább a változás folyamatossága felé fordultak, s ábrázolni törekedtek magát a mozgás tüneményét.

A mozgás ábrázolása is a realizmus programjából fakadt. A fiatal Manet már Couture-nél tanulva kikelt az akadémizmus sablonos, élettelen műtermi beállításai ellen. Érezte, hogy a teatrális

taglejtések meghamisítják az embert. Ezért lemondott arról, hogy „beállítsa” a modellt. Felfedezte, hogy a festő nem szinpadí rendező, hanem alázatos megfigyelő. Csak így ragadhatja meg a realizmus programját: a korszerűt és a jellegzetest.

A mozgás az intellektus útjára visz, mert legmagasabb rangját az emberi mozdulatban találja meg. Ez jellemzi az embert. De amire a realizmus kora nem figyelt: ez *jelent* is. Mint legmagasabb földi szimbólum, a halhatatlan emberi személyiséget tükrözi.

A Guernsey-kávéház asztaltársasága, mely Manet körül csoportosult, nem gondolt ilyen messzire. A világi nagykorúság diadalának kellős közepén nekik sem volt metafizikai igényük. Csupán korszerűek akartak lenni, s megelégedtek azzal, ha egy hát vonalával a társadalmi osztályt fejezik ki. A művészi intuición azonban messze a fejük fölé nőtt.

A vonal, a megtestesült ritmus, közvetlenül adódott mint legalkalmasabb eszköz a mozgás kifejezésére. Degas volt az, akit a mozgás tüneménye a legjobban elvarázsolt, s ő volt leghívebb tisztelője a vonalnak.

Míg nem ismerte Manet törekvéseit, a hagyományos utakon járt. Szigorú, lelkiismeretes tudás, de már ekkor is jellemezte a vonal különleges tisztelete. Legfőbb példaképe Ingres. Olaszországi tanulmányút, szép, gondos portrék, imponáló mozdulatlanokba állított alakok. A technika is ehhez alkalmazkodik: súlyos olajképek ezek. A színek sötétek. Nem is nagyon érdeklik. Ekkoriban mondja önmagáról: „Arra születtem, hogy rajzoljak.”

Ez a hivatás sorsszerű szava. Mit jelent a rajzra születni?

Egy titokzatos, absztrakt elem bűvöletét. A *vonat*: az élő, ritmikus hullámzó, odaadó és kifejező, birtokló és ítéletosztó, láthatatlanból láthatót varázsló, rejtélyes vonat szolgálatát, mely az intuitív emberi értelem elvonatkoztatása: a valóságban nincsen vonat soha. A színek valóságosabbak, közvetlenebbül adódnak, a kisgyermek is a színeket veszi észre először. A vonat titkának ismerete finomabb lelki emóciót takar.

De nem mindenki ismeri ezt a varázslatot, aki rajzol. E titokzatos, nagyszerű absztrakciónak külön francia hagyománya van. Eredete a hellén tisztaságra, Európa bölcsőjére nyúlik vissza, a szépség világos, dallamos rajzára, mely a latin szellemten átömölve, magába szívott valamit a germán irracionálisizmusból is. De csak annyit, amennyi éppen kell, hogy az értelmes tagolás mellett megjelenjen az érzelmi gazdagság: a francia világosság mellett a francia báj. E vonat valami mozgékonyt hord, s csakugyan, zenei megfelelőjét a latin táncritmusban találjuk meg, mely a tizenharmadik században európaszerű diadalmaskodott.

Arra kell gondolnunk, amit a mozgás újból felfedezője, Bergson mondott a bájról: „A mozgékony szimpátia, mely mindig azon a ponton van, hogy odaadja magát...” Ime, a francia vonat egytestvér a bájjal az odaadó mozgásban, a táncritmusban. A rajz a

könnyed elhagyás és ki-nem-mondás előkelő művészete lett ezen a földön, s mindenütt, ahol rokon szellemre talált.

Más ez, mint a német fajtájú, száraz és szigorú kontúr, mely semmit sem hagy el, sőt részletez, mert nem ismeri a kiválasztás és megkülönböztetés fölényét. Az előkelő, francia vonal mögött nincs annyi munka és lelkiismeret: nem grafikai vonal, nem az anyag fájdalmas kövülete, amit ismételni lehet. Nem, ez festői vonal, melyet csak egyszer lehet megvonni, erőlködés nélkül, egyedül a titokzatos intuíció kegyelmes ajándékából.

Ezt jelentette hát a *rajzra születni*. Degas ugyan Ingres meghűvösödött vonalait csodálta, melyeket már befolyásolt kissé a klaszszicizmus feszessége, mégis az előző hagyományt keltette életre, mely a nagy forradalom idején Fragonard dallamos viharzásával lobbant ki. Igaz, hogy Degas nem újította fel a rokokó játékosságot: leegyszerűsítő, erőteljes, szinte puritán vonalvezetéssel rajzolt — mégis, Ingres hűsössége messze tűnt innét. Ezekben az erőteljes vonalakban nem volt semmi keménység és feszesség. Oldott volt, és laza. Realista vonal, melyen a titkon izzó szeretet melegedett át.

E titkolt lírájú vonal lett első eszköze arra, hogy kifejezze azt, amit lát.

A játszó Párizs

Mit látott Degas ?

A liberális polgári társadalom messzevilágító metropolisát: Párizst. Más nem is érdekelte. Táját alig festett. A nagyváros mozgása volt az, ami elbűvölte és lebilincselte.

Ez illett a korszerűséghez. A nagyváros volt Degas korának egyik legjellegzetesebb megnyilvánulása. Az élet, a demokratikusabbá és örvénylőbbé vált általános, polgári élet kelyhe, a világi nagykorúság megtestesülése.

A vidék hagyományhoz kötöttebb: a természettel való kapcsolat nyugalomra, állandóságra int. A társadalom átalakulásának forradalma a modern nagyváros életében tükröződött. Mintha a harmadik rend a megsemmisített királyi udvart akarta volna pótolni az új korszakban a nagyváros reprezentatív kifejesztésével.

Az udvar fénye a szertartások és a szórakozások esztétikai játék-jellegében rejtett. A szertartás nem felelt meg többé a demokratikus, polgári életmódnak, de a szórakozás továbbfejleszthetőnek bizonyult. Sőt, ebben a szertartás is helyet kapott, szerényebbet, mint az udvarban, de általánosabb érvénnyel.

A játék az ember legfedetlenebb arca. A felnőtt ember játéka árulkodóbb és tragikusabb, mint a gyermeké, mert nem veszi komolyan azt, amit szépnek talál, s nem hisz abban, aminek örül. A nagyvárosi szórakozás csak átmeneti állapota a világi nagykorúság Istentől függetlenül, árva századának, mellyel öntudatos józanságát szakítja meg. „Időtöltés”, mely közömbösíteni akarja a percek múlását, vagy meg akarja állítani a pillanatot. Valami állandót ke-

resne a magárahagyott emberiség a tűnő percekben, valami vigasztalást. Minden játék, minden szórakozás mélyén a boldogságot kereső *Augenblick der Ewigkeit* gondolata kísért, az örökkévalóság titkos vágya — mert a kijózanodott kor más örökkévalóságot nem ismer. Menekülés a halál elől, mert a felnőtté árvult emberiség nem volt képes szembenézni a halállal.

Míg az állam egyre jobban kiépíti személytelen hatalmát e szórakozó polgárság fölé, és sajtószabadsággal, véleményszabadsággal ajándékozza meg, valójában a játék egy kendőzöttebb, nagyképűbb fajtáját nyújtja neki. Az emberiség, mely korábban, a végső kérdésekben az egyházba fogózott, most, kijózanítva, nem ismer végső kérdéseket. Pótlékot kap: a politikával való játszadozást. Szabad bírálni a kormányzatot, szabadon választhatja meg azokat, akiket a parlamentbe küld. A hatalom illúzióját élvezheti, miközben a mozgás örvénylő forgatagában menekül a halál elől. A mozdulatok ezer színű tarkasága jellemzi a diadalát élvező nagyvárost.

A látvány csillogó, és a mozgó embertestek zenélő körvonalai az utcán, a kávéházban, a színpadon, a versenypályán, a munkapad mellett, vagy az otthon rejtekében, titkos hidakat alkotnak a mozgás mechanikus és kiszámíthatatlan tartománya között: a láthatatlan és örökkévaló emberi lelket fejezik ki, a testükön át. Egy titkos, rejtett örökkévalóságot, melyről nem tud senki, melyet nem becül senki.

Degas sem elmélkedik ezen, miközben a titokzatos géniuszra bízta magát, s képein hirtelen megjelenik a legvalóságosabb korszerűség: a nagyváros mozgása. Elővarázsolódik a cilinderes gróf és a konflislovak, a munkájuk fölé görnyedő vasalónők, akik már kevésbé mámoros, kevésbé örömteljes játékot űznek. De a mosónők is oly zenélő ritmusban emelik kosarukat, mintha messzire tűnnének a hétköznapiak. A kávéházban egy nő éhekel, az abszintivók csüggedten merednek maguk elé, és a lóverseny előkelő közönsége halk beszélgetést folytat.

Ezt nézte Degas. A halhatatlanságot tagadó, s mégis, öntudatlan-szomjasan arra vágyakozó lelkek hullámmozgása, titkos jelentésű körvonalát, akiknek értelme elhomályosult, s akarata rosszra hajló lett. Így pillantotta meg a változások hullámmozgása mögött az ember örök, mozdulatlan arcát.

A megtalált szín

Manet forradalma oszlatta el a babonát a színek mozdulatlan sötétségéről is. Kiderült, hogy a változó fény hatására a szín is változik, mozog. Az éltető, hullámmozó, sugarakra bomló napfény színkévéje elkergette a sötét, súlyos lokálszíneket. Még világosabban! — ez lett a jelszó, s az élet forrása, a nap, szabadon ömlött végig a művészi látomáson. Ami él és mozog, az nem lehet sötét.

Degas is felismerte, hogy az egymás mellé rakott, ragyogó de-

rűjű, váltakozó színellentétek a mozgó felület hatását keltik. Nemcsak a vonal adhat ritmust, hanem a szín is.

Ettől kezdve kereste a színek bővölését.

A játszó Párizs látomása megfelelt a derült színek e felszabadult, lobogó ritmusának. De az olajfestésű technika súlyosnak bizonyult a könnyed, már-már személytelen lebegéshez, mely a festő szemei előtt megjelent. Manet a plakátstílus felé hajló, a lényegét sűrítő egyszerűségig jutott el a világos színek derűjében. Degas, a rideg aggregény, aki utálta a virágokat, más úton haladt. Bár végül ő is az egyszerűséget közelítette meg, előbb egy keleties, japános színpompájú korszakon kellett keresztül mennie: szétszóródó, lobogó színei a virágokhoz hasonlítottak, s kerülték az összefoglalást.

Ezek a látomások más technikát kerestek, mint a súlyos olaj. Így találta meg, negyvenedik évén túl, a temperát és a pasztelt.

A tempera, az ősi, hűvös festésmód, elsősorban megint rajzos élményt idézett. Itt lehet leginkább rajzolni az ecsettel, követni a ritmus bűvösen mozgó vonalát. Igaz, hogy a színek nem izzanak olyan mélyről, de valami finom tompitottságot kapnak cserébe, mely előkelő. A világosság derűje pedig fokozódik.

A színek izzását, záporozó ragyogását százszorososan visszakapta a pasztelben. Melléje kapott még valamit, mely éppen ellentéte volt a tempera hűvösségének: az intimitást. A pasztel hangulatában van valami nőies. Csakugyan: ez modern technika, s a megelőző század: a nő századának ajándéka. Lírai anyag. Itt is kísért ugyan a rajzos rokonság: az eszköz nem ecset, hanem kréta, a vonalvezetés jelentősége azonban elvész. A színek ragyogása és az átmenetek sejtelmes, finom fátyolozottsága uralkodik.

E két technika a festői lélek kettősségére is rávilágít. Az egyik arc a vonaltisztelő, mellyel az örökletes francia multba is néz. Hűvös, világos rajz, puritán vonalvezetés. A másik arc a lobogó színek, a káprázatok lírai álmodója, aki témában és technikában a legmerészebb modernséget vállalja.

Konzervatív és forradalmár. Nem szereti a virágot, de képei virágokra emlékeztetnek. A tempera hűvös józanságát gyakran vegyíti a pasztel nőies bájával.

Vajon hová vezet bennünket Degas realizmusa ?

Az elrejtett líra

A szépség, melyet a realizmus száműzött, s melyet Degas is tudatosan, gondosan került, csak a tartalmat hagyhatta el. A formába rejtett líra átölelte a játszó Párizst, és a halhatatlan személyiségek halandó testében mozgás és örökkévalóság kapcsolatát élte meg.

A festő csak kifejezni és jellemezni akart, csak a korszerűség pillanatát akarta, s nem vette észre, hogy többet talált. Amit kifejezett, az *jelentett* is: a belső idő összeütközését a külső, eltűnő pillanattal, az örökkévaló tragédiáját az időben.

Baudelaire ekkor talált rá egy szimbólumra, mellyel kifejezte

mozgás és örökkévalóság kapcsolatát. Az ütemesen visszatérő mozgás zenéje volt ez, a szökőkúté, melynek változatlan ívelése millió vízcsepp körforgását hordja felfelé, lefelé. A lírai költeményben szimbólum lesz, mély, emberi szimbólum, mely a szerelem időtlen pillanataihoz hasonlít:

Ezer virágot ont ki
s ezer lépét,
melyekre Phébe hinti
ezer színét;
nagy könnyeit úgy önti
záporba szét.

Így a te lelked, melyet hően
a gyönyörök villama gyújt,
kirebben gorsan s vakmerően
szárnyat nagy, bűvös égbe nyújt.
De majd lehalva, szárnyelejtőn
bús bágyadásba márt az ár,
amely egy láthatatlan lejtőn
lelkemnek is mélyébe száll.

A szavak zápora, mint a suhogó vízcseppek zenei hulláma. Baudelaire és követői valóban a zenére vágytak, s ezt óhajtja a festő-kortárs Van Gogh is, aki a színskálát a zenei hangsor mintájára képzeleti el. Az új században, mikor Proust keresi majd az eltűnt idő nyomát, a regény visszatérő motívumai is zenei hasonlóságból születnek. Mit jelent e vágyakozás a zene felé? A mindentakarás feloldódását: a változás összekapcsolását az állandósággal.

Baudelaire-nél az örökösen visszatérő szerelmi vágy is úgy szerepel, mint zenei motívum, mely a szertehulló vízcseppek ívelésére szárnyal és lankad el. Degas, akinek személyi kapcsolata volt e szimbolista lírával — Mallarmé baráti köréhez tartozott, s titokban érzelmes verseket is írt. — ugyancsak hozzányúlt egy festményén a szerelmi témához.

De ő nem a zenei mozgás és állandóság, hanem a korszerű és időtlen kapcsolatát jeleníti meg, változót és változatlant egyesítve. Ő realista, aki kívül marad a témán, s az időtlent csak tudtán kívül valósítja meg. Kíméletlen, illúziótlan pillantása a szerelemben is a „korszerűt” a jellemzőt keresi, és szándékosan azt, ami nem szép.

A festmény címe: *Le viol* (Az erőszak). A polgári társadalom egy sivár hotelszobáját ábrázolja. Virágtapétás fal, rojtos terítővel takart vaságy, az üres falon elvéve egy-egy kép és nagy, keretes tükör. Középen kis, kerek asztal, rajta felnyitott útitáska. A leeresztett ernyőjű lámpa mellett egy nő vetkőzik, esett, melankolikus mozdulattal, mintha nemének minden kényszerű odaadását összegyűjtené. De nincs benne semmi tragédia, vagy pátosz: oly természetes, oly mindennapi az egész. Háta mögött, a betett ajtóhoz támaszkodva áll a férfi. Zsebébe mélyesztett kézzel, lábát hanyagul szétvetve szemléli a magasgalléros, mellényes úr a nő vetkőzését. Az

ernyős lámpa mély, éles árnyékokat borít arcára a kietlen szoba félhomályában, s ennek az arcnak eltökélt tompasága félelmetes. Itt sincs semmi hatásvadászat. Mint fehér gallérja sejteti, a férfi valószínűleg kifogástalan úriember, aki csak erre a pillanatra változott szörnyeteggé. De az is lehet, hogy azok a szörnyű árnyékok csak a lámpa leeresztett ernyőjének köszönhetők. Az üres padló, rajta egy elhullott ruhadarab fehérítő foltja, az üres falak olyan köznapiak, olyan valóságosak, hogy — ijesztő. Az esti világítás félhomályában az állati kéjvágy minden nyomorúsága: örök téma, szigorúan, lelkiismeretesen korhoz és társadalomhoz rögzítve. Egyszerre mondja el az időtlent és a korszerűt: a változót és a változatlant.

Degas modern kibontakozásának elején festette ezt a képet. A festésmódban még nincsen semmi forradalmi: komoly tudással megmunkált, nehéztónusú kép. De vallomás: a negyvenes férfi illúziótlan, tárgyilagosság mögé rejtett, keserű vallomása az életről. Realizmus. De kicsoda realizmus az, melyben elfojtott keserűség lappang? Micsoda realizmus az, melyben, a földi régiókon túl, valami láthatatlannak titkos megrebbenését érezzük?

A nő, mint mozgó tünemény

Az elrejtett líra egyre a száműzött szépséget akarta. Mintha harcba szállt volna a realizmussal, kiszámíthatatlan utakra vitte a festőt. A rideg agglegény, aki nemcsak a virágokat, a nőket sem szerette, a játszó Párizs tarka forgatagából kiemelt egy örök motívumot, melyhez haláláig hű maradt: a nőt, mint mozgó tüneményt.

A francia művészet mindig szerette, bálványozta és dédelgette a nőt: mintha édes rokonát ismerte volna fel bájában és könnyedségében. Mindig úgy szerepelt, mint a szépség, a finomság és a mérték, de a szerelem és a mámor szimbóluma.

A francia szellem születésétől a nőiességgel van eljegyezve. Két legnagyobb kiteljesedése, mikor Európának általános érvényű ajándékot adott, a nőiességen át vált formáló-erővé: a középkor lovagi kultusza, és a Lajosok korának társasági életstílusa. A forradalom eltörölte e bájos, eleven hatóerőt, s az impresszionizmus kora visszahajtotta az *ancien régime* idejét: a nő századát. Verlaine gáláns ünnepekről álmodott, és nagy, karcsú szökökutat sírását hallotta. Renoir Watteau-t és Fragonard-t szerette, egyszer pedig bevallotta saját művészetéről: „Ha nem lennének nők, sohasem választottam volna ezt a mesterséget.”

Az illúziótlan század emlékezésében egy bájos, mesterkelt világ holdas visszfénye dereng. Szinpadi világ volt, melyben az emberek még ismerték a szertartás méltóságát és szimbólumát. Még tudták, mit jelent a társalgás és a mozgás előkelő szépsége, mely egy letűnő társadalmi osztály utolsó, legfinomabb ajándéka volt.

Nem véletlen, hogy e század eleven öröksége a szinpadon élt tovább, s az sem, hogy ez éppen az ünnepi mozgás, a tánc művészete volt. A *balett* a nő századában bontakozott ki, s hiába táncolták elő-

ször mindig férfiak, jellegzetesen a nő művészete. Mint festői téma, Degas képein jelenik meg először.

Ime, idáig kellett hát követnünk e könyörtelen realistát. A valóságos élet fanatikusa, aki a színpadra menekült. A nők ellensége, aki a mosóasszonyok és divatárusnők realista témája mellett egyszerre a baletet választja, mely a női mozgás legszebb, ünnepi kiteljesedése.

De a művész még most is ellenáll a szépség csábításának. A téma nem oldotta meg a szívét. Mintha csak azért választotta volna, hogy megmutassa, mennyire nem esik kísértésbe. Tünékeny, virágkehely-alakú, illanó bájú táncosnőit következetesen rút, sokszor állati fejekkel látja el. Mintha öröme telnék a furcsa nőgyűlölőnek, hogy megzavarja az összhangot. Mintha figyelmeztetné a nézőt, hogy ne a nőt csodálja, csak a himporát. Sohasem tett olyan vallomást, mint Renoir. Csak élete végén mondta egyszer: „Lehet, hogy tévedtem, mikor túlságosan állatnak néztem a nőket.”

De nemcsak a nő szépségéről mondott le Degas, hanem a balettmozgás szépségéről is. Mintha a realista szegyenkeznék a lírai téma miatt, igyekezett a legkevésbé szép helyzeteket kikeresni. Bár a szakszerűsége mindig nagyon vigyázott, s erre külön büszke is volt, a balett nem mint színpadi produkció érdekelte. Igazi naturalista módon, a kulisszák mögül szemlélte, ahonnan csak részlet-felvillanásokat látni. A jellegzetes, csak itt adódó pihenő pózok sokszor jobban érdeklik, mint maga a tánc. Ha ábrázolja is a táncoló mozgás lebegését, nem törekszik arra, hogy a pózok szépségét érvényesítse.

A festő tehát ellenáll a téma minden csábításának, hogy visszafojtott líráját egészen a mesterségnek adja. A vonal sokszor elszakad már a káprázatos, lobogó színlátomásokban. A képek csak dekoratív foltok. A téma jelentőségét csökkenti a komponálás módja is. Degas nem ügyel az egyensúlyra. Nem békíti ki a kép ritmusát valami végső megoldásban, hanem hagyja egyoldalra zuhanni — elbájoló egyoldalúságban. A realizmust teljesen kíméltető naturalizmus ez, de nekünk valami mást is az eszünkbe juttat. Az egyensúly felbomlása a szépség érdekében — ez a rokkó dekoráció egyik legbájosabb vonása.

Tehát mégis a szépség. Igen, a formálás megőrzi a szépséget, s felfogja az ember visszafojtott érzelmeit. A titokzatos géniusz vezeti a festő kezét, mikor megjeleníti a nőt, a titokban csodált, mozgó tüneményt.

A tánc, a térben és időben folyó művészi alakítás megjelenik a képsíkon, s örök látvánnyá bővül a mozgás megfagyott ritmusát. Képein, mint az egyiken is, ahol egy balerina magányos színpadi jelenetét ábrázolja — *Danseuse sur la scène* — egészen feloldódik tér, külső és belső idő kapcsolata. Hol itt a realizmus? Hol a Kant-féle, szilárd szemléleti forma: tér és idő? A balerina maga még a legtestibb látomás, forgásának elkapott pillanatában. De környezete más, mint amit a színházi közönség lát. Nem a megszokott, színpadi látvány jelenik meg, hanem az, amit maga a táncosnő él át. A for-

gás szédületében összefolyó kulisszákat látunk, a mögöttük vára-
kozó balettszoknyákat, egy fejetlen szmokingost, s mindezeket túl
csak színek, lobogó foszlányok, szeszélyes tónusok örvénylő kavar-
gását. A forgás időtlen pillanata ez, ahol szemünk előtt folyik össze
a kétféle idő: a szinpad jelenés külső ideje a táncosnő emlékeze-
tésben felvillanó belső idővel. Ez már nem impresszió, nem egyetlen
pillanat megragadása, hanem egységben látás: a széthulló pillanatok
összeolvadása egyetlen vízióban, a *mozgás egészében*. A színek, mint
titokzatos tüzek lobognak a háttérben, s a magasba tekintő táncosnő
esdeklő mozdulattal tárja szét a karját, mintha másra vágyna. Zöld,
irreális, szinpad fények villannak a testén, s a foszforeszkáló túll-
szoknyán át. Mintha valami panaszos sóvárgás intene a forgás e ré-
vületéből. Pedig e táncosnő már elérte az ember rangját: kiszabadult
a mérhető idő börtönéből.

Valamennyi kép új és új, hősi erőfeszítés a szépség pillanatá-
nak megállítása. A csillámló színekévé rejtélyes ritmusban vált-
ják egymást, hogy körülhimbáljanak egy dús, hajkoszorús fejet, s
ünnepi szertartássá avassanak egy semmiséget: egy lecsúszó vállpánt
megigazitását. Az eltítkolt líra kitör a formából, végigsuhan tartal-
mon és témán át, hogy könyörtelenül leleplezze a realista művészt.
Micsoda realizmus az, mely metafizikai sóvárgást takar?

A mozgás egészének víziója, mely mágikus hatalmat adott tér
és idő felett, volt Degas útjának legmagasabb ívelése.

A kortársnő, mint időtlen látomás

A szinpad világa álarc Degas számára, hogy fedezze útját a
realizmusból a költészet álomvilága felé. A nő, mint mozgó tüne-
mény, tovább vezeti ezen az úton az öregedő művészt, s munkássága
utolsó szakában a legköltoőbb, s egyben a legidőtlenebb formában
mutatkozik neki.

A női akt ábrázolása ez a legpoétikusabb állomás.

A görög művészet látta meg először az emberi test esztétikai
értékét. A nő testében, melyet kezdetben alábecsült a férfié mellett,
a hellénizmus kora a könnyedség, a báj, a zenei ritmus dallamát:
magát a megtestesült lírát ismerte meg.

E test, mely Éva teremtese óta nem változott, időtlen lírát aján-
dózkodott a képalkotó művészeteknek. Az örök téma örökös motívum
lett. A klasszikus ókor pillanata időtlenné válva terült a századok
feje fölé, s a festők, ha a köznapiságtól menekülve, ünnepi témát
akartak és bensőséges lírát, a női test ábrázolása felé fordultak.

Degas tehát megint egy szépségre, és most már időtlenségre is
hívó témát választott, hogy a realizmus és a korszerűség tekinteté-
vel nézze. Csak fürdő, öltözködő nőket ábrázol: ősupa természetes
alkalom a ruhátlanságra az állig felöltözött században, mely egyben
a mozgás problémáját is megőrzi. De a mozgás most már egészen
emberi, s melegen nőies lesz: nincs ruha, mely idegen elemeket
keverne bele.

A szépség mintha itt is hiába kísértené a festőt: nem a renaissance óta szokássá vált mitológiai alakokat, nem a klasszikus nő-ideált festi. Ezt ugyanis az unalomig nyúzza korának hivatalos, akadémikus francia festészete, a századvégi „tárlati aktok” formájában. A klasszikus eszményből élettelen, mesterkélt pózok lettek, olcsó erotikával szolgálva a laikus nagyközönség alacsony izlését. Ez már nem művészet. Valóban: a realizmusra és a korszerűségekre való törekvésnek kellett visszaadni a művészet rangját.

Degas gondosan kerüli a görög világot, mely pedig ifjúkorában őt is lelkesítette. Nem Aphrodité és a nimfákat, hanem kortársnőit ábrázolja. S ekkor derül ki, hogy a ruhák a korszerűség bélyegével látták el a nő változatlan testét. A görög nőnek csupán egyetlen, könnyű leplet kellett levetnie, mely teste formáihoz alkalmazkodott. A nő Degas korában hordja a legtöbb ruhát, melyek a test teljes elzárására, és a formák erőszakos megrontására törnek. A női test a satnyulás, a deformálódás jeleit viselte magán ebben a korban, és messzire távolodott a klasszikus szépségtől.

A művész nem bánkodik ezen, mint Baudelaire egy költeménye, hiszen a korszerűség jeleit látja, melyeket nem is mulaszt el híven feltüntetni az időtlen témán.

De a fűző páncéljától elnyomorított kortársnő mégis időtlen látomássá tisztul a formaadás szerető dajkálásában. A festő nem tudta eltitkolni a szeretetet, melyet a formálásba adott, mellyel e testek kontúrait elővarázsolt, és a simogató fényeket és árnyakat, mellyel betakargatta őket. Hogy is titkolhatta volna? Hiszen ez a szeretet volt a géniusz.

Szénrajzai is őrzik ezt a lírát. Pedig itt még kevésbé követi a női test körvonalainak szépségre csábító, részletező ritmusát. Nem játszik el egy domború kar, vagy dallamos csipő hajlásával. Könnyörtelenül, puritánul egyszerűsít. Határozott, erőteljes, egységbefoglaló vonalakat húz, mellyel azzal a veszéllyel fenyegetnek, hogy mértani egyenesre változtatják egy comb formájának hullámlását. És mégsem. Micsoda varázslat él itt, mely a rideg külsőn át is sejteti a nőiség finom lényegét? Az élet, a valóság szeretete izzik itt, és a lényeg felismerő, egyszerű fölény.

Degas, aki korábban ihletéseit a sokaság örvénylő kavargásától kapta, most, élete végére beéri egyetlen, időtlenül mozgó alakokkal. A nagyvárosi szórakozás zajai lassan elhalnak a nőnek, e mozgó tünneménynek egyszerű látomása előtt. Az alakok egyre világosabbak, egyre fénylőbbek lesznek, egyre derültebb színekben ragyognak. Mintha a festő mosolyogva fogadná a szemére boruló homályt.

Az eltűnő fény

Degas élete végére megvakult. Mielőtt rátörne a teljes sötétség, még hősi erőfeszítéseket tesz. Kis agyagszobrocskákat mintáz, táncosnőket, lovacskákat. Játszik, mint a gyermek. Ha nem láthatja, legalább tapintani akarja a valóságot. A nagyváros mozgása, melyet

valaha vázlatkönyvvvel a kezében, a párizsi omnibusz tetejéről figyelt, még félvak aggastyán korában is nyugtalanítja. Gyakori sétára indul a világháborús Párizs utcáin, botjával kopogtatva a közeget.

Mintha keresne valamit. Mit is keresett? Az életet kereste. Ő volt a festő, aki mesterségénél jobban szerette az életet, melyet az eltűnő fényben és időben, a mozgás szünetlen változásában ismert meg. S hozzájárult, hogy pozitivista kora is megtanulja ezt.

A közönség ekkor, élete végére, szeretett már tanulni tőle. Vagy csak gyönyörködni? Képeiért hatalmas összegeket fizetnek a műkereskedő-piacon. Megkapja a legnagyobb honoráriumot, melyet odáig festőnek valaha kifizettek.

Az aggastyán azonban születésétől kezdve jómódú polgár, nem érdekli a pénz. Képeit elrejt, és nem szívesen adja. Ő nem, mintha szerette volna őket. Egész életén át kisebbségi érzés kínozza, lenézte saját műveit. Hiszen nem érte el, amit akart. Csak a mesterséget érte el, a szépség formálását. A realista pedig az életet akarta. Az egykor változatlan valóságnak hitt földi realitást, mely csillogó, mozgó tüneményévé oldódva a szeme előtt, előbb elkápráztatta, aztán megvakította. S végül kisiklott az ujjai közül is...

CSÓNAKON

*Kék gömb az ég és zöld az ág,
habzó ezüst a parti fák,
s a napsugár a lombon át
nyilazza rám a záporát.*

*Szívemre száll a csönd, a csönd,
gémek riadnak odafont,
s míg szárnyuk lágyan elsuhog,
tudom, hogy rémük én vagyok.*

*A vízre hajló fűzfaág:
fürdőző drága szép menád;
s hiába futna! — faun-szemem
elől nem menti semmisem.*

*A mélybe lent a hús moszat
halakat rejt és titkokat,
s míg testét egy-egy fölveti,
az égre hullnak gyöngyei.*

*Varázs, varázs! — ez így megyen,
ezüst fűzek mértföldéken,
mert kék az ég és zöld az ág —
szakadj szívem! csitulj világ!*

Géczy József

FALU TAMÁS VERSEI

FAKERESZT

Szeretett itt téged minden
Fa, bokor,
Szeretett az úton a fű
És a por.

Szeretett a szék, az asztal,
S a tükör,
Melyből már csak az emléked
Tündököl.

Messze vagy már, jeled csak egy
Fakereszt,
Szerelmes a föld is beléd,
S nem ereszt.

BÉKE

Arany tollal ird e szót: Béke
És gyémánt porral hintsd tele,
Hadd ragyogjon fénye az égre,
S onnan újra a földre le.

Az, aki botorkál az éjben,
Pihenni úgy talál haza,
Ha lengő lámpája belében
Ott ég a béke olaja.

ITÉLET

Húsz évi tavaszra,
Ugyanennyi nyárra,
Majd húsz évi ősze
Emlékekbe zárva.

Mikor telet szab ki,
A szív felmorajlik:
Nincs kegyes kegyelem,
Ezt már életfogytig.

HAJNAL

Néhol
A kakas kukorékol.

Itt-ott
Falevél sugdos titkot.

Kertek
Gyémántharmatot nyertek.

Pásztor
Kürtjét próbálja párszor.

Békén
Kezd füstölni egy kémény.

Meg kell
Hallani: cseng a vekker.

Ember,
Te csöngess a sziveddel.

MENETREND

Utazom a menetrendben,
Nincs több ilyen gyönyörűség,
Tágítva a horizontot,
Beszívni új tájak húsét.
Futni sok-sok kilométert,
Csak szemmel és nem vonattal,
Gondolatban, amely gőznél,
S villanynál gyorsabban nyargal.

Bejárni nagy városokat,
Rétet, erdőt, apró falvat,
Megállani csöpp tanyáknál,
Melyeket magány sanyargat.
Szalma-tető, cserép-tető,
Kis ház, nagy ház, mennyi, mennyi,
De jó volna, de jó volna
Mindegyikbe hazamenni.

MONOR

*Itt múlt el boldog ifjúságom,
A kedves, régi Monoron.
Szép volt az élet, mint egy álom
És sohasem volt monoton.
Kék ég derült mindig felettem,
Az út sosem volt meredek,
Itt élt mindenki, kit szerettem,
S kiket örökké szeretek.*

*Monor, Monor, két o van benne,
Mint két ablak egy ház falán,
Beléjük nézek emlékezve,
Ők elfeledtek már talán.
Bemásznék rajtuk, mint egy gyermek,
Csábitanak az ablakok,
De az évek vasráccsá lettek,
Rajtuk már át nem juthatok.*

VÍZGYŰRŰ

*Mély tenger felszínén
Vízgyűrű vagyok csak,
Elstimulok lassan,
Nem leszek már holnap.*

*A tengeren örök
Hullámok, vitorlák,
Messze part gyönyöre
Nem érek el hozzád.*

BITTEI LAJOS VERSEI

PITYPANG

*Mint holmi laza, pehelykönnyű felhő,
úszik a pitypang a rét zöld egén;
oly semmisség, hogy egy sóhajnyi szellő
szétzilálhatja gömbjét könnyedén.*

*Hajótörésre ítélt lélekvesztő
a pille perc levegőtengerén;
s ha nyílik a sok apró ejtőernyő,
száll a mag, mint egy könnyű költemény.*

*Száll a szó s néha pár pamatnyi mondat
fogódzik össze, kis riadt csoport
lovagolja a szélkavarta port —*

*lelkembe fűtt a sors és a fellobbant
gondolat fehér pitypang-szárnyain,
ki tudja, hova szállnak magvaim...*

VIZEK

*Fahid alatt,
akár egy árva vénlány,
rí a patak.*

*Acélhidak
ívére átkot zúg a
folyami hab.*

*Vén kikötők
lapulnak az őrzőgő
tenger mögött.*

*Csupán
a roppant óceán
partján alél a
csendbe a tajték,
a hús habokban
csillag se csobban —
a nagyság néma...*

Négy utca gyermekei jártak játszani a Régi Lóverseny térre. Örökké dült itt a harc, napirenden voltak a verekedések. A Verseny utca ontotta magából a legnagyobb legényeket, — velük nem lehetett ujjat húzni. Ha azt mondták, itt ők játszanak, onnan minden gyerek eloldalgott. Ha azt mondták, ez a mi labdánk, hát az ő labdájuk lett. Az Aréna út jól öltöztetett gyermekeket küldött, no persze nem valami nagyon jól öltöztötteket, de hát az ő ruhájuk nem volt szétnyútt és mocskos, mint a többieké, s ez is valami. De ez sem óvta meg őket a Grassalkovich és a Jobbágy utca támadásaitól, mert ez a két utca, mint kettős puskacső, szüntelen ontotta a többiek nyakába gyűlevész hadát.

Vad honfoglalás volt ez, csontzenével és vérbuggyanással. Ez a sivár tér, melyet a postaspálya határolt, s egy kertészeti szelt ketté, a szabadság hazája volt Pest rab házai között, melyeket — úgy tetszett — már elfoglaltak és szolgaságba hajtottak a felnőttek.

Bruza Sanyi is megöntözte, nem is egyszer, hol a térdéből, hol a homlokából. S ha a tér fölött alkonyodott, zsebkendővel sebén hősként tért vissza a Jobbágy utcába.

De mindig ő sem lehetett hős. Egyszer futnia is kellett. Ennek oka egy ablak volt.

Ez az ablak egyszerű, közönséges ablaknak látszott, se kisebb, se nagyobb nem volt, mint egy közepes szobaablak szokott lenni. Hibái köze tartozott, hogy meglehetősen közel esett a játszótérhez, de erről ő nem tehetett. Senki sem rótta fel neki, s a kakas tudja, mióta állt már a helyén, az udvar földszinti sarkában. A ház a Thököly útra nézett, ócska volt, malott falú; az az ablak azonban megelégedett a léckerítéssel zárt udvarral s azzal a kilátással, mely a Régi Lóverseny térre nyílt.

A tér fölött reggeltől-estig szállt a szabadság kemény kis töltött-galambja, a rongylabda. Ennél vidámítóbbr látványt elképzelni is alig lehetett. Sanyi kapus volt; a földre dobott két kabát közt úgy érezte, ez a hely éppen megfelel az ő komolyságának, olyanvalaminek, ami majd csak felnőtt korában fog igazán megmutatkozni. Intézkedett, irányított és hasalt. Csatárnak kellett lennie annak, aki gólt akart neki rúgni. Ha mégis gólt kapott, sosem, de igazán nem az ő hibájából történt.

De volt ideje másra is. Mikor csapata támadott, ő nagyokat köpött a kapu mögé, leereszkedőn rátette karját egy nála is kisebb fiú vállára, s úgy pihentette, mint egy csatabárdot. Ha szerepéről megelégedezett, megszédte markát követ és önfelédten dobálózott.

„Csak a neveletlen gyerekek dobálnak követ!” — hallotta magában anyja hangját. De mikor olyan jó rossznak lenni! A felnőttek néha igen okos dolgot mondanak, csak azért, hogy a gyerekeket letorkolhassák. Mit feleljen az okos felnőtteknek egy kisfiú? Hallgat, és az okos szavakat jól elteszi, de előbb rájuk írja krétával, hogy egyelőre használhatatlanok. Mivel pedig tudja, hogy hosszú lesz az az idő, mikor úgyis használnia kell majd őket, az első alkalmat megragadja, hogy túltegye magát rajtuk.

Hogy ki vagy mi emelte meg egyszeriben az egyik követ, sosem tudta megfejteti. Csak azt látta, hogy a kő felkanyarodik, átrepül a kerítésen, be az udvarba. Sanyi megdermedt, de későn félt már, hiába erőlködött, hogy amitől fél, be ne következze, — a kő felpattant és alulról csörömpölve az ablakba csapódott.

Senyi szemében egy pillanat alatt érthetlenné vált a világ. Ha ilyen

is megtörténhetik!... De nem volt ideje megsértődni, a riadalomtól felborzolódtott minden érzéke. Magán érezte a megszeppent gyerekek tekintetét, hallotta a tér szürke földjén dobogó futásukat; futás közben nevettek — őt nevelték.

Az ablakban megjelent egy sötét női arc, ijedt volt, kárvallott és töredezett, mintha a kő őt is bezúzta volna.

Mielőtt Sanyi dönthetett volna, mit tegyen, inai vitték a többiek után. Csak futás közben döbrent rá, milyen szégyennel teli állapotban rohan. Mostmár végképp rossz fiú lett, — nem állhatott meg.

A Thököly út felé szaladt, hogy az üldözőt megtévessze. A sarkon átvágott az Aréna úton, s bevette magát a Jobbágy utcába. A házak előtt emberek ültek, a pincelakások lakói, s benéztek saját ablakukon. Az ablakok közt a falon kalitkák lógtak, bennük madarak ugráltak és csipogtak; az omló, szennyes vakolatot elborították az ablakok aszparágusai. Különös békesség ült az utca képén, békesség, mely az egyszerű, helyükön álló dolgokból árad. De Sanyiban valami már nem állt a helyén — s ijesztő különbséget érzett e nyugalom és tulajdon állapota között.

Egy ideig kóválygott a falak mentén, aztán nem bírta tovább, — megfordult. Fönn az utca szájában ott állt az asszony, sötét, töredezett arcával; mikor őt észrevette, lejött az utcán, s nagy orrával, akár egy csőrrel, feléje vágott:

— Hol van az a fiú, aki bedobta az ablakom? Nem te vagy az?

Hát hol volna, ott van, nem látja a néni? Dadog, szeme zavaros, könnyel telik meg — csak ő lehet. Miért ad alkalmat, hogy tagadjon? Miért nem mondja csöndesen: „Na, fiacskám, gyere az anyádhoz!” Akkor talán meg tudná kérni, hogy ne mondja meg az anyjának, majd kér a nővérétől pénzt, teniszlabdát is szed, letörleszti.

Ehelyett valamiféle új bátorság, mely a felnőttek tudatlanságára támaszkodik, ezt mondatta vele:

— Ne tessék engem kérdezni!

— Láttalak, ott voltál, ne tagadd!

— Ott voltam, de nem én, hanem a...

— Hanem ki? — vágott rá az asszony orra, s feléje lépett. Sanyi nem bírta volna el, ha hozzáér.

— Hanem... — Mondani kellett egy nevet, egy buta, ügyetlen, amelllett mindig taknyos gyerek nevét, akinek ez már nem árthat. — Azt hiszem... a Kék Feri volt...

Majdnem sírt, de látta a helyzet fonákságát, s nagy nevetgetnékje támadt. Kibukott a torkán valami, de gyorsan becsukta száját, s mostmár játszott, hogy eltörött a mécses. Egészen érdekes lett volna megfuttatni ezt a vén spinét, egyik házból a másikba, s végül otthagyni az utca közepén.

A gyerekek előjöttek a kapuk alól, elhelyezkedtek a fekete nő mögött, hogy bátran vigad hassanak; várták a következő jelenetet.

A következő jelenet izgalmasnak ígérkezett. Sanyinak meg kellett mutatnia, hol lakik Kék bácsi, az utcaseprő. A Kék család egyetlen lakóhelyisége az utcára nyílt, három lépcsőn kellett fölmenni hozzá, akár egy szinpadra. Az ablak nyitva volt, az ajtó nyitva maradt, — fel volt tehát húzva a függöny, s a Jamesek, Bajuszok, Spenótok és Lalák, voltak vagy tízen, ezt látták és hallották:

— Jónapot! Ez a kisiú azt mondja, hogy a maguk gyereke dobta be az ablakom.

Az utcaseprő, bár a neve Kék volt, mentem vörös lett, s mindjárt ki is tűnt, hogy igen ért a teremtetkezéshez.

— Az én fiam? — mondta többek között. — Nahát, mutassa meg, melyik volt?

— Mutasd meg, kisfiú — mondta a fekete asszony, olyan mézesen, mintha egy mutatványra akarná rávenni.

Az utcaseprőnek hét gyereke volt, négyre, de legalább háromra rá lehet fogni mindent, Sanyi mégis azt mondta:

— Én nem tudom, de mintha ide szaladt volna...

— Ide? — hördült fel Kék bácsi; ősz bajusza önérzetesen remeggett. — Hát akkor csak keresd meg! Két órája itthon vagyok, azóta egyik se ment ki a lakásból.

Felesége is megszólalt, nyugodtan, hogy mindenki ránézett:

— Ma délután ki sem engedtem őket.

— Pedig most történt, negyedőrája.

— Akkor nem ide szaladt — eresztette ki a szelepet Sanyi.

Erre az egész jelenet összeesett. A felfúvódott arcok megnyugodtak s most látszott csak, hogy Kék bácsi arcát a sok felsőpört szemét és por nagyon elkoptatta. Bajusza fehér volt ugyan, de piszkosfehér, nem volt rajta semmi tisztelnivaló.

A fekete nő sápiózott, de már senki sem figyelt rá. Olyan volt, mint mikor a szinpadon eloltják a villanyokat, de valaki még beszél. Kitérőmolygott az utcára, számolni kezdte, mennyibe kerül majd neki az ablak megcsináltatása. Ötvenven? Dehogy, hisz csak kis tábláról van szó. Kitélik háromból is talán. Hová menjen, ki ismeri be ezután, hogy ő a tettes? Három pengőért járja végig ezt a vesszőfutást?

Még mondott valami olyasfélért, hogy „ha megfogom azt a csirkefogót”, aztán elment. Mintha a kalitkák összes létező és nem létező madarai megszólaltak volna, — sűrű fütttyögés kísérte végig az utcán.

Csak Sanyi nem füttült. Azt hihetné pedig valaki, hogy ő is ezt teszi, s nagyon vígan érzi magát. Ő azonban vigasztalhatatlan volt. Szemében a régi szép rend és egyensúly összeomlott; összeomlott a világnak azon a részén, ahol ő áll, ott, ahol őrá volt építve, mint egy oszlopra, egy kicsi kis oszlopra persze, de hát az oszlopnak mindegy, kicsi-e vagy nagy, ha a törmelékek egészen elborítják.

Bármerre ment, ezt a beomlott eget hurcolta magával; csodálkozott, hogy él még, s várta, mikor csapja agyon egy mennyei gerenda. Sehogysem tudta kitalálni, hogyan tegye jóvá, amit Kékék ellen vétett. Minden áldott nap el kellett mennie ablakuk alatt, sokszor az ajtó is nyitva volt, látta a lakást; ugyanolyan volt, mint azon a napon. Ha túlment rajta, mindig úgy rémlett neki, hogy Kékné kihajol az ablakon, s tekintetét a hátába szúrja.

Ezután már nem is csodálkozott, mikor a téren egy helycsatában, valaki térdén dobta. Ez a kis seb aztán néhányszor megmerült a porban, gyulladni kezdett, s pár nap múlva gennyes pattanások jelentek meg körülötte. De ez sem volt elég. Egy napon, mikor elment Kékék előtt, váratlanul kinyílt az ajtó, vak ijedelem fogta el, szaladni próbált, de elesett, s térdét jól odamázolta a járda kövéhez. Kékné kilépett, letette vödrét a lépcsőre, s karjánál fogva fölemelte. Sanyi térdén csugott a vér.

— Te szerencsétlen gyerek, te!

Hát ezt jól etalálta. És éppen Kékné találta el, hisz hét gyereke közül kettő három hígvelejű volt, — tízéves korukra is anyjuk törölte meg az orrukat. Hát ő tudta jól, mit jelent szerencsétlen gyereknek lenni, s ha nem is eszével, de szívével megértette, hogy bizony Sanyi sem különb, sőt talán rosszabb, mert benne a rend, a becsület hígult meg.

— Gyere csak — mondta Kékné, s nem engedte el a karját. Sanyi rosszat sejtett, húzódozott, de Kékné ezt mondta: — Ki kell mosni, hiszen csupa piszok.

Fölvezette Sanyit a három lépcsőn, s egyszeriben ott álltak a szimpadon, hogy valamit folytassanak. Most beszélni kellene, elmondani mindent, egészen előlről. De nem jött szó a torkára.

Kékné egy horpadt pohárból vizet csorgatott a sebre.

— Van zsebkendőd ?

Sanyi benyúlt a zsebébe, kihúzta zsebkendőjét, de csak a csücskét mutatta meg, azt is visszanyomta gyorsan, mert fekete volt, mint a föld. Kékné szó nélkül odament szekrényükhöz, kivett egy kis batyut, s kötést szakított belőle. Csak ketten voltak a helyiségben, a falakon ismerős szentképek függtek, s mikor Kékné nagy, meleg arcát újra visszafordította, Sanyi már nem félt tőle.

— Ugye, te vagy az a gyerek, aki azzal az asszonnyal idejött az ablak miatt ?

Sanyi egy ingó szék alsó karimáján nyugtatta lábát, s féllábon táncolni kezdett, hogy ne kelljen válaszolnia.

— Sziii, de fáj !

De Kékné folytatta a kötözést, s ez azt jelentette, hogy nyugodtan beszélhet.

— Én voltam — mondta hosszú csend után. — De nem akartam — tette hozzá halkán.

Kékné mosolygott; tapasztalt, jó asszony volt; Sanyi azon kapta magát, hogy ezekkel a szavakkal az ablaktörést is bevallotta, s az asszony ezen mosolyog olyan állhatatosan.

Hálás volt neki. Át tudta volna ölelni a nyakát, mint anyját szokta. Mert Kékné nemcsak úgy volt jó hozzá, ahogy a többi felnőtt, hanem úgy, mint aki — bár megbántotta — szereti.

Kékné főlegyenesegett:

— Na, most mehetsz — mondta elégedetten, s hozzátette: — Egyikötök se jobb a deákné vásznánál.

Szavai íziben rózsaszínbe vonták Sanyi fölött az eget. Térdén érezte Kékné kötését. Úgy tűnt fel neki, hogy azon a helyen, ahol addig ő tartotta az eget, Kékné meleg, jóságos vállán nyugszik minden, — de csak addig, míg ő a helyére nem áll ismét.

Másnap aztán Bruzsáné elvitte az ingyenes kezelésre. Felültették egy guruló műtőágyra, az orvos egy színtelen folyadékba mártott vattát tartott a pattanásos térd fölé, és mosolyogva megkérdezte:

— No, kisőreg, akarsz-e angyal lenni ?

Sanyi megértette. Mindenki más a térdére gondolt, de ő felfogta az üzenetet, s buzgón bólintott. Összeszorította fogát, s mukkanás nélkül állta, hogy alkoholos vattával keményen ledörzsöljék a térdét. Ez a heves fájdalom mintha mindent kitörölt volna belőle.

Mikor leszállt a műtőágyról, egy kicsit kihúzta magát, s ezt mondta magában:

— Ezt látták volna a srácok !

ÉDES FIAM

Irta Gerlei József

Öreg vonatkocsi ez, századeleji; sötétre mázolt hosszú padjain békésen megfér a festék a kosszal. Az ülés támlája magas, csaknem a csomagtartóig ér — szűk börtöncellákra darabolja a szakaszt. Az ablakok kisderek, amint már egy ilyen alkotmányhoz illik, de azért valódi ablakok: ki lehet nézni rajtuk, — lehúzni azonban már nem lehet őket. Józántukból leereszkednek ugyan egy ujnyit, de onnan aztán se le, se föl.

Pedig ősz van, hideg; a padok akár a jégdarabok. Besímult az ég is, ez a vak, korareggeli ég, melyről sosem lehet tudni, hogyan viselkedik majd a nap folyamán.

Az egész szakaszban alig van nyolc-tíz ember, jóformán nem is tudnak egymásról. Csak az ajtó melletti rekeszben ülnek négyen: az ablaknál egy postás olyas, füle se látszik ki valami nagy füzet mögül. Vele szemben zöld lódenben egy iparosféle gubbaszt; összehúzza magát, szeretne minél kisebb helyet elfoglalni: félvállal laposan a fülke falának dől, másik válla hegyesen felszúr. Középen pedig, egymással szemközt két falusi lány; csak a pad szélét foglalják el, akár a tyúkok. Térdük összeér, ujjuk egymásba akad, akárcsak házuk előtt a kispadon vasárnap délután, s nézik egymást tompán, rendületlenül. Furcsa merevségben tartja őket ez a dermedt őszi reggel és az a látvány, melyet egymásnak jelentenek vadonatúj kardigánjukban, piros szandálban, karjukon nyoltáskával, szájukon pirosítóval.

A két szélső hely üres.

Telnek a percek, állomás jön állomás után, de semmi sem változik.

Végre az egyik állomáson nyílik az ajtó, s belép egy karcsú, szürkekabátos, őszülő nő. Szeme vágása szelíd, orra nemesen fitos, szemüvege is vékony és törekeny, mint ő maga. Arca, mozgása kellemes, tisztelget ébreszt, anélkül, hogy követelné, de valahogy látszik rajta, hogy az emberek figyelmetlenségéből nemigen kapja meg, ő pedig habozás nélkül lemond róla.

Megáll az üres hely előtt, nagy, szürke szemével helyet keres csomagjainak: három összekötözött doboznak, egy térdét verdeső nyolcszattyornak és egy nagy, kopott bőróndnek, melyet egy szeplős szőke fiatalember hoz utána.

— Itt jó lesz, édes fiam! Tedd csak fel! Köszönöm édes fiam!

De a vonat már mozog.

— Jaj, édes fiam, elindult, siess, siess! — mondja izgatottan, és kéken erezett kezét szívére szorítva kikíséri az ajtóig.

Az utasok még ezt hallják:

— Vigyázz, édes fiam, jól ugorj le! Isten veletek! Mit izensz Aradra?

Mikor visszatér, négy szempár gyors sortüze éri. Ő azonban az ablakhoz siet, ki akar nézni, integetni szeretne. De az ablak nem enged. Sógornője és unokaöccse a perronon áll, várják, hogy kihajoljon. Hisz minden olyan roppal történt: a jegyváltás, a vonat, a felszállás... Futtában búcsúztak csak el, unokaöccsét meg sem tudta csókolni, ijedtségéből csak arra jutott, hogy gyorsan letuszkolja a mozgó vonatról. Pedig olyan messzire megy, túl a határon!...

Kétségbeesetten rángatja a rézfület s alul a szíj csonkját: — hiába. Jobbra-balra néz, szeme segély után kiált, szája ezt dadogja:

— Jaj... jaj, ki akarok nézni...

De senki sem mozdul. Mindenki tudja, hogy nem lehet. Ó, ez a csend! Megfullad tőle.

— Nem lehetne, kérem? ...

A postás felmosolyog rá, egyik tenyerét mentegetőzve kifordítja, ezt mondja vele: „Sajnos, én sem segíthetek, nem nyílik.“ De ez a rémült szem bizonyosságot kér. Erre a postás leteszi a füzetét, feláll, avatottan emelgeti, majd ráncigálni kezdi az ablakot. Nem megy.

Az állomás pedig csúszik, egyre csúszik hátrafelé.

A postás abbahagyja, feléje fordul, vigyorogva húzogatja a vállát, s másodszor is kifordítja tenyerét.

Ó, ez a néma jelbeszéd! Mintha siketnémák közt volna. Ez a kongó, üres csend, ez a részvétlenség! Mintha olyan emberek közé tévedt volna, akiknek nincs szükségük többé lehúzható ablakokra, hosszú utazásokra, búcsúzásokra, integetésre. Ettől majdnem eláll a szívverése. Hát lehetséges, hát valóság, hogy az ablak nem működik? Úgy érzi, rég elkészített csapdába esett. Ha talán más kocsiba száll... Már késő. Így kell távoznia innen, búcsúzás nélkül? Ez szörnyű...

Már a raktárak is elvonultak, az ablak a földekre néz, s ő hangosan feljajdul:

— Jaj, édes fiam!

Unokaöccse áll előtte, ez a piruló, szeplős nagy gyerek, és sógornője szűrös szemét látja, amelynek örvényében oly könnyen elvész a jóindulat. Látja őket a perron szélén, annyira a szélén, hogy féltalpak a levegőben, képükön zavart mosoly, mintha ebben a pillanatban ébrednének rá, hogy becsapták őket. Ő pedig itt áll az ablak előtt, szeretné bezúzni, de nem tehet semmit. Semmit, ami bebizonyítaná, hogy nem felejtette el őket, s nem igaz, hogy már csak csomagjaival törődik.

Ajka remeg, szavakat, immár hiábavaló búcsúszavakat próbál, babrál velük, aztán szélütötten elejti őket. Szeme megtelik könnyel, szemüvege alá kell nyúlnia, hogy letörölje.

Eltámolyog az ablaktól, lerogy az egyik szélső helyre, tenyerét megfájdult homlokára szorítja. Szíve majd megszakad. Kiáltani szeretne, de csöndben kell lennie; sírni, zokogni volna jó, de nincs hely, ahol kisírja magát. Negyvennégy nyarán járt itt utoljára — tizenkét éve. Azóta csak most kapott engedélyt. S ki tudja, visszajöhet-e még? S most mégsem mondhatta ki az utolsó szavakat, talán a legutolsókat...

Torkát görcs fojtogatja; rosszullét környékezi, mélyet kell sóhajtania.

— Ó, édes fiam! — szakad ki melléből öntudatlanul.

Az utasok ránéznek, de mielőtt elkapná tekintetüket, lesiklatják a pad alá.

A táj kivilágosodik. A felhők közt nyílás támad: egy percre kisüt a nap. S mintha az egész fülkében csak neki volna szüksége rá, egy fényes, meleg folt jelenik meg a térdén, szinte megvilágítja egész alakját, s most látni csak, milyen is igazán.

Már belépésekor említeni kellett volna cipőjét, ezt a régies szabású, zárt, fekete félcipőt, s rajta külön a port, mert ez — ki tudná miért? — végtelenül elesetté teszi. Útról beszél, nagyon poros útról, poros úton siető, botladozó lábakról, izgalomban elvétett léptekről, melyek elmerülnek, megsemmisülnek a porban...

Ha észrevenné, bizonyosan leporolná, annyira nem illik arcához, kezéhez, szemüvegéhez. De ő nem lát semmit, s ez olyan, mintha szerencsétlensége megvakította volna. Keze száz haszontalan mozdulatot végez egy szükséges helyett. Elvesztette magát. Vékony ujjaival szünet nélkül simogatja kabátja szövetét; ha térdéről leesik, visszaigazítja, s simogatja tovább.

Aztán mintha fölébredne; kalapjához kap, táskáját markolja meg,

hogy meggyőzze magát: még nem vesztette el. Majd gyorsan végigtapogatja magát, nyakát, zsebeit, a gombolásokat, mindig ott, ahol — úgy érzi — titkon vizslató szemek érik.

De ez is csak egy percenésig tart. Válla kiszolgáltatottan rázkódik a vonat ütemére, könnyei ismét folynak. Száját összeszorítja, de ha állna a vonat, ha mindenki odafigyelne, hallhatnák, hogy zárt ajka mögül vékony, halk sírás szüremlik.

Emlékezete végigrendezi az elmúlt két hetet. Olyan izgatott volt a két hét alatt, hogy szinte csak átröppent rajta, mint a méh: minden óra kelyhébe nem tudott leszállni, s ha leszállt is, csak épphogy érintette, ahelyett, hogy kiszívta volna az ízet. Mi volt ez, idegesség? Vagy a rég áhított, s a már alig remélt boldogság, mely szétroncsolta érzékszerveit, mert túl nagy volt ahhoz, hogy befogadja? Akármit mondtak neki, bármire nézett, minden percben kész volt elsírni magát. Az öccse így szólította: „Gizellám“, — akárcsak gyermekkorukban. „Gizellám, jól aludtál? Este elmegyünk a moziba, ugye jó lesz, Gizellám!“ Nemcsak anyjukat helyettesítette öccse gyermekeibeiben, — egy jóságos szolgálat is. Most, mikor már nem fényesítette cipőit, nem mosott neki haját, nem kötötte meg nyakkendőjét, úgy hatott rá ez a megszólítás, mint messziről, a gyermekkor édenéből hangzó hívás.

Árvák voltak, apjuk másodszor nősült, s a „Gizellámnak“ olyan illata volt, mint hajdan a mostoha elleni összebujásoknak; most pedig úgy tetszett neki, hogy sógornője ellen irányult. Egész idő alatt ezzel a kísértéssel küzdött, pedig tudta, nagyon jól tudta, hogy álom az egész, kései tréfa, a természet tréfája, mely ilyenkor mutatja meg, hogy az egész gyermekkort magában hordja, s belőle, mint valami vezetőülésből kormányozza az öregkor indulatait.

Hogyan is történhetett, hogy ők különváltak? Véletlen volt, rokonilátogatás, mikor öccse itt rekedt, befejezte iskoláit, állást kapott, s egyszerűen megjött a hír, hogy megnősült. Ő otthon maradt az öregekkel. Hivatalba járt, keresett rájuk. Jött a második háború, észre sem vette, hogy elmúltak az évek, s nem ment férjhez. Nem, hogyan is tehetne volna, — átgázoljon az öregeken? Jól van ez így, — nem bánta meg. Különben sem hiányzott neki senki, — csak az öccse: a gyermekekévé paradicsoma.

Ez a két hét mindent felkavart benne. S az öccse fia is, — nyolc éves volt, mikor utoljára látta, — már húsz éves, mégis milyen gyerek, éppen olyan piruló, hálás, nagy gyerek, mint az apja volt. Minden szavára fölérzett, elpirult: ilyenkor arcának szeplői elhalványodtak, mint napkeltekor a csillagok. Mintha ő is kétszeres áramkörrel volna hozzátötvé, jobban, mint saját anyjához...

— Ó, édes fiam...

Ölébe ejtett kezében nedves zsebkendőjét gyűri. Könnyei, mint rossz csapból a víz, pihenés nélkül szivárognak. Meg kellene már valahoggy javítani. De maga sem tudja hogyan, érzi, ennek a folytonos sírásnak valahol mélyen van az oka. Homályt, zavart érez magában, de nincs ereje kibogozni.

— Édes fiam!

Már szinte lélegzetévé válik ez a sóhaj.

Ó, hogy tudna most szeretni valakit, egy gyereket, egy öregot, akárkit. Apja és mostohája már halott, öccse ki sem tudott jönni az állomásra, hivatalba kellett mennie; sógornője és unokaöccse pedig... őket éppen az imént vesztette el. Senki sincs mellette, senki sem jön hozzá, hogy szíve bőséget rápazarolhassa. A földkereken nincs egyetlen ember, aki értetlenül ne nézne rá, ha megkérné, engedje magát önzetlenül sze-

retni, fogadjon el tőle mindent, mindent... De az emberek tele vannak önzéssel, számíttással és gyanakvással: úgy féltik, őrzik szívük szeretetét, akár valami pénzszacskót. Zsugorin ráülnek, s fukar módra alamizsnálkodnak belőle, pedig ha tudnák, hogy ez az egyetlen, amiben tékozlónak lenni annyi, mint meggazdagodni.

De ő kinek adja, kire tékozolja? Eddig magába zárta, szinte maga sem tudott róla. S mivel fizetett neki az élet? Tisztességgel, melyet mindig olyan jólesően hordott, mint tiszta alsóruhát, s úgy fürdött benne, mint friss vízben. Most hidegnek érzi, undorodik tőle, valami olyan dolgot lát benne, ami hosszú ideig képes betölteni a szeretet helyét, becsapni az embert. Szerény lányokra gondol, akik fölött elszállt az idő, s megszöktek pocakos, ronda házasemberekkel; vénlányokra, akik embergyűlöletbe és önimádatba menekültek; emberek hosszú sorára, akik halottként járnak a földön, mert nem tudnak élni egyedül...

Ó, ha újra kezdhetné! De aki tavaly már a hatodik tízest is felváltotta, mihez kezdjen? Sosem merte bezúzni annak a szűk kupénak ablakát, melyben a sors magával cipeli. A sors? — inkább a megszokás, a megszokás tisztelete, mely nem más, mint az emberi tekintetek rabsága. Pedig csak a szeretet fontos, csak az legyen érintetlen. Igen, tudja már, — a többi nem számít, mert minden másra van bocsánat, de a szeretet elsorvasztására nincs. Annak örök, tüzes, kibírhatatlan magány a büntetése.

— Jaj, édes fiam!

Nem tudja már, mit beszél. Kihajtott benne a szeretet, mint egy forrás, és buzog, buzog, nem tudja elállítani.

Hová, kihez menjen füstszínűvé sápadt hajával, szeme sarkában a sok pici szarkalábbal, orrán a szemüveggel? Tükör nélkül is látja, s nem egyszer elgondolta már, olyanok homlokán ezek az ezüstösre fútt tin-csek, mint csengettyűk, melyek elteltek hóval. A télben jár már, s valahol eltévedt; de az is lehet, hogy csak ment, mint mindenki más, s ide kellett jutnia...

A kalauz belép, a jegyeket kéri. Ez felrázza. Nyomban túlságos igyekezet vesz erőt rajta, mint aki azt hiszi, sokat mulasztott. Kislányos kapkodásba kezd, táskáját ölébe kapja, de felbillen, s akkor úgy szedi rakoncába, mint egy engedetlen állatot. Kinyitja, fölösleges gyorsasággal belenéz, orrát egy pillanatra elfintorítja, s nedves szemmel figyelí jegyfüzete sorsát a kalauz kezében. Most látni, hogy a hosszú lányság elkezdte kedélyvilágát, s megtartotta valami gyerekes állapotban.

A kalauz ujjá hegyén forgatja a jegyfüzetet, több helyen is bele-néz, kifogásol valamit. Ő azonban nem lepődik meg, futtában megmagyarázza zsebkendőit szorongató kezével a román és magyar hatóságok félre-értését, s tudja, hogy ezt a magyarázatot minden kalauz elfogadja.

Az utasok részvétlensége eltűnik, s jól szemügyre veszik szürke hajtól poros cipőjéig.

A kalauz összehajtja a jegyfüzetet, visszaadja, ujját sapkájához emeli, s távozik.

A vonat megáll. A postás felocsudik, talpra ugrik, lekapja aktatáskáját, s rohan kifelé. Mindenkit futó mosolyra indít, hisz felugorva sem nagyobb, mint ülte volt. S ahogy fut át a szakaszon, majdnem kiisza-modik a bokája; mindenben elakad, mert alig lát ki hirtelenében szemére nyomott sapkája alól.

— Édes fiam...

Elmosolyintotta magát ő is, de legott elkomolyodik, s ezzel a két szóval kínozza magát. Ijedten ismétli őket, mert úgy rémlik neki, a tá-

volság növekedésével ez a szomorú, meleg érzés is langyulóban van, s végképp magára marad.

Feláll, elfoglalja a kis postás helyét, a tömött nyilonszatyrot maga mellé állítja a padra, s rákönyököl. Vállán piciket rándít, öklét álla alá illeszti, s duzzogva kinéz az ablakon. Majd gondol egyet, előrehajol, homlokát az üveg hideg lapjának feszíti, és hosszan, elmerülve nézi a tájat. Úgy érzi, tulajdon szívéből árad ez az örökös őszi búcsúzás: a szélben levelüket rázó fák, a letarolt földek, melyeken csak a tökök szemölcssei látszanak, a gyülekező, zajos fecskék és a seregélyek a messze úszó felhők alatt. Fojtogató árvaság ül a szíve helyén, árvaság, mely már nem is az övé, hanem mélyről, a létezésből fakad. Kidobták a világba, s nincs akinek mondja: „Apám, anyám, édes fiam!” Egy percre ugyan felötlik benne, hogy valahol gyakran előfordul ez a szó: „Atya, atyánk”, — persze, valamelyik imádságban, de ő csak ehhez a szóhoz kap, mint fuldokló a deszkaszálba:

— Édes fiam!

Hiába minden — már ez sem segít. Végleg elmerül. Semmi sem marad, csak ez a dögös, ez a belső vacogás, a beszögelt ablak és a táj, mely éppoly megcsaltnak látszik, mint ő maga. Nini, szemerkél... De nem sokáig: valaki koppantóval eloltja két szeme világát. Üresség következik, végül — semmi. Csak kimerült teste remegése, elnyílt ajkának bágyadt rezzenése sejteti:

— Édes fiam...

Szemhéján túl fák és póznák jönnek és mennek. Ő marad valahol mélyen, egy börtönben, melynek minden fala beszögezett ablakból áll. Aztán már csak fák és póznák, fák és póznák, akár a rácsok...

— Édes fiam...

Ezt már nem mondja senki. Csak ő álmodja. Lezárult szempillája alól kiszivárog egy kintől elnehezedett könnycsepp, nagysokára még egy, apadoz az is, végül teljesen eláll. Akár a halott ember könnye, melyben már nincs élet.

PILLANAT

*Egy parasztasszony ült a járda szélén
a Körúton. Olében csöpp gyerekek,
körötte hullámzó tömeg, kopott
s kiöltözött járókelők, de mind
végignéztek. Oly furcsa volt, hogy egy
szempillanatra rámeredtem én is,
de a kispolgári megdöbbenést
hamar elnyomta bennem a csodálat.*

*Mily biztonsággal ül, milyen szelíden!
talán az embert várja, vagy csupán
elfáradt és leült, akár a dülön
a barázdák végére ülne a
testvér rögit morzsolva ujjá közt.*

*Kövön és piszkos aszfalton keresztül
érzi az ősi földet, az anyát!
S talán, a szíveket is megérzi
a jólszabott kabátokon át.*

Surányi István

A lourdesi centenáriummal kapcsolatban, amelyről nálunk is sürűn emlékeznek az idén, hasznosnak gondoltam, ha megismerjük *Henri Holstein* tanulmányát, amelyet az *Études* tett közzé. Holstein tudvalevően a strasbourg-i egyetem hittudományi karának professzora s így bizonyára érdekelné fog minket, hogy miként látja és milyen szempontból értékeli ő, aki maga is francia, ennek a világhírű kegyhelynek szerepét vallásos életünkben.

Lourdes — állapítja meg bevezetőben Holstein — vonzza a katolikus híveket és semmi jele annak, hogy ezt a képességét az elmúlt száz év valamivel is csökkentette volna. Semmi sem ártott az „intézményes örületnek”: sem az a megfontolatlanúság, amellyel járműre rakják a súlyos, sokszor már haladókori betegeket, összezsúfolják őket egy kicsiny városban, kockáztatva a leggonoszabb járványokat, s belemerítik őket a jéghideg vízbe, sem az a könnyűség, amellyel az ilyen látványos zárándoklatok kiváncsiszkodással és egyszerű kirándulással válhatnak, sem a szállodások, boltosok és utcai árusok üzletkedése, sem a folyton cserélődő tömegek közönségessége. Minden együtt van Lourdesban, ami csak alkalmas arra, hogy lealacsonyítsa a helyet és látogatását. Gyilkos erők működnek itt, amelyeknek már régen át kellett volna alakítaniuk a pyreneusi városkát merő kuriózumok vagy téli sportok folklorisztikus központjává. Ha tehát Lourdes mégis meg tudott maradni — R. Schwob szép kifejezését idézve — „az ima fővárosának”, az ezt kell-e már magában is nagy és meglepő csodának tekintenünk? Mert Lourdes változatlanul iskolája a Szent Szűz dicséretének, a bizakodásnak és az önmegtagadásnak, s vendégei végtelen sorokban

tisztulnak meg a közepszerűségtől, amit magukkal hoznak.

Mi most már Lourdes jelentősége az egyházban? — veti fel a kérdést Holstein. Beszélnek Lourdes, La Salette, Fatima „kinyilatkoztatásairól”. A szó azonban nem szerencsés, csak zavart okozhat. Nyomában ugyanis azt képzelhetnők, hogy azok a misztikus észlelések, amelyeket kényelem kedvéért a „jelenések” név alá foglalunk, mintegy pótléklul szolgálnak a hivatalos kinyilatkoztatáshoz, amelyet az egyház őriz. Holott az igazság az, hogy a kinyilatkoztatás, amely Istennek hiteles ígéje, beteljesedett Krisztussal és lezárult az utolsó apostolnak, az Úr Jézus utolsó tanújának halálával. Ehhez a kinyilatkoztatáshoz tehát, amelyet a Szentírásban találunk, senki semmit sem adhat hozzá. Az egyház sem növelheti vagy gazdagíthatja azt. „Ha a Szentlélek — szögezi le a vatikáni zsinat — megígértetett Péternek és utódainak, nem azért, hogy bármiféle új tant tárjon fel nekik, hanem hogy ezek megőrizzék és híven tanítsák az apostolok által átadott kinyilatkoztatást, amelyet hitletéteménynek hívunk.” Ne várjunk tehát az égtől új üzenetet. Minden megmondott nekünk Krisztusban s mindent közöl velünk az egyház. Ezen túlmenően nincsen más, csak illúzió — hangoztatja Keresztes Szent János, aki különösen bizalmatlan volt a látomások, belső hangok és „magánkinyilatkoztatások” iránt. „Nem szükséges — úgymond —, hogy Isten tovább beszéljen, mert miután befejezte az egész hit elmondását Krisztusban, nincs több hit, amit ki kellene nyilatkoztatni, s nem is lesz több soha. S ha bárki azt akarná, hogy valamit még kapjon hozzá természetfölötti úton, annyi lenne, mint mulasztással vádolni Istent, amiért nem adta volna meg Fiában

mindazt, ami szükséges nekünk.“ A Szüzanya is, amikor Lourdesban megnevezi magát Bernadettenak: „Én vagyok a Szeplőtelen Fogantatás“, csupán azt ismétli meg, amit négy évvel előtte IX. Pius dogmaként meghatározott. Ezt a dogmát egyébként jól ismerte Bernadette, mert hiszen édesanyja az esti imában mindig elmondatta gyermekeivel: „O Mária, bűn nélkül fogantatott, könnyörögi éretünk.“

Közbevetethné valaki, hogy a Mária-jelenések még így is alighanem útmutatásokat adnak nekünk a konkrét állapotok között s új irányba kívánják terelni szellemi magatartásunkat. Holstein szerint azonban az ilyen vélekedés is tévedésekre vezethet. Mindenekelőtt ugyanis szem előtt kell tartanunk, hogy az egyház semmiképpen sem követeli meg tőlünk, hogy higgyünk az ilyen jelenések valóságában. Az egyház csupán megengedi, hogy imádkozás céljából elzarándokoljunk egyes helyekre, amelyeket a Szent Szűz valamiféle megnyilatkozása megszentelt. Másodszor pedig legyünk tisztában azzal, hogy a jelenésekkel kapcsolatos üzenetekben nincs és nem is lehet semmi újdonság. Minden ilyen üzenet egész egyszerűen a jól ismert evangéliumi üzenet.

Mit kér a Szüzanya Bernadette útján? Imát, a bűnök megbánását, vezeklő bizalmat s mindenekelőtt hitet. Mária — nevelő módon — határozott magatartásokra utasította Bernadettet. Az imáéra: keresztyen, ami meghökkenti a nézőket, rózsafüzér recitálása, amit a szempergetésével maga is kísér. A vezeklésére: megcsókolni a földet, letérdelni, megízlelni az iszapos vizet. A reményére és a természetfölötti örömére, amik visszatükröznek a gyermeki arc elváltozásain.

Hogy segítse hitünket, a miénkét, akik nem láttuk elragadtatásában Bernadettet, a Szent Szűz egy jelet hagyott: a forrás vizét. Ez a jel —

mutat rá Holstein — összhangban van a leghitelesebb, mondhatni, a legbanálisabb szentírási hagyománnyal. Jele az „élő viznek“, amelyet Jézus meghirdet a samáriai asszonynak s megígér mindazoknak, akik szomjazni fognak. Jele az áldozati állatok megmosására szolgáló jeruzsálemi medencének, amelynek másában most a szegény betegek keresik reménykedően gyógyulásukat. A lourdesi csodák jelzik az üdvösség új rendjének megváltó hatalmát, amikor a bűnök elengedést nyernek és az általuk mart sebeket meggyógyítja az Úr Jézus erénye. Miként R. *Laurentin* írja „Lourdes értelme“ című, 1955-ben kiadott könyvében: „Az evangélium csodái annak a gyógyító és átalakító hatalomnak jelei, amellyel Jézus a bűntől megrontott természet fölött rendelkezik. A lourdesi csodák hasonlóképpen jelzik, hogy az isteni kegyelem megtartotta ugyanazt a hatalmát arra, hogy kiemelje a lelket és a testet a bűnből és a büntetésből. Az evangélium csodáinak az volt a céljuk, hogy előkészítsék a szentségeket. A lourdesi csodák oda vezetnek minket a szentségekhez: a keresztséghez, amelynek külső jelét idézik, a bűnbánathoz és az Oltáriszentséghez.“ Ezeknek a csodáknak — folytatja Holstein — csak akkor van meg a teljes értelmük, ha szentségi, pontosabban eucharisztikus összefüggésükben tekintjük őket. (Nem véletlen, hogy a legtöbb gyógyulást éppen a szentséges körmenetekkel kapcsolatban jegyezték fel.) Krisztus Testének, amely a Szent Szűztől született, megmentő és átalakító hatalmát domborítják ki, hozzá valóban látványos módon, hogy magukra vonják a kortársak szórakozott tekintetét.

Mária megjelenéseinek egyetlen célja, ha szabad használnunk ezt a kifejezést, hogy felszítsák hitünket és igazabbá tegyék imánkat. Jelek a meggyöngyült hit számára s arra serkentenek minket, hogy hall-

gassuk meg az Úr szavait. „Lourdes üzenetét — írta a legutóbb Lauren-
 ain — a legegyszerűbben ekként fogalmazhatjuk meg: a bűntelen Szűz segítségére jön a bűnösöknek. Há-
 rom eszközt ajánl: az élő víz for-
 rását, az imát és a bűnbánatot. Ba-
 nális ez a program, semmi új sincs
 benne. Mária azonban nem is akar
 semmi olyasmire tanítani, amit
 már eddig is ne tudtunk volna.
 Csupán felszólít, hogy elevenedjünk
 meg.“ Amit Bernadette látott —
 folytatja Holstein —, az is csak
 azért jutott tudomásunkra, hogy
 fokozza hitünket az ima és a bűn-
 bánat hatásosságában. Modern szó-
 val élve, Bernadette: tanú, s mint
 tanú, a Szent Szűz üzenetvivője.
 Miként azonban az evangéliumban,
 Lourdesban sem közvetít számunk-
 ra Mária semmiféle kinyilatkoztá-
 tást. Szerepe, hogy figyelmessé te-
 gyen bennünket Fiára, aki a ki-
 nyilatkoztatás.

Mária Lourdesban is, akárcsak
 földi életében, a hitre nevel min-
 ket. Arra tanít, hogy amit ő hitt,
 azt higgyük mi is. Az evangélium
 úgy mutatja őt nekünk, mint aki
 szorgosan forgatja elméjében Krisz-
 tus titkát. Mária a csendben nap-
 ról-napra világosabban értette meg
 a megtestesült Ige megnyilatkozá-
 sait és amit szemei láttak és kezei
 érintettek az élet Igéjéből, mind-
 jobban behatolt annak kifejezhe-
 tetlen mélységeibe. Ismerte Őt, mint
 fiát, szerette, mint Istenét. A te-
 remtmény, a jegyes és az anya
 végtelenül tiszta szeretetében lett
 vele eggyé. Hallgatása az anya cso-
 dalata, a misztikus lélek szemlélő-
 dése, az egész bűnös emberiség kö-
 nyörgése és az egyház ujjongó
 himnusza, azé az egyházé, amely-
 nek hálaadása Szent Irén szavai
 szerint a „Magnificat“-ban jut ki-
 fejezésre.

A hallgatásnak ebben az iskolá-
 jában növekedett, formálódott Ber-
 nadette is. Mit mondhatott volna
 az indiszkrét kérdezősködőknek?
 Hogyan értesse meg velük Mária

hallgatásának tartalmasságát, ame-
 lyet épp oly kevéssé fejezhetett ki,
 mint Mária leírhatatlan szépségét?
 Mert Mária nagyon keveset beszélt:
 néhány szót csupán. De ez a né-
 hány szó elegendő volt Bernadette-
 nek, hogy a szentség fokára emel-
 kedjék. Számunkra is elegendőnek
 kell lennie ahhoz, hogy elmélyít-
 se bennünk a hitet, Krisztus miszté-
 riumát.

Nem ok nélkül való, hogy Lour-
 des, a Mária-város, az Oltáriszent-
 ség városa. „A kegyelet Isten Any-
 ja iránt — jelentette ki Szent
 X. Pius 1914 július 12-én — figye-
 lemreméltó és izzó kegyeletet virá-
 goztat ki ott a mi Urunk, Jézus
 Krisztus iránt.“ XII. Pius idézi eze-
 ket a szavakat a centenárium al-
 kalmából kibocsátott körlevelében
 és hozzáfűzi: „Lehetett-e másként?
 Máriaiban minden a Fia, az egyet-
 len Megváltó felé visz, akinek ér-
 demeit előrelátva, szeplőtelen volt
 és malaszttal teljes. Máriaiban min-
 den az imáandó Szentháromság
 dicséretére ösztönöz minket, és bol-
 dog volt Bernadette, aki, amikor
 rózsafüzérét pergette a Barlang
 előtt, a Szent Szűz ajkáról és te-
 kintetéből tanulta meg, hogy di-
 csőítse az Atyát, a Fiút és a Szent-
 lelket.“ A lourdesi üzenet, amelyet
 egy gyermek továbbított hozzánk,
 száz év múltán sem veszítette idő-
 szerűségét. Amit a Szent Szűz kér
 — mondja a pápa —, nem új dolog,
 de elengedhetetlen: „Együttérzve
 nyomorúságunkkal, de világosan
 látva igazi szükségletünket, a Szeplő-
 telen Szűz az emberekhez for-
 dult, hogy rávegye őket a vallási
 megtérés lényeges és szigorú lépé-
 seire.“

Holstein szerint a zarándoklat is
 abból meríti legnagyobb értékét,
 hogy bűnösök végzik a bűnösökhöz,
 a bűnnek abban a távlatában,
 amelybe a gyógyulásért könyörgő
 betegek is beletartoznak. Holstein
 ismert egy idős papot, aki minden
 évben elkísérte Lourdesba az egy-
 házmegegyének zarándokait. Mind-

annyiszor azonban alig érkezett meg Lourdesba, beült egy gyóntatószékbe s nem is jött ki belőle addig, amíg a pályaudvarra nem kellett sietnie, hogy elérje a visszafelé induló vonatot. „En vagyok az igazi csodák tanúja” — mondta ez a pap Holsteinnak. S valóban — fűzi hozzá Holstein —, mi más a lourdesi ima, mint bűnösök bűnbánó és bizakodó imája, akik tudatára ébredve szánalmas szolidaritásuknak, közbenjártnak önmagukért és testvéreikért? Ebben kell keresni Lourdes értelmét s ezért vonzza oda a tömegeket a Szűzanya.

Amikor P. Cros először utazott Lourdesba, 1864 húsvét hetében, Bernadette már kórházban volt. Mint minden látogató, Cros is beszélni kívánt vele s ki is eszközölte, hogy néhány perctől tölthessen nála. A fiatal leány alig fogott bele sztereotip mondókájába, Cros félbeszakította: „De végül is, mi az, amit a Szent Szűz akar tőlünk?” Bernadette nyomban ráfelelt: „Azt akarja, hogy építsenek egy kápolnát és imádkozzanak a bűnösökért.”

*

A hitről és a hit eleveenségéről annál szükségesebb írunk és beszélünk, mert sok kereszténynek csupán látszatvallása van napjainkban. Ekként vélekedik *Jean Daniélou*, a jól ismert neves teológus, akinek tanulmányát szintén az *Étudesben* olvassuk. Ez a látszatvallás egy csomó szokásból, a vasárnapi misehallgatásból, a pénteki hústiltalom megtartásából, a húsvéti kötelesség teljesítéséből tevődik össze s lényegében családi hagyományokra, társadalmi alkalmazkodásra és érzelmi ragaszkodásra épül. Ami az evangélium követeléseit illeti, azok szóba sem kerülnek. Példának hozza fel Daniélou azt a „derék” embert, aki húsvét közeledtével meggyónta, hogy egyszer-kétszer elmulasztotta a szentmisét, húst is evett egyik-másik pénteken, amikor azonban a

pap megkérdezte: „De nem vétett-e olykor a szeretet ellen?” — kissé megütközve felelte: „Atyám, kinek néz ön engem?” Nyilvánvaló — jelenti ki Daniélou —, hogy az ilyen kereszténység nem tudna hosszabb időre megbirkózni a modern világ szociológiai megrázkódtatásaival. Az ilyen vallásosság zárt környezetet tétélez fel, amely nyomást bir gyakorolni az egyénre.

Érthető, hogy ezt a kereszténységet ma sokan ostorozzák. S bizonyos, hogy önmagában helyesnek és üdvösnek is kell tekintenünk az elfordulást minden olyan kereszténységtől, amely az evangéliumi szellemiség meggyőződéses képviselése nélkül tisztán a külső gyakorlatra szorítkozik. Nagy hiba lenne azonban, ha ugyanakkor nem figyelmeztetnők eltévelyedésükre azokat is, akik az ellentétes végletbe esve jóformán semmi értéket sem tulajdonítanak ennek a gyakorlatnak és szinte már tagadják a hit külső kifejezésének szükségét. Mi több, némelyek már odáig mennek, hogy egyáltalán kétségbe vonják a kultusz és a szentségek fontosságát s legszívesebben a testvériség és az emberszeretet erkölcsévé zsugorítanak össze a kereszténységet. Világos ugyanis, hogy ezek a túlzók már nem egyedül a formalista gyakorlatot kárhozzátják, hanem a kereszténység egész látható, szentségi, kultikus megjelenését teszik kérdésessé.

Hogy mennyire ajánlatos foglalkozni mindkét problémával, annak érzékeltetésére felhoz Daniélou egy levelet, amelyet egyik televíziós előadásával kapcsolatban egy fiatal leánytól kapott. A leány, aki mint „keresztény egyetemi hallgató” írta alá a levelet, választ kért a következőkre: „Gondolja el, hogy olyasvalakinek, aki nem hisz, de feddhetetlen életet él és magát nem kímélve dolgozik embertársaiért és a társadalmi viszonyok megjavításáért, annak kevesebb kilátása van az üdvözülésre, mint egy megke-

resztelt valakinek, aki eleget tesz ugyan a keresztény hívó elemi kötelességeinek, így a vasárnapi misehallgatásnak is, egyébként azonban önző és semmiben sem jobb az átlagosnál? ... Részemről meg vagyok győződve, hogy Isten, aki mindannyiunknak egyképpen atyja, legalább annyira juttat helyet paradicsomában annak, aki tudta nélkül alapjában a kereszténységet éli, mint a jámborkodó és önző kereszténynek.

Haggyuk most figyelmen kívül azt a mitológiát, amely szerint a vallást gyakorló keresztény ember nagy általánosságban önző és taszító — mondja Daniélou. Annál is inkább, mert hiszen mindenkor és mindenütt találkozunk a mélységes szeretetnek, a megbocsátó lelkületnek és az önfelédlt odaadásnak olyan megnyilatkozásaival, amelyek egyenesen az evangélium gyümölcsei s amelyek nem is képzelhetők el másként, csak úgy, hogy Isten kegyelme kitágítja az emberi szív szűköségét és Krisztus szeretetének méreteire emeli fel. Ami azonban rendkívül jellegzetes az idézett levélszövegben, az a feltételezés, hogy csupán az emberi testvériség szelleme kereszténnyé és Isten gyermekévé tehet minket még akkor is, ha nem hiszünk Istenben. Tökéletesen igaz, hogy a felebaráti szeretet a próbaköve a valódi Isten-szeretetnek. Szent Ágoston gyakran ismétli meg ezt. De az is igaz, hogy a felebarát szeretése semmiképpen sem ment fel bennünket Isten szeretése alól. Annál kevésbé, mert a két parancs közül kétségkívül Isten szeretete az első. A kereszténység mindenekelőtt valóság és csak azután erkölcs. Az a fel fogás, hogy az ember keresztény lehet anélkül, hogy előbb vallásos lenne, ferde terméke a modern szellemnek s mint egyik módja a kereszténység laicizálásának, a lényegétől fosztja meg a kereszténységet.

Bárhogy fontolgassuk ugyanis, a

kereszténység lényege annak elismerésében ragadható meg, hogy az ember a függés viszonyában van Istennel. Minden olyan magatartás, amely az embert teszi meg a mindenség legfőbb értékévé, alapvetően ellentétes a kereszténységgel. Mi teljességgel tisztában vagyunk azzal, hogy a nemkeresztény, sőt a tudatosan keresztényellenes altruizmus is az erkölcsi nemesség magas fokát érheti el. A modern embernek egyébként is törekvése — szerintünk kísértése —, hogy — mint *Claudel* írta — megmutassa: nincs szüksége Istenre ahhoz, hogy a jót cselekedje. Am bármennyi jót műveljen is, mi azt az embert, aki nem hisz, semmiképpen sem tekintetjük kereszténynek.

S itt lép eléink a vallásgyakorlat jelentősége, még elemi formáiban is. Bizonyítja ugyanis, hogy bármiféle gyöngeségek kísérjék az ember életét, nem szakított Istennel: megvan benne az akarat, hogy fenntartsa vele a kapcsolatot. Kezdetleges fokon ez a gyakorlat még nem különlegesen keresztény magatartás, hanem általános emberi vonás. Az ember mindig hajlott arra, hogy az élet döntő mozzanatait kiemelje a köznapinak, a „profánnak” köréből. Házasságkötés, születés és halál: olyan események, amelyek a titokzatosnak érzését és a szakrálisnak igényét keltik. Lehet, hogy valaki ilyenkor csak azért kívánja meg a keresztény szertartásokat, mert ezek az ő érületének leginkább megfelelő külsőségek. Mindig megeshetnek azonban, hogy hatásukra olyan rés nyílik a lélekben, amelyen hozzáférközik a teremtő és megváltó Szeretet sugara. „Nem fogom tehát dicsérni soha azt a keresztényt, aki nek kereszténysége egy-két ilyen vallásos cselekedetben merül ki — írja Daniélou —, de követ sem dobok reá. Tisztelem benne a mé-

csest, amely még füstölög, és a nád-szált, amely még magasba emelkedhetik... Megértem az érzést, amely tollat adott a fiatal diáklány kezébe. Okkal szenvedhet amiatt, hogy a keresztények gyakran oly kevésbé keresztények az életükben. Abban is igaza van, hogy a jóhiszemű hitetlen embert tudtán kívül is Isten keresése vezetheti, amikor odaadón szolgálja embertársait. Végére is mi nem ismerjük a szív titkait. És Szent János szavai szerint, amelyeket *Mauriac* idézett *Colette*-nek: Isten nagyobb, mint a mi szívünk. A hit azonban változatlanul a kereszténység lényegi kelléke.

A hitnek az a szórványos és külsőleges gyakorlata persze, amelyet az imént vázoltunk, csupán azt a szintet tükrözi, amelyet a legalkalmasabban „elő-kereszténységnek” nevezhetünk. Szertartásokból áll ez a gyakorlat, már pedig a szertartások a vallásosságot a szó legáltalánosabb értelmében fejezik ki. A keresztény szentségek azonban a valóságban más dolgot jelentenek. Hozzá tartoznak magához a kereszténységnek lényegéhez, annyira hozzá, hogy a belőlük való részesedés nélkül lehetetlenség kereszténynek lenni. Annál sajnálatosabb, hogy mégis találkozzunk keresztényekkel, nem is kis számban, akik problematikusnak látják a szentségek szükségét és értelmét. Hajlanak arra, hogy úgy nézzenek a szentségekre, mint egy másodrendű, kifelé is megnyilatkozó kívánó kollektív vallásosság termékeire, és szívesen szembeállítanak egy „lélekben és igazságban” való kereszténységet egy gyakorlatra és szabályokra épülő kereszténységgel.

Egyik oka az ilyen téves vélekedéseknek az a meglehetősen közkeletű felfogás, hogy külön kell választani a belső vallást és a társadalmi vallást. Főleg a franciáknál *Bergson* tanítása érvényesül ebben, aki megkülönböztette a „zárt vallást”, amely a kollektivitásnak az egyénre gyakorolt nyo-

mását fejezi ki, és a „nyílt vallást”, vagyis a személyes sugallmazottság területét, ahol a lélek egybeforr a teremtető Szeretettel. Holott nyilvánvaló, hogy a közösségbe való tartozás épp úgy lényeges az embernek, mint a személyes lét. Nem vitás azonban — mutat rá *Daniélou* —, hogy ma mégis sűrűn ütközünk bele két egyformán hibás magatartásba. Vannak, akik a kereszténység közösségi vonásait az imádságos és aszkétikus személyi élet rovására dicsőítik. Liturgikus mozgalmaink önmagukban csodálatot érdemelnek, de ha egyoldalúan fejlesztik őket, veszedelmes torzulásokat idézhetnek elő. Pillanatig sem szabad ugyanis felednünk, hogy a keresztény közösség személyeknek a közössége, nem pedig feloldódás egy személytelen egységben. A keresztény közösség annyit ér, amennyit a tagjai érnek: egyénileg közepszerű emberek közösségéből mindig csak közepszerűség támadhat. Mások viszont, akik érzik a legdrágább értékek veszélyeztetését, annyira megrémülnek, hogy most már teljességgel elfordulnak mindattól, ami közösségi oldal a kereszténységben. Jellegzetes példa rá *Simone Weil*, aki ezt az oldalt csak mint „nagy állatot” emlegeti. S el kell ismerni, — jegyzi meg *Daniélou* —, hogy katolikus kortársaink bizonyos túlzásai s különösen a Misztikus Test tanával való bizonyos visszaélések sokban igazolják az ilyen ellenszenvet.

Tény azonban, hogy az egyház intézménye semmiképpen sem ad tápot semmiféle túlzásnak. Ez az intézmény kifejezője egy teljes egészében isteni rendelkezésnek, amely szerint Isten egy népen, egy közösségen keresztül közli magát az emberekkel. Igaz ez az Ószövetségben is. Jehova a frigyszekrényben lakozik Izrael népének körében. Még igazabb azután az egyház korában. Az egyház Krisztus menyasszonya, mindig szent, tévedhetetlen, szeplőtelen, aki az Igétől, az ő

vőlegényétől kapta mindazt, ami-
je van. Azóta az egyháztól kapjuk
mi Krisztus javait, amelyeknek az
egyház a birtokosa. Az ember ke-
resi Istent s mi azt mondjuk neki:
Isten jelen van, erői működnek,
szava visszhangzik az egyházban,
amely élő kövekből épült taberná-
kulum számára.

Már most egyik első értelmük-
ben a szentségek azok a cselekmé-
nyek, amelyek által érintkezésbe
lépünk az egyházzal. Szociális jelle-
gük van, miként *De Lubac* oly jól
megírta „Katolicizmus” című köny-
vében. A keresztség beiktat az egy-
házi közösségbe s ezzel részesévé
tesz Krisztus élete közösségének. A
töredelem szentsége kibékít az egy-
házi közösséggel s ebből folyóan ki-
békít Krisztussal. Az Oltáriszentség
éppenséggel kifejezése az egyházi
közösségbe való tartozásnak. A ne-
vében összeült közösség az a kör-
nyezet, ahol a megdicsőült Krisztus
jelenvalóvá teszi magát. A házas-
ság a jegyeseket annak szemmel-
tartásával helyezi be hivatásukba,
hogy Krisztus Testét kell építeniük.

Bajosan tagadhatnók tehát, hogy
a keresztyénység valóban egy közös-
séget foglal magában. De miért
szükséges, hogy ez a közösség kül-
ső jelekben és cselekményekben is
kifejezésre jusson? Micsoda fon-
tosságot tulajdoníthat Isten annak,
hogy inkább a vasárnap, mint a
csütörtök legyen az a nap, amikor
szentmisére megyünk, vagy hogy
időnként ugyanazon a helyen gyűl-
jünk össze imádkozni, ahelyett,
hogy otthon magunkba vonulnánk?
Miért mondatta volna el Istennel
Izaiás: „Mi szükségem a kecske-
bakok és üszök vérére?” Nem a
belső vallás-e az egyedül lényeges
dolog? Mit adhatnak hozzá a kül-
ső gesztusok? Nem forog-e fenn a
veszély, hogy beérjük az utóbbiak-
kal és formalizmusba meg farize-
izmusba süllyedünk? S akik felve-
tik ezeket a kérdéseket, örömet
hivatkoznak arra is, hogy a nagy
szellemek egész sora fordult ellene

a látható kultusznak. Erre — úgy-
mond — csak az egyszerű lelkeknek
van szükségük, míg az igazi vallás
a belső kultusz, amely egyedül il-
lik az elithez. Már Origenes úgy
nyilatkozott, hogy „az ünnepek
szükségesek a népnek”. Spinoza is
szembeállítja a külső kultuszt,
amely szükséglet a tömegek számá-
ra, a lélekben való vallással, amely
egyedül jöhet számba a „filozó-
fusok” részére. Igaz — jegyezte
meg legutóbb *H. Duméry* —, hogy
ez még nem a feltétlen elítélése a
látható kultusznak, utóbbit azon-
ban kétségkívül úgy tekinti, mint
a lélekben való vallás alsóbbrendű
kifejezését. Úgy tűnik fel előttük a
látható kultusz, mintha valami en-
gedmény lenne az egyszerű lelkek
számára, mert a felsőbbrendű em-
bernek nincs szüksége az ilyen tá-
maszra.

Megfelel-e vajon ez a magatar-
tás az evangéliumnak? Semmikép-
pen sem — feleli Daniélou. Az
evangélium azt tanítja, hogy mind-
annyian bűnösök vagyunk és
mindannyiunknak szükségünk van
Isten kegyelmére. Nincs különbség
bölcsek és tudatlanok között. És a
világ bölcséinek bölcsessége ameny-
nyire göggé válik, annyira akadá-
lya a hit alázatának. A kicsinyek
viszont nem ütköznek bele ebbe az
akadályba. Van azonban, ami en-
nél sokkalta fontosabb. Magának a
keresztyénységnek lényegéből követ-
kezik, amelyet akként határozha-
tunk meg, hogy a keresztyénység Isten
beletestesülése az emberiségbe.
Az Ige „testté lőn” s azok az em-
berek, akik Krisztus mellett éltek,
annak a kapcsolatnak révén, ame-
lyet ezzel az érzékelhető emberség-
gel vettek fel, jutottak el Krisztus
láthatatlan istenségéhez. Már most
az egyház a Megtestesülés folyta-
tója. Az egyház is test és lélek. Isteni
titkot tartalmaz szerény külső
alatt. Amde csak akkor juthatunk
hozá isteni kincseihez, ha kapcsola-
tba lépünk ezzel a látható külső-
vel: testével, strukturájával, szent-

ségeivel. S aki elfordul az egyháztól testének szerénysége miatt, örökre megfosztja magát Lelkének gazdag áradásától.

A szentségek érzékelhető jelek, amelyek a láthatatlan kegyelmet közvetítik. Krisztus már maga is egy szentség. Krisztus az embert az ő emberségének szintjén keresi meg kenyeret osztva, a vizet borrá változtatva, és pedig azért, hogy elvezesse az embert az Ő istenségéhez. „Emberré lesz, hogy istenekké tegyen bennünket“ — mondja Daniélou. A szentségek mindennapi életünk szerény valóságaiból indulnak ki, de titokzatos tartalommal telítik azokat. Rajtuk keresztül és általuk jutunk hozzá a kegyelem kincseihez. „Az, ami természetfölötti — írja *Péguy* —, testivé válik.“ Mert Isten Igéje a teljes embert ragadja meg, testét és lelkét egyaránt, hogy az egészet éltesse Szentlelke által. Semmi sem ellentétesebb tehát a Szentléleknek ezzel a realizmusával, mint a test és a testiek megvetése.

Am térjünk vissza a kiinduláshoz. Megállapítottuk — foglalja össze Daniélou —, hogy némelyek szembeállítanak a kereszténységben egy kultikus gyakorlatot és egy testvéri odaadást, s az előbbit leértékelik az utóbbi javára. Abból, amit kifejtettünk, világos, hogy semmiképpen sem érthetünk egyet az ilyen szembeállítással. Isten szolgálata ugyanis éppolyan alapvető követelmény, mint a felebaráté. Olyan két követelmény ez, ame-

lyeknek egyikét sem vehetjük halatlanságra. Súlyosan téved, aki akár az egyiket, akár a másikat elhanyagolhatónak véli. Miként *La Pira* mondta: nekünk, keresztényeknek, olyan világért kell fáradoznunk, amelyben megvan a háza Istennek és megvan a háza az embernek. Ugyanakkor nyomatékosan emlékeztetbe kell idéznünk a szentségek jelentőségét. Vallásunk tanítása szerint az egyházon kívül, a szentségeken kívül nincsen üdvösség. Ez a tanítás igazságot fejez ki, és pedig teljes szigorúságában. S ha vannak emberek, mint ahogy bizonyosan vannak, akik üdvözülnek anélkül, hogy látható módon az egyházhoz tartoztak volna, csak annyiban vannak, amennyiben titokzatosan részesültek a látható egyház kegyelmeinek bőségéből. Mert nem erőnyeiknél, vagy tudásuknál fogva üdvözülnek.

Világos azonban — fejezi be Daniélou —, hogy ha nincs is kereszténység szentségek nélkül, a szentségek még nem elégségesek ahhoz, hogy bárkit igazán keresztény emberré tegyenek. A szentségi gyakorlat elengedhetetlen feltétel, ami nélkül nincs hiteles kereszténység. Megfoghatósága tehát mindig súlyos bajt jelez bennünk, ami ellen folyvást küzdeni tartozunk. A szentségekkel való élés azonban csak az alapot rakja le. És ha a gyakorlat hiánya ítélet azok ellen, akik a gyakorlat jelentőségét alábecsülik, csupán a megléte még korántsem igazolja azokat, akiknél a gyakorlat terméketlen marad.

A KIS ÚT

Nem akarom meggyőződésemet senkire sem ráerőszakolni, de mint-hogy a vallásosság a gyakorlati életben is megnyilvánul, nem mondhatom jónak a rosszat, sem rossznak a jót. Ez családomat gyakran felborolja. De a legérdekesebb az, hogy azon a címen: „hisz te olyan szent vagy”, minden nehéz és kellemetlen dolgot reám szóznak, minden áldozatot tőlem kívánnak meg, mindig nekem kell kimondanom az első békülékeny szót, minden kritikázást készségesen kell fogadnom, minden közös szórakozásból ki kell maradnom, ha valakinek ki kell maradnia, viszont saját terveimet azonnal fel kell adnom, ha másnak más terve van. És mindig azzal a kellemetlen hangsúllyal, hogy „azt hittem, olyan vallásos vagy”. Viszont ők az udvariasságnak, méltányosságnak legcsekélyebb megnyilvánítása alól is fel vannak mentve, ezzel: „Hát én nem vagyok olyan szent, mint te.”

Ez, sajnos, egyik igen gyakori megjelenési formája az emberi kis-korúságnak. A fejletlen lelkű, kis-korú ember állandóan azt nézi, mit lehetne kapni. És mivel ösztönösen tudja, hogy az olyantól, amilyen ő, nem kap semmit, ráveti magát az olyanokra, akik mások, mint ő. Végtelen önzésében nem is veszi észre, mennyire igyekszik kihasználni másokat, hanem *öszintén* fel van háborodva, ha valaki nem áll rendelkezésére alkalmi ötleteinek végrehajtásában.

Azonkívül meg sokan vannak, akik így gondolkodnak: „Én nem vagyok vallásos, tehát nekem nincs semmi kötelességem veled szemben. Te azonban vallásos vagy, tehát tökéletes szentnek kell lenned, és pedig azonnal, elsősorban velem szemben.”

Ez ellen nem lehet tenni semmit; ezt el kell viselni.

De hogyan?

Mindenekelőtt életelvvé kell tenni, hogy minden kritikát, amely bennünket ér, komoly és becsületes lelkiismeretvizsgálat tárgyává tesszünk. Persze, hogy nem mondhatja jónak a rosszat; de kérdés, kötelessége volt-e egyáltalán szólni valamit? Mindig gondolnunk kell rá, hogy nemcsak hivatlan prókátorok vannak, hanem vannak hivatlan erkölcsbírák is. Valamit kifogásolni, megbírálni és elítélni

csak akkor szabad, ha az a dolog valóban reánk tartozik, vagy ha nagyobb kárt akadályozunk meg vele. És nem is illetékes az ember mindent megítélni, mert nem ismeri a teljes tényállást.

Önmagamhoz intézendő első kérdésem tehát ez: nem itélek-e meg másokat szóval, vagy hallgatással, vagy arcjátékkal, amikor az a dolog nem is tartozik reám, és amikor abban a dologban nem is vagyok teljesen tájékozott! (Mert ez a bíraskodási hajlamra — valljuk meg — kissé nagyon is hajlamos egy-egy etikai beállítottságú ember, és ez bizony nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az emberek viszont őt nézzék éles szemüveggel!)

A második kérdés, amit önmagamhoz kell intéznem: Volt és van-e bátorságom cselekedeteimet aszerint bírálni, teljesíteni, vagy megtagadni, hogy Isten kívánja-e tőlem ezt a cselekedetet, vagy csak valakinek az önzése, erőlyes fellépése; és nem az én gyávaságom, kényelemszeretetem, „jókodási” kedvem visz-e annak teljesítésére. Hogyha nem az örök szempontok szerint döntök, akkor rövidesen rájönnek az emberek, hogy éppen csak az alkalmas percert kell kívánniok, vagy az alkalmas módokat kell megválasztaniok, és akkor foghatnak a szekerük elé, amikor nekik úgy tetszik. De ha megszokom,

hogy minden esetleges következménytől függetlenül csak azt tegyem, amit Isten előtt helyesnek látok, akkor ők is hozzászoknak, hogy csak méltányos ügyekkel és kérésekkel forduljanak hozzám.

De mikor Isten-szerinti egy ügy?

Ha indítója a Főparancsolat: — Szeresd Istent, szeresd a felebarátot; — és ha egyesíti magában a sarkalatos erényeket, vagyis ha teljesítése az igazságosságnak, okosságának, mértékletességnek és a lelki erőnek megfelel.

Próbálja meg következetesen keresztülvinni, hogy nem engedi magát megfélemlíteni sem más erőszakos fellépésétől, sem utólag várható szemrehányásaitól és feltehető megszólásaitól, hanem csak akkor teljesít egy kérést, ha valóban a szeretet kívánja. Akkor aztán tegye meg készségesen, teljesen, fönn tartás nélkül. Egyébként azonban szelíden, de határozottan mondjon *nem-et*, függetlenül attól, hogy mi a pillanatnyi következménye. —f.—

NAPLÓ

VIRÁG PÜSPÖK ÉS AZ IRODALOM. 1928 májusában bémált első ízben Virág Ferenc pécsi püspök Mecsekjánosiban. Az időben nagybátyám, Takács István volt ott a plébános, jómagam néhány novellámmal és két kisebb regényemmel reményteljes ifjú író. Nagybátyám mindent elkövetett, hogy írói terveimben megakadályozzon: szerkesztőségekbe és kiadóvállalatokhoz írta kétségbeesett leveleit, hogy küldjék vissza kézirataimat, s így egyszerűbb, de nyugodt és biztonságos mederbe következzék életem. S bár az akkori időkben szokásos bémálási vendéglátás készülődéseiben ugyancsak kivettem részemet, mint szorgos rokon és „papkis-asszony”, untalan hallottam megjegyzéseit, hogy mindenben ott legyen az eszem, és ne kacsintsak holmi „kancsalul festett egekbe” hiú és nevetséges írói dicsőség után... Ám a nagy ebéd végeztével, amikor is néhány percre mentesültem a vendégek szolgálatától, hirtelen előttem feketedett reverendás alakja s előttem csillogott ezüstös feje. Szivarját eltartva magától, szigorúan végignézett rajtam.

— Tedd le a kötenyt, moss kezet, szedd rendbe magad, hívat a püspök. Beszélni akar veled, érted; ő beszél és te hallgatsz! Mert ez nem káplán, nem ujságíró! Ne hozz szégyent a fejemre: ne hozd elő írói nyavalygásaidat: okos ember, komoly ember, nincs ideje az ilyen együgyűségekre.

Letettem a kötenyt, megmostam a kezem, lesimitottam a hajam s gyorsan végignéztam a sima fekete ruhámon.

— Reggel már látott — hadartam kicsit hetykén. — Mári meg a Rézi nem mertek söpörni az ebédlőben, meg nem is hagytam, port vertek volna. Ahogy fölálltam a szőnyegről, kezembem a kisseprű meg a lapát, egyszercsak nyílt a vendégszoba ajtaja és belépett... De nem volt pirosban, mint az este, csak feketében, piros gombokkal...

— Térdet hajtottál, ahogy mondtam? — vágta el nagybátyám a szóáradatot.

— A kisseprűvel, meg a lapáttal? Csak köszöntem, hogy dícsértessék. Ő bólintott és kiment a kertbe...

Akkor már a vendégszoba ajtajánál voltunk. Nagybátyám halkabban, de még szigorúbban mondta:

— Ő beszél és te hallgatsz, értetted?

Már benn is voltam a vendégszobánkban. Már készültem, hogy miként nagybátyám hetek óta a lelkünkbe véste, ha a püspököt látjuk,

nyomban hajtsunk térdet, végül azonban mégis állva maradtam, mert ő is állt, vállasan, erőteljes sugárzóan, mégis közvetlen mosollyal.

— Már találkoztunk reggel — hallottam hangját. — Láttam, milyen ügyesen söpör.

Nyeltem egyet és nagybátyám minden intelmét felejtve megindult számon a szóáradat:

— Rozi meg a Mari nem tudnak por nélkül söpörni, meg aztán féltek is...

Hangosan fölnevetett.

— Féltek a püspöktől. Mert olyan ritkán látják. Aztán a sok vendég. Én is voltam plébános, hát tudom...

Akkor már ültünk. Cipőmet gondosan a karosszék alá dugtam s úgy ültem, mint egy iskolás lány, mereven, figyelmesen.

— Ismertem az édesanyját — mondta. — Legkedvesebb Mária-lányom volt bolyi káplán koromban. Bájos, költői lélek volt; mélyen sajnáltam, hogy olyan korán meghalt. Úgy látom, hasonlít is reá...

Kibuggyant a könnyem; mégis büszkeség öntött el: hiszen az én fiatalon elhunyt anyám gyönyörű asszony volt!

— Persze — folytatta — a mama sokkal de sokkal szebb volt.

Erre aztán ismét a földön, azaz a karosszékben voltam, kis szédüléssel, mintha hintán lengtem volna.

— Édesapját is jól ismertem; kedves barátom volt ott Bolyban. Mint fiatal káplán én verselgettem, s ő, aki még fiatalabb osztálytanító volt, szintén. Így jól megértettük egymást. Írói tehetségét tőle örökölte. Ami benne csak terv és vágy volt, magában kisasszony — folytatta egyre szigorúbban —, magában már Istentől kapott talentum, amelyért felelnie kell ám!

— Pista bácsi nem akarja, hogy író legyek — dadogtam.

— Mert félti magát. Félti, hogy többet akar, mint amire képes. Mert sok tanulás, sok harc, sok lemondás és még több alázat kell ám az írói úthoz! Nem játék az irodalom, nem szórakozás, hanem kemény munka! Olvastam a Katolikus Szemlében *Timár mester aranyai* című novelláját. Aki azt írta, azt nem félttem, hanem figyelem! Gondoljon arra, hogy a mi földünk szülötte és sokat, sokat várunk tollától ez után a novella után. Ha úgy fog írni, ahogy reggel söpört, nem kell félnie. Imádkozunk sikeréért szeretettel. Áldja hát az Isten.

Akkor, igen akkor térdet hajtottam, s míg meghatottan könnyeimet töröltem, homlokomon éreztem keskeny, könnyű kezét. Ahogy kibotorkáltam, nagybátyámba botlottam.

— Na — kérdezte kíváncsian is, izgatottan is.

— Megdícsért! Megdícsérte a tárcámat, amelyet a fősvény rokonokról írtam. Azt mondta, hogy úgy folytassam, annál még sokkal jobban...

— Úristen! — sóhajtott nagybátyám csüggedten. — Még ő is?! Hát még ő is?!

E szeretetteljes „ismerkedés” után három évtizeden át minden érdemesebb munkámmal rendre átbandukoltam a gyönyörű pécsi dóm előtt a püspöki palotába, hogy dícséretet, oktatást, intelmet, bírálatot kapjak. Persze a három évtized harminc kötetnyi termésében mindössze négyet érdemesített fenntartás nélküli elismerésre. Hibáimat: felületességemet, bőbeszédűségemet ugyancsak kimutatta. „Legyen szigorú önmagával — mondta néha keményen. — Ne ragadtassa el magát a könnyű sikerektől és szabjon határt a nagyhangú jelzőknek. Szívlelje meg és tanulja meg, hogy a tömörség a legkeményebb írói erény. Bécsben, a Pazmaneumban

úgy tanulnak szónoklattant a teológusok, hogy lemezre veszik a beszédet, s így önmagukat korrigálhatják. Szokja meg, hogy felolvassa magának a novelláit. Meglátja, olvasás közben hány gomolygó báránnyal fog kipottyanni az írásából.

Természetesen az oktató tanítgatás és kihallgatás közben gyakran visszatért a katolikus irodalom vezető alakjaira. Sík Sándor verseit, a zsoltárok nyomán fakadt költeményeit hányszor idézte!

— Szent Pál tanításai élnek ezekben a versekben! Te vagy a hegy és a hegyet nem lehet átrepülni...

Harsányi Lajos *Hagia Sophiá*ját, mint mondta, egyidőben napról-napra olvasta. Amikor 1950-ben megüresedett a pécsi székesegyház kanonokplébánosának helye, Kocsis Lászlóra esett választása.

— Mert olyan szépen énekelt a Dómról, méltó, hogy itt éljen a közelében...

A Vigiliát, Új Embert betűről betűre elolvasta, aztán tovább ajándékozta, hogy minél több kézbe eljusson. Szépiróinkat: Fekete Istvánt, Magyar Ferencet, Ijjas Antalt, Rónay Györgyöt, Sinkó Ferencet s a fiatal Gerlei Józsefet nemcsak olvasta, hanem sorsukról, körülményeiről is szeretettel érdeklődött. Mihelics Vid, Pénzes Balduin, Radó Polikárp, Szigeti Endre minden cikkét olvasta. Szigetiről azt hitte, hogy pap, „anynyira mély teológiai tudással rendelkezik...” Az egyetemes magyar irodalom is mélyen érdekelte. Minden érdemes, értékes munkát megszerzett és elolvasott. Ismerte és értékelte Ady, Babits, Juhász Gyula, József Attila költészetét, Móricz és Kodolányi munkáit és rendkívül érdeklődött Illyés Gyula írásművei iránt.

— Egyházmegyémben született, és hozzá tolnai szülött. Mély latin kultúrája teljesen dumántúli ízü! Ismertem családját s a puszták népét, melyről egyszerű könyvét írta.

Általában a falukutatók: Féja, Darvas, Veres Péter munkáját sokra tartotta.

— Írásukkal elősegítik a nép fejlődését, feltárják bajait s hozzájárulnak, hogy sorsa emelkedjék.

Előfizetője volt az Irodalmi Ujságnak s amikor egy ízben ott Veres Péter Vörösmarty költészetéről szólva Csongor és Tünde-szerű költeményeket követelt, mai irodalmunkról ezt mondta:

— Mert a tiszta szerelem, mint életadó érzés — szentség: hiánya üressé teszi nemcsak az életet, de az irodalmat is...

A fiatal Pákolitz István fejlődését is figyelemmel kísérte.

— Ő is a miénk, paksi szülött, hát közelebbi közöm van hozzá!

Egy ízben a Pécsen megjelenő Dunántúl folyóiratnak kétszáz forintot küldött, hogy használják fel tetszésük szerint. Amikor ezért az írók köszönő látogatást tettek nála, azt mondta nekik:

— Ha gazdagabb lenne a pécsi püspök, többet adott volna. De ebből is éreznék, hogy jó és érdemes munkát így is támogat.

A lapnak nemcsak előfizetője, de olvasója is volt. Betegsége előtt, október—novemberben Kempelen életregényét olvasta, egészen fellelkesülten.

— A jó író Isten tolmácsa, felemeli és megtelíti a lelkeket...

...Fiatalkorában verseket írt, kötetben is kiadta őket. Bougaud híres *Kereszténység és korunk* című könyvét káplántársaival együtt fordította és adta ki.

Egy emlékül kapott — 1946-ban írt — versével búcsúzom itt tőle:

Raboskodom egy kórterembe zárva,
Szögezve ágyhoz fekszem itt magam.
Vigyáz reám az irgalom leánya,
Fölém hajol és nyugtat boldogan.

Raboskodom egy kórterembe zárva.
Négy pápaszem: a megszokott vizit...
A test, az Isten pompás alkotása,
Mint föld porában féreg, fekszik itt.

A testet ők, a lelket csak Te látod;
Te, sebzett szívek drága orvosa:
Gyógyítsd meg ezt a nagybeteg világot,
Ne hagyd magára kínpadján soha!

Ha reggelenként lejössz, drága Vendég,
S szívembe zárlak: kérlek, Istenem,
Hogy maradj velem ma is, el ne menj még,
S álmatlan éjszakán is légy velem!

Kín nem gyötör, lappangó láz nem éget,
Nem érzem így a rabság terheit.
Sorsom nem aggaszt immár, hála néked,
Kegyelmed hisz mindent megédesít.

S kik sírva-bízva Hozzád esdekelnék,
Terjeszd ki rájuk balzsamos kezéd.
Az összes szenvedőknek adj kegyelmet
S erőt az útra, mely Hozzád vezet.

Kitűnik soraiból, hogy irodalmi érdeklődése és szeretete nemcsak a megértő figyelőé és élvezőé, hanem a mesterséget titokban mélyen értő léleké is. (Dénes Gizella)

SZENT JOHANNA A MÁGLYÁN. (Claudel és Honegger drámai oratóriuma az Erkel Színházban.) Húsz évvel ezelőtt volt az ősbemutató Baselben. A német elnyomás alatt Franciaország meg nem szállott 40 városában ezzel a látomáserejű, megrázó művel tartották a lelket a csüggedőkben és szitották a tüzet az ellenállásra. A szerzők a tizenegy jelemből álló oratóriumhoz később prologust írtak, mely a kétfelé szakított, sötétségbe merült ország válságos állapotát érzékelteti Mózes első könyvének jelképi szavaival a világ teremtéséről. A felszabadulás öröme a párizsi nagyoperában 1945-ben megtartott, ünnepi lelkesültséget kiváltó diszeldadás elindította világkörűli útjára Claudel és Honegger remekét.

A szövegileg és zeneileg tökéletesen egybeeforrott drámai oratórium, hatásában, a középkori misztériumjátékok újraéledése, a megszemélyesített mennyei s alvilági erőkkal, a jóság és a gonoszság engesztelhetetlen, haláláig vívott harcával, melyből az emberi igazságszolgáltatás szerint a gőg, a butaság és a gyűlölet kerül ki győztesen, de a végső diadalt a szeretet avatja, mely a hit által fényesre csiszolt értelmet látóvá, égi magasságba, megvilágosodottá emeli.

A Rouen piacon máglyán megégetett domrémy-i kis parasztleány nemzeti hősnővé magasztosult alakjáról számos tudós és irodalmi mű látott napvilágot. A néhány évvel ezelőtt elhunyt Paul Claudel, korunknak ez a kristálytisza katolikus szelleme, a Jeanne d'Arc-kérdés megértéséhez a legkiemelkedőbb magaslattal, Jeanne halálát szemelte ki látópon-tul. „A drámában — idézzük a költő szavait —, amelyet Ida Rubinstein asz-

szonynak írtam Honegger közremunkálásával, a hősnő erről a csúcsponttól nézi végig sorra az eseményeket, melyek idáig vitték, a legközelebbtől a legmesszebbig, az elhamvadástól egészen hivatásának és küldetésének eredetéig. A közelgő lezárulás előtt minden világos lesz a tekintet előtt, mely egyik horizonttól a másik felé fordul, az elbűcsúzás és az útraindulás között. „A drámai feszültség legizóbbá, a koronázási jelenetben hatalmasodik, amikor egyidejűleg egy másik koronázási szertartás is végbemegy: a tűzhalált szenvedő, földi láncait eltépő, megdicsőült Jeanne égi koronázása. A szuggesztív jelképességben ez az egybelátott kettős mérték, igazság, s jelentés ad ennek a lenyűgöző látomásnak feledhetetlen, sugalmazó erőt. A véges, ime, karhosszúságnyira van a végtelentől, egyszerre éljük múlt s elmúlhatatlan életünket, minden percben világok születnek és omlanak össze, de a jelen, ez a megingathatatlan örök élet, bennünk dobog, egy lélekzetnyi szívverésünkben, mely a következő pillanathban meg is szakadhat, de soha többé már számunkra el nem múlhat, ha felismertük, átéljük egyszer a legfőbb tanulságot, mely mint záromondat csendül ki a mű alapeszméjéből: „Senkinek sem lehet nagyobb szeretete, mint aki életét adja azokért, akiket szeret.”

Arthur Honegger, francia-svájci zeneszerző, Bartók kortársa, aki Claudel után halt meg 63 éves korában, Párizs és a zenei világ egyik legünnepeltebb és legismertebb komponistájának számított. Már fiatalon világsikert aratott nálunk is bemutatott Dávid király oratóriumával. Őt szimfóniát, 22 színpadi művet, 14 balettet, ugyanonnyí oratóriumot, továbbá szimfónikus műveket, kamarazenét, zongoradarabokat, énekhangra írt szerzeményeket alkotott, sőt komponált rádió-, film-, sport-, és operettzenét is. Szerette magáról hangoztatni, bár elvonultan, magányosságba burkolózva tudott csak dolgozni, hogy az „utca muzsikusa”, kívánsa a látványosságot, a folytonos érintkezést és elvegyülést a tömeggel, érdekelték a gépek, motorok, egyik híres zenekari műve a száguldó gömzösdöny érzékeltetése: „Pacifíc 231”, szenvedélyes sportoló, és persze megénekli legkedvesebb játékát, a „Rugby”-t is, de sokoldalúsága mellett — éppen mert szüntelenül, csillapíthatatlanul a változatosságot keresi —, lelke mélyén mégiscsak a végső kérdések, az örök igazságok foglalkoztatják és kötik le figyelmét. Azért érezzük értékes zeneköltőnek, mert fel tudja ébreszteni bennünk a legrejtettebb, legföltettebb valóságsejtelmünket, a kimondhatatlan utáni sóvárgást. — A köztudatban úgy is nyílvántartják, mint 1920-ban a Wagner, Cézár Franck és részben Debussy hatásának ellensúlyozására alakult nyersebb, szabadabb zenei irány megteremtőjének, a párisi „hatok”-nak legkiemelkedőbb tagját.

Honegger szerényen beismeri, hogy csupán társszerzője ennek a szrintünk legmaradandóbb remekének, mert a mű felépítése, gondolatfűzése, még zenei kibontakozása is, a lélektani mozzanatok szigorú következetességgel kidolgozott sorrendje, s logikai, zárt egységbe való fűzése Claudel koncepciója. Megjelölte a zenei atmoszférát, határozottan és pontosan körvonalazta a kifejezés módját, és a zeneszerzőnek érzékeny, finom hallással csak le kellett kottáznia a szöveg néma dallamát. Milyen szemléletes és érzékletes mindjárt az első jelenet jellemzése: „Az éjszakában kutya üvöltése hallatszik. Egyszer. Még egyszer. Másodszor a zenekar hangja vegyül az üvöltésbe, zokogás és baljóslatú nevetés fut végig a hangszereken. Harmadszor a kórusok. Aztán csend. Majd az éj hangjai az erdőn, s hozzájuk társul talán, nagyon messziről, Trimázó éneke s egy tiszta, átlátszó csalogány-hang. Aztán csend és néhány ütemnyi fájdalmas meditáció. Majd újra a kórus, zümmögve. Crescendo. Diminuendo. Végül a hangok tisztán: Jeanne ! Jeanne ! Jeanne !”

Honegger zenéje a francia katedrálisok életrekelése — állapítja meg róla a legkiválóbb francia zeneesztetikus, Emile Vuillermoz — megvan benne az oszlopok és hajók lendülete s ereje, a részletek festőisége, a misztikus és a burleszk keveredése, a szép és torz ellentéte, a templom tornácának, a stallumoknak és oszlopfejeknek erőt és szépséget sugárzó kőfigurái. És mintha zenei építményéből azoknak a középkori fa- és kőszobrászoknak tréfás, nyers, erőteljes munkanevetése is kicsendülne, hogy a megfogható valóság ízeivel gerjessze fel a megfoghatatlan, az elérhetetlen lebegés illatát.

És a különböző hangok milyen tömkelege! Hangszinben és hangerőségben mekkora változatosság! Az emberi beszédhang vegyül itt el az énekhanggal, a szavalókórus a zümmögő karral, zeng a zenekar és felharsan a vegyeskórus, sőt megszólal a gyermekkar is. Zúgnak a nagy harangok, konganak a kis harangok és csilingelnek az ezüstcsengők, de még a Martinot-féle elektromos hullámok is rezegnek. Honegger megkísérli kifejezni a sejtelemszerűt is, a csend muzsikáját, a derengést, az átmenetet. A sokfelé töredező, szertehulló részletek, az elágazó, kavargó, egymásbaütköző s összevisszaságban gomolygó élet hangjaiba, a világ zajába halkán, finoman, távolian beszűrődő égi hangok olyan roppant mozgalmasságot és látványosságot eredményeznek, hogy a figyelmet elapróznák és könnyen pusztán csak elszórakoztatnának, ha a sokféleséget nem olvasztaná egységbe, ha a kedvtelve elkalandozó érdeklődést nem összpontosítaná egyetlen uralkodó erőforrásra: a hit éltető áramára a claudeli varázsba felszökkenő honeggeri ihletettség.

A magyar előadás a feladathoz méltó, kimagaslóan művészi teljesítmény. Össze kellett hangolni a beszédet az énekkel, az élő szó színművészeti kifejező képességét az éneklő hang szárnyalásával. És a téma mélységesen emberi vonását, meg eszményi magasztosságát példázza, hogy a csupasz emberi szó s abból is egy név szölongatása, Jeanne megidézése még az elképzelhető legszebb zenénél is jobban velőnkig hatolt. És itt rejlik Claudel varázsa, mert magában a témában feszül szét az élet értelme: az egyetemes, a teljes, a tiszta katolikum. A kitűnő karmester mellett, döntő szerep háramlott a szakavatott rendezőre, akinek az értelmezés tévedhetetlen, hajszálerzékeny pontosságára, a szóhangsúly borotvaélen táncoló árnyalati finomságaira kellett ügyelnie. Erre az irányításra nem lehetett volna alkalmasabb mestert találni Németh Antalnál. A szereplők kitűnően működtek közre. Raics István fordítása költői.

(Hayts Géza)

AZ QLVASÓ NAPLÓJA. „Annyit írtam már le magam, húsz-huszonöt éves koromban. De mindig elpepecseltem az arcomat. Szétfolyó, lágy vonásokat örökítettem meg magamból, mert én magam is ilyen lány voltam. Ma, azt hiszem, markánsabb már az egyéniségem. Prózaibb, szürkébb, de emberibb. Lássuk csak, mit mond a tükör.”

Ilyen tükör ez a könyv is, Végh György önéletrajza kora ifjúságáról, első emlékeitől az „életbe lépés” pillanatáig, eddig, amíg zsebében az érettségi bizonyítvánnyal kivívja szabadságát. Címe: *Mostoha éveim* — s ez nagyjában a mű „jellegét”, hangulatát is elárulja; ebben a gyerekkorban nincsenek (vagy csak alig-alig akadnak) derűs mozzanatok, nyájas emlékek — nehéz, keserves „mostoha évek” ezek, alkalmasak rá, hogy egy Végh Györgynél keményebb, indulatosabb természetből ordast neveljenek.

Az elbeszélt tények igazolni látszanak az író: ha minden úgy volt,

ahogyan elmondja — és semmi okunk kételkedni benne —, akkor valóban kegyetlen gyermekkorra volt. A „történet“ lényegében a következő:

Egy földbirtokos meg egy társalkodónő házasságon kívül született gyermeke (a család megakadályozza, hogy a szülők egybekeljenek, s az apát tébolydába zárattja) édesanyja halála után nevelőszülőkhöz, illetve nevelőanyához kerül az árvaszék jóvoltából; a nevelőanya — közönséges, kapzsi, farizeus nő — jórészt abból a pénzből él, amit az apa családja tartásdíjként a gyermekért fizet s a kisfiút a lehető legnyomorultabb körülmények közt tartja. Az árvaszéki ülnök, akinél a fiú úgy van, egyébként intim barátja a nevelőanyának. Valóságos rabszolgaság ez az élet a serdülő gyermek számára, megaláztatások véget nem érő sorozata; míg aztán az ifjú véletlenül fölfedezi származása titkát, meg hogy milyen galádul bántak el vele; föllázad és tizennyolcadik születésnapján bucsút mond mostohájának.

Írói önéletrajztól az ember elsősorban mindig valami *éducation sentimentale*-t vár: nem annyira egy élet külső, mint inkább egy lélek belső történetét. S nem lehet azt mondani, hogy Végh György ezzel adósunk marad. Csak éppen maga ez az *éducation* szokatlan; nem sok író akad, aki serdülő éveit multjában ilyen kevés szellemi élményt találja. Az ember már-már hajlandó azt hinni, hogy az író elstilizálja magát (ami Végh Györgynél nem is volna szokatlan), csak hogy most nem világban elveszett szegény kisgyermekké, hanem tengő-lengő, élelmes-sunyi, ponyvaregenyfaló kamasszá. De nem — a hitelességnek lépten-nyomon csalhatalatlan jelei vannak. A *Mostoha éveim* hőse egyszerűen ilyen volt. Nem nagyon voltak fölszikkázó szép pillanatai, olyanok, melyek aztán majd egy egész életet bevilágítanak varázslatos fényükkel. Ő külsőség-belsőleg elnyomorítottan élt; egy durva környezetben sínylődő kis ferencvárosi srác életét élte, de egy olyan srácét, akinek még az az öröm sem adatott meg, hogy vasárnaponként kimenjen a *Fradi-pálya* bejáratához és alkalmas pillanatban *beszüljön* a nagyok lába közt a meccsre. Egyetlen, szenvedélyes öröme volt: a mozi; s egyetlen komoly gondja: hogyan teremtsen elő munkával, ügyeskedéssel, furfanggal azt a kis pénzt, amiből moziba mehet. Meglehetősen primitív, félig aszfaltvirág-, félig pincevirág-élet ez, a legrosszabb zsugori kispolgár-szegénység állandó borzalmi közt; tengődés egy jófarmán még emberi szintig sem emelkedett környezetben.

Ezt a környezetet Végh György jól, helyenkint már-már fojtogató szuggesztivitással ábrázolja. A kisfiú nem is láthatott többet belőle. Az emlékező férfi talán többet láthatna, vagy legalábbis mélyebben láthatná, amit lát. Hiszen állandóan kommentárokkal kíséri emlékeit; itt azonban hallgat. Az árvaszéki ülnök, Kornél bácsi alakja még él; a mostohaanya azonban már meglehetősen egysíkú és érdektelen. Mintha az író így viszszatekintve, hosszú-hosszú évek múltán is olyan friss sebzettséggel utálná, hogy minden írói gondosságot megtagadna tőle. Pedig valószínűleg ebben az alakban is több volt pusztán „önző bestiánál“. Valamiért csak lett olyan, amilyen lett. Kornél bácsiról tudjuk, legalábbis sejtjük, miért olyan, amilyen. Erről a mostohaanyáról viszont csak azt tudjuk, hogy farizeus, aljas, kapzsi, zsugori, gonosz, közönséges, ocsmány... Nos, igazán nem kívánhatjuk Végh Györgytől, az embertől, hogy meleg szeretettel szeresse azt a nőt, aki — önéletrajza szerint — elképzelhetetlenül megkeserítette gyermekkorát. De az *író*tól több érdeklődést várnánk a *jellem*, a *figura* iránt.

Egy kicsit több tárgyilagosságot. Mert gondoljuk csak meg a dolgot! Kornél bácsi, az árva elnyomorfításának értelmi szerzője az írótól

szabályszerű fölmentést kap (íróilag talán éppen ez a legsikerültebb a *Mostoha éveimben*); ő az, aki a gondjaira bízott gyermeket kiadja nevelőszülőhöz — ahhoz a nőhöz, akivel bensőséges kapcsolatai vannak, akit ismer, akinek minden gyöngéjével és hibájával tisztában van, akiről tudja, hogy egyszerűen családostul föléli az árva bőséges tartásdíját... és Kornél bácsinak a végén mégis „minden megbocsáttatik”; s miért? Egyrészt azért, mert ez a nő rabságban hunyászkodó puha ember hajdanában mégiscsak mutatott egy-két emberi gesztust a szerencsétlen gyermek felé. Másrészt — s ez a fontosabb — azért, mert Végh Györgyben itt föllükerekedett az író, aki minden sérelmet, okoskodást s egyebet félretesz, ha arról van szó, ami mesterségének, művészetének anyaga és hivatása: egy alak, egy jellem megragadásáról és megformálásáról.

A mostohaanyával szemben, sajnos, nem tudott ilyen önmaga, máig sajnó sérelmei és gyűlöletei fölé emelkedetten író lenni. Van ennek a könyvnek a végén egy jelenet: érettségi után a fiú pályaválasztásáról kerül szó, s a hős eldörgi képzelt vádbeszédét a mostoha ellen. „Hiába forgatja azt az álszent szemeit, mert tessék megtudni, hogy tíz éve”... s egy oldalon át ömlik, képzeletben, a szó, olyan hangnemben, hogy az olvasó egyszerűen elképed. Mire jó ez a odamondogatás? Most, húsz év múlva, végre „kitálal” s megfizet sérelmeiért a sokat nyomorgatott kisfiú? Az író, sajnos, még most sem tudta írói szemmel nézni alakját s olyan kevéssé épületes képzeletbeli perpatvart rendez, amilyent zolai lumpenproletárok szoktak egy-egy hátsóudvarban — de ilyenkor izléses ember becsukja az ablakát.

Saját sérelmei mérgében lehetőleg ne írjon az író, még önéletrajzot se, mert pamflet lesz belőle, s a pamflet csak akkor érdekes (egy ideig), ha valamilyen jelentős közéleti alakot vesz célba. Az ilyesféle, személyes, nem-elvi harag és indulat az irodalomban is rossz tanácsadó. Akármilyen útlatos is egy figura, az írónak az a dolga, az a kötelessége, hogy meg- lássa, megkeresse benne az embert, szétboncolja s újra összerakja a jellem egész gépezetét — mert különben a kicsinyes bosszúállás látszatába keveredik, s ez a fajta „kiíró” megtorlás mégcsak nem is túlságosan lovagias módja a bosszúnak.

Jelentős enyhítő körülmény viszont, hogy Végh György önmagával szemben sem túlságosan elnéző; hajdani „lágyságát” akkor is megtagadja, ha saját magáról van szó. Amit a mostohával kapcsolatban nem tudott még megtalálni; önmagával kapcsolatban már többnyire megtalálja a kellő távlatot. Ahol kívülről, elérzékenyülés nélkül látja és láttatja saját magát — ahogy ügyeskedik, ahogy végigtol egy gyerek kocsi a városon, ahogy nyakát behúzza mégiscsak kivágja magát, ahogy a sok rossz közt ki-kisiklik, mindig a legkevésbé ellenállás mentén, vagy ahogy az iskolorvos látogatásakor retteg, hogy le kell vetkőznie s kiderül az osztály előtt, hogy még mindig *hátlugombolós* (egyik legkitűnőbb, valóban nyomasztóan mély jelenete) — ott nagyon jól meg is tudja csinálni, ami igazi föladata volt, s amit igazán csak ő tudhatott megcsinálni: *ezt a fajta sajtószerű educationt*, ezt a Liliom utcai „egy lélek történetét” — egy szinte növényi szívósságú életosztón keserves, fél-külvárosi odisszeáját, ahogyan vékony kis kacsaival, vaksin, a nyomorúság élelmességével, ha kell szemtelenül, lekapva meg újra fölütve a fejét, keresi a fényt, a világosságot, az emberséget.

Megtalálta? A *Mostoha éveim* végén megtalálja a szabadságot. Így válunk el tőle: amint „emelt fővel, könnyű szívvel” lépked az őszi nap- sütésben az új élet, a Belváros felé. „A Börtönből kiléptem a Szabadság- ba. Azzal a nappal új korszak kezdődött rövid kis életemben.” Hogyan

alakult, fejlődött tovább? Érzelmek és értelem milyen iskolájába került? Remélhetőleg mielőbb megtudjuk egy következő kötetből. S reméljük, hogy abban már majd elkerüli a *Mostoha éveim* tévedéseit, Mert ebben olykor többet mond a kellenél; nem egyszer összevesszi a nem éppen igényes naturalizmust a realizmussal, s halmozza a kevésbé izléses részleteket ott, ahol a kurta, erőteljes jelzés nemcsak hogy elég, de hatásosabb is volna; általában: jól, jellemzetesen, s olvashatóan, tiszta, könnyű, hajlékony stílusban ír, ékítmények, arabeszkek nélkül, de nem mindig elég *ökonomikusan*.

És — de ez már nem a stílusra vonatkozik — talán nem elég *írói* s *emberi* szeretettel néz a világ felé. Egy helyen (Lelkes István szép portréjában, amit ez a kitűnő tanár és komoly tudós valóban megérdemelt) megmelegszik a hangja; de ez is inkább *hála*, mint szeretet. „Hitetlenül keresztény vagyok, írtam *Játékos ifjúság* című versemben, s ez a legpontosabb megfogalmazás magamra” — vallja. Hitetlenül? Egy kicsit szárazon, önzőn is. Valami világ felé való nyitott készség, emberi szívesség hiányzik a *Mostoha éveimből*. Persze nehéz szeretetet kívánni attól, aki nem kapott szeretetet. Nem mindenki Dosztojevszki! De azért minden íróban kell egy parányi kis Dosztojevszki-léleknek lennie; a sors minden írójára *legalább megpróbálni* a szeretet alázatával adni választ. Mert az íróban (mindegyikben a maga egyéni hangneme szerint) nagy-nagy tisztetnek kell lennie a lét, a világ iránt; ne magát szeresse elsősorban, hanem az anyagául kapott világot. Függetlenül attól, hogy ő mit kapott viszont a világtól.

*

A tarbai református pap felesége meghal. A temetésre összegyűlik a család. A szegény tébolyult asszonyt eltemetik. S aztán ki-ki folytatja tovább az életét. Ezt mondja el Szabó Magda regénye, a *Freskó*. Kétszáz lap sincs az egész.

De ez a kétszáz lap (egy nap története reggeltől estig) az életanyag olyan gazdagságával árasztja el az olvasót, hogy szinte le sem tudja tenni a könyvet, amíg a végére nem ért. Pályák, sorsok, életek bonyolult egybefonódása, s nem valamiféle elméletileg előállított légüres térben, hanem a ma tapinthatóan hiteles keretében; egy sokkötetes regény-ciklus anyaga szinte egyetlen nagy pillanatba sűrítve; emberek, akik az adott jelenben sorsuk egész intenzitásával, egész történetükkel élnek, mozognak; — s mindez az írói mesterségtudás olyan fegyelmezett biztonságával, a *hangszerelés* olyan fölényes gyakorlottságával, ami a mi újabb, bőbeszédűségre sajnos nagyon is hajlamos elbeszélő prózánkban kivételes ritkaság. Nincs ebben a regényben semmi pepecselő ál-realizmus, semmi újabb *roman fleuve*-jeink töménytelen papírt hömpölygető lomposágából (aminek többnyire csak széles árterülete van, de sodra vajmi kevés); itt minden a helyén van; itt egy jelző, egy gesztus, egy föl villamó jelenet is sokat mond, s minden gesztus, jelző, jelenet csak azért van, hogy mondjon is valamit. Szabó Magda regénye iskolapéldája annak, hogy írni végtére is *tudni* kell, nem elég csak úgy tollat venni a kézbe és szántani vele a papirost (cipőt készíteni is *tudni* kell, esztorgályozni is *tudni* kell; nem elég a jóindulat, *meg is kell tanulni* a mesterséget. Mit szólnánk ahhoz a cipészhez, aki csak úgy vaktában nagyokat vágna a kaptafára, anélkül, hogy tudná is a módját, hogyan kell egy hordható cipőt elkészíteni?)...

A regény lassan világosodik ki — olyasformán, mint mikor idegen környezetbe lép az ember s csak lassan tájékozódik, lassankint ismeri meg

azokat, akikkel együvé került. Az író a jellemzésnek ezzel az „in medias” módszerével nemcsak hosszú lapokat takarít meg, hanem sűrűbb, élőbb benyomást is tud kelteni bennünk. Az úgynevezett *modern regény* egyik legjelentősebb vívmánya ez; de Szabó Magdánál már elvesztette azt atechnikai vívmány-jelleget, ami „a regény forradalmának” szép kamassz-korában vele járt (s az írókat nem egyszer csábította bizonyos *trükkös-ségre*); itt már a hiteles valóságábrázolás biztos módja, sallangmentes eszközke. Szabó Magda szerkezetét, ábrázolásmódját tekintve *modern regényt* írt, de nem provinciális utánzatot (egy tizenöt-húsz évvel ezelőtti divatot követve — ahogy egyesek nálunk a modernséget értelmezték), hanem valóban lépést tartva, egyidejűen, kisebbségérzés, elmaradottság-érzés nélkül, az eszközeivel bánni-tudás imponáló érettségével. (S itt talán csak egyetlen, mellékes megjegyzést lehetne tenni. A regény első részében, amíg az olvasó nem akklimatizálódik kellőképpen, nem ártott volna egy-egy fejezetnél már korábban, mindjárt a fejezet elején rögzíteni, hogy ki is a „hős”: pillanatnyilag ki is lépett fölnyíló belső világa, emlékei s tündödései univerzumával a kép előterébe).

A freskó remek arcképsorozatában talán magáé a festőné, Annuskáé a legelnagyoltabb, bár ennek is megvan a maga (legfőljebb egy kissé engedékeny rokonszenzussal szemlélt) „egyénisége”. A többi: csupa markáns, erős figura; rezzenéstelenül biztos kézzel rajzolt arcok — Nagymama, a pap, Kun László, az Árva, Janka, s egy felejthetetlen gyerek-portré: a komoly, gondterhelt kis Szuszu (mennyire az anyja lánya!). Az író nem magyarázkodik, nem igyekszik „levezetni” egyetlen alakját sem; egyszerűen elénk állítja őket, de olyan élményi teljességgel, hogy ebben: a belőlük áradó légkörben, a hangjuk lejtésében egész származásrendjük benne van. Azért, mert Szabó Magda jól ábrázolja őket. De azért ábrázolja jól, mert jól látja őket, nemcsak kívülről, hanem sorsuk, lényük egész teljességében — azzal a mélyreható, lényeglátó tekintettel, ami csak az igazán jó írók, az igazi regényírók sajátja.

A *Freskó* az év egyik legértékesebb irodalmi meglepetése, az utóbbi évek egyik legszebb, legjobb magyar regénye. (*)

SZINHAZI ÓRJÁRAT: A „Kispolgárok” és a „Nyaralók” problémája Gorkij szinpadán. — Maxim Gorkij, az orosz nép viharadara a századforduló táján szindarabokkal próbálta fölrazni népet és lelkiismeretvizsgálatra indítani a népet is felelős vezetők tunyaságba, korrupcióba és élvezetekbe hájasodott lelkét. A „Kispolgárok” és „Éjjeli menedékhely” színrekerülte után fokozódó szenvedélyességgel veti föl „Nyaralók” című darabjában az értelmiség felelősségét a hazával és a történelemmel szemben. Gorkij úgy tekint szét 1901-ben az új, immár nagyrészében a nép sorából kikerült orosz intelligencia fölé, mint a kertész, akinek a májusi fagy letarolta minden eddig sarjadzó reménységét s csak elfagyott gyümölcsösének tar, megfeketedett ágait láthatja. Az orosz nép Petőfije volt ő, akinek meg kellett érnie, hogy nem mutatkozott gyümölcs a fán, amelynek némely virágjában pedig még reménykedni lehetett.

Gorkij, hogy javító kritikáját kijajongja magából, egy Volga-menti nyaralóhelyre visz el minket, ahol nem nemesek és földbirtokosok, sem nem régi hivatalnokok utódat, hanem mosonők, szakácsok és egyéb kispolgárok gyermekei élvezik nem túl régi keletű diplomájuk anyagi gyümölcsét. Ezekkel a sem nem jó, sem nem rossz, csak éppen emberi gyöngeségekkel terhelt nyaralókkal szemben hangzik el Gorkij metsző társadalmi kritikája és a típus legjellegzetesebb képviselője, Szuszlóv, az

éptkezéseit meg sem tekintő, nyálkás-puha mérnök szemébe is vágja a darab pozitív hősenek: „En, maga, ő, ő, mi mind. Igen, igen... mi itt mind... kispolgárok, szegény emberek gyermekei... Mi, azt mondom, fiatal korunkban sokat éhezünk és izgultunk... S érett korunkra teli akarjuk magunkat enni és kipihenni — íme a pszichológiánk... Attól, hogy maga gyalázkodik fog s másokat is gyalázkodásra uszít, attól, hogy minket gyáváknak vagy naplopóknak nevez, egyikünk sem veti bele magát a társadalmi tevékenységbe. Nem! Senki!... (mind hevesebben) Fel-nőtt ember vagyok, átlag orosz ember, orosz nyárspolgár! Nyárspolgár — és semmi több. Ime az életervem. Ennekem az tetszik, hogy nyárspol-gár legyek... Elni fogok, ahogy akarok! És végül is köpök a maguk meséire... fölhívásaira... eszméire!”

1901-et írunk (legalább is Gorkij ekkor kezdte el írni a Naralókat), az orosz nép, de meg számtalan kizsákmányolt, orránál vezetett, tudat-lanságban tartott és tudatlanságánál fogva vak eszközként kijátszott nép jajong, gyötörődik, szaporodik és issza le magát naponta elkeseredésében. Gorkij föl akarja szabadítani őket sorsuk és szenvedélyeik, előítéleteik és tudatlanságuk alól. Szócsöve a darabban egy Marja Lvovna nevű orvos vagy felcsernő (Kelemen Éva) és egy Vlasz nevű, irnokoskodó, szedett-ve-dett műveltségű ifjú (apja vándor szakács volt főúri házaknál s hol ilyen, hol olyan irányban nevelgette fiát, ahogy éppen az uraság légköre meg-en-gedte. Gorkij egy kicsit saját magát írja ebben a szerepben (Gábor Mik-lós). Ez a két legtisztább ember a darabban. S ők azok, akiknek Szuszlov a szemébe vágja, hogy köp az ő meséikre, eszméikre, fölhívásaikra. Akik ér-zik, tudják, hogy borzalmas katasztrófa felé menetelnek, hogy csak temér-dek vér, éhezés, szenvedés, áldozat árán tudnak egy becsületesebb világot fölépíteni, ha az intelligencia ilyen Szuszlov-féle emberekből áll.

Gorkijnál persze nem exponálódik franciásan a dráma, a fennebb idézett Szuszlov kifakadás is csak a negyedik felvonás végén, a drámai kife-jlet csúcspontján hangzik el. Mert különben mi történik a darabban? Az, ami a női főszereplő, Varvara Mihajlovna, Vlasz nénje és a korrupt Bazsov ügyvéd felesége mond ki a harmadik fölvonásban (Tolnay Klári): „A lélek szép, ragyogó életet akar, s körülöttünk — a tétlenség elátkozott sűrűs-forgása. Ellenszenves, émelyítő és szégyenletes így élni! Mind fél-nek valamitől és egymás után kapnak, segítséget kérnek, nyögnek, ki-abálnak...”

A sűrű szövevényű darab jobb megértése érdekében a nehezen meg-jegeyzhető orosz nevek mellett magyar megtestesítőik nevét is följegyez-zük, hogy így testközelbe hozzassuk őket valamiképpen a magyar olvasó felé is.

Előttünk áll tehát a darab három legmegnyerőbb lelkületű főszerep-lője. Egy-egy Gorkij idézetet ne adjunk még a jellemzésükre. Varvara Mihajlovna (Tolnay Klári) mondja mosodás édesanyjáról és az életről, amit rosszul él az új intelligencia: „Igen, rosszul... És nem is tudom, hogy kell jobban élni. Anyám egész életében dolgozott... Milyen jó volt... és milyen vidám! Mindenki szerette. Ő taníttatott ki... Hogy örült, amikor a gimnáziumot elvégeztem! Akkoriban már nem tudott járni — reumája volt... nyugodtan halt meg... — azt mondta: „Ne sűrj, Varja, nem baj! Ennekem ideje már... leéltem, ledolgoztam a magamét — elég!” „Több értelem volt az életében, mint az enyémében. Nekem meg lám — olyan suta az életem. Ugy rémlik, idegen tájra jutottam, ide-gen emberekhez s nem értem meg az életüket! Nem értem ezt a mi éle-tünket, a kultúremberek életét. Mintha nem volna tartós, időtálló, egy időre csinálták hevenyészve, ahogy a vásártereken a bódékat csinálják.

Ez az élet — mint a folyó eleven hullámain a jég: erős, ragyog, de sok benne a szenny... sok a szégyenletes, a csúnya... Amikor becsületes, merész könyveket olvasok, úgy érzem — az igazság forró napja kel föl... a jég olvad, föltárlul belsejében a sár s a folyó hullámai csakhamar ösztetörlik, felapritják, elviszik valamerre.“

S még egy harmadik idézet Marja Lvovnáétól (Kelemen Éva), az orvosnőtől, akinek szájából szintén Gorkij életfölgógása szólal meg: „Másokká kell lennünk, uraim és hölgyeim. Mosónék és szakácsnék gyermekei, egészséges munkásnép gyermekei — másokká kell lennünk! Hiszen a mi országunkban sohasem voltak még művelt emberek, akiket a nép tömegéhez vérrokonság fűzött... Ennek a vérrokonságnak azzal a forró vággyal kell táplálnia bennünket, hogy a velünk rokon emberek életét, akik naphosszat a sötétben és sárban lihegve dolgoznak: kitágítsuk, átalakítsuk, besugározzuk. Nem részvétből, nem könyörületből kell az élet kitágításáért dolgoznunk... magunkért kell megtennünk... azért, hogy ne érezzük ezt az átkozott magányosságot... hogy ne lássuk a szakadékot magunk közt — a magasban — s a rokonaink közt — odalenn, ahonét úgy néznek ránk, mint munkájukból élő ellenségeikre. Ők azért küldtek bennünket előre, hogy a jobb életre utat keressünk nekik, mi pedig elmentünk tőlük és elvesztünk, magunk teremtetjük meg ezt a magányosságot magunknak, tele izgatott zürzavarral és belső meghasonlással... Ez a mi drámánk! De mi magunk csináltuk, megérdemeltük, ami gyötör bennünket!“

Ez a három idézet jellemzi a legjobban Gorkij cselekményileg nehezen regisztrálható színművét, amelyben huszonöt ember él, nyaral, gyötörődik, vagy szolgálja ki a saját életük elől is menekülő nyaralókat. Kik ezek az emberek. Bazsov ügyvédet (Greguss Zoltán) a felelőtlenség jellemzi. A konjunktura idején egy szál nadrágban kezdi s mert nem válogatós ügyeiben, tetemes vagyonra tesz szert. Elpuhult, széthízott, pletykás, enni-inni szerető férfi. Gyermeke nincs. Felesége, a mosónő leánya (Tolnay) lelki és szellemi igényekkel indult az életnek. Most fuldoklik és kiutat keres. Az ő öccse Vlasz (Gábor Miklós), akit szakács apja vándorlásában heterogén műveltséggel töltött meg s aki tud annyit, hogy ő még nem tud semmit. Gorkij önarcképe ez a darab tapogatózó éveiből és abban is, hogy ez a huszonöt éves Vlasz belésszeret a nála tizenkét éves idősebb orvosnőbe (Kelemen Éva), aki tisztá, rajongó lélek. Az asszony azonban, aki rövid és gyötrelmes házasság részese volt, nem mer ekkora (?) korkülönbséggel a felesége lenni, csak az anya szerepét vállalja mellette. Itt nyaral még a magát végső dühében nyárspolgárnak valló Szuszlov mérnök is (Márkus L.) szép, fiatal, megrontott feleségével. Gyerekeik nekik sincs, az asszony füvel-fával udvarolhat magának, de főlovagja Zamiszlov, (Szénási Ernő) Bazsov ügyvédbajtársa, aki még lelkiismeretlenebb, élethabzsolóbb és korruptabb hajlamú, mint a főnöke. Kalerija, az ügyvéd vénleány hűga (a század elején vagyunk, s ez a nő csak 29 éves, s Ilosvay Katalin játssza) szenvedő verseket ír s mindenkit utál, aki nem szalonember. Nyaral itt egy sokgyermekes orvosházaspár, a férfi lótfut és dadog egész nap, de jószándékú, a felesége kiszarolt testű anyja, aki kisebbségi érzésben, kimerültségben, pénzhányban és gyűlölködésben szenved (Lelkes Ágnes kitűnően személyesíti meg). Van a nyaralók között korán megkopaszodó s negyven éves korára kiegétt író, mintha csak a század-elő Drasche Lázár Alfrédjét látnók benne meg-elevenedni. El itt egy harmincév körüli semmittevő, kamaszos vággyal Varvara iránt, mert őt csak egy nő menthetné meg, ha akaratot plántálna belé. Ez még öngyilkos is lesz, hogy fölhívja a figyelmet szánalmas

alakjára. S itt van látogatóban Szuszlov nagybátyja, egy aránylag szimpatikus kapitalista gyáros, aki öreg korára nagy vagyonával egyedül maradt s minthogy undok unokaöccsére hagyja vagyonát, inkább gimnáziumot alapít egy orosz vidéki városban a darab tiszta és lelkesedő szereplőivel (Kómvics Sándor alakítja). S van egy fiatal diák és egy diáklány, néhány park és nyaralóőr, cseléd, műkedvelő színjátész még a színen és Gorkijnak csupán a lélek és a karakterek lemeztelenítésében aktív szavait mondják.

Gorkij 1902-ben így emlékezik meg készülő darabjáról: „Még egy darabot kezdtem írni: „Nyaralók“ címmel. Bergyajev kifejezésével élve — napjaink — „polgári materialista értelmiségét“ szeretném bemutatni. Nagyon szeretném, ha mindenki megkapná benne, ami kójár neki, egy kicsit maga Bergyajev is.“

No hiszen, megkapta itt a magáét mindenki s a cári Oroszországban be is tiltogatták, tüntetgettek is a darab ellen és mellett. A tüntetések akkor voltak a leghevesebbek, mikor Gorkijt a februári forradalom után a Petro-Pavloszk erődbe zárták. A most bemutatott fordítás Németh László, — néhány színpadról nehezen érthető szófordulatait kivéve — vérdús és eleven fordításában került előadásra a Madách Színházban. S van ennek a színháznak egy fiatal rendezője, aki már az Anna Frank naplójának látszólagos eseménytelenségéből forró-atmoszféra sikert tudott kicsihozni. Ugyanezt tette — magasabb és komplikáltabb formában Gorkij rejtjeles, utalásos, jellem-múzeumszerűen álló darabjával is, amely mögött a századforduló orosz életének egész boszorkánykatlana forr.

Magyar színpadon még nem hoztak ki annyit Gorkijból, mint Ádám Ottó rendezése kicsiholt a már felsorolt művészekből. Emlékezzünk csak, hogy egymásután két színházunk hogyan dadogta el Gorkij „Ellenségek“ című darabját. Ember lett légyen a talpán, aki ebből a darabból akár a Pesti, akár a Nemzeti Színház előadása után a lényeg árnyékát is megértette. A „Nyaralók“ előadásán más volt a helyzet. Itt még a legjáratlanabb színpadi néző is ráeszmélt — a történelmi távlatok és a gorkiji frazeológia nem ismerése ellenére is —, hogy valami gigászi viadal dúl a nyaralók között, akiről Varvara azt mondja: „Értelmiség — az mi nem vagyunk! Mi valami más vagyunk... nyaralók vagyunk a hazánkban... valami jövevényfélék. Sürgünk-forgunk, megfelelő helyet keresünk az életben... semmit sem csinálunk s undorítóan sokat beszélünk.“

Nos, ezt a sokbeszédű, kevés cselekményű önmarcosást érzékeltette meg kitűnően Ádám Ottó rendezése s munkája nyomán éreztük, hogy itt a színpadon egy zseni tépi láncait s ő euráziai pentaton-stílusban kifejtette a belső, szavakban is alig megírt — csak szenzálián sejtetett drámát. Ádám Ottó legnagyobb rendezői érdeme, hogy nem tesz egyebet: csak sejtetni tud, a felsorolt művészeké pedig, hogy mint egy hárfa húrjai, külön-külön és együtt tudták elzengeni a nyaralók szimfóniáját. Emlékezetes előadása ez a magyar színháztörténetnek. (Possonyi László)

NEGYEDÉVI FILMKRÓNIKA. 1958 első negyedében a közönség elé került filmek közül az immár hatvan esztendő és harmincöt éve filmeget rendező, tehát jubiláló René Clair remekműve, az *Éjszaka szépei* (Les belles de nuit. 1952) emelkedik messze a többi fölé. A film tartalma egészen más, mint amit a cím sejtet. Egy fiatal zeneszerzőről van szó — pontosabban: „van kép“ — aki motorpuffogásos, zörejekkel teli korunkban csak az álom világában véli megtalálni az alkotásához szükséges nyugalmat, harmóniát. A film ennek a fiatalembernek — Gerard Philipe alakítja pompásan — álmait mutatja be. Egyre távolabbi korokba mene-

kül, a század elejéből III. Napoleon császár uralkodásának éveibe, majd a francia forradalom korába, aztán D'Artagnanéhoz, hogy végül is az ösembernél kössön ki; de soha, sehol jobb az élet, egyformán nehéz elviselni ekkor is, akkor is. Clair a tőle megszokott szellemességgel hány fittyet minden nagyképű, üres frázisnak, de mély kultúra-szeretetről is tanúskodik. Amit látunk: filmművészet a javából: ezt így irodalom kifejezni nem tudja. Aprólékos részletezés és térbeli gátítások nélkül lépünk át egyik korból a másikba, mintha mi is együtt álmodnánk a film hőseivel; megszűnik, feloldódik tér és idő, de azért sohasem felejtjük el, hogy álmodunk: a zeneszerző nadrágja a rokokó-kosztümben is épp úgy lyukas a térdénél, mint a gigerli-ruhában. Végtelen könnyedséggel, erőlködés nélkül vetíti eléink Clair asszociációit, s bár már 1924 óta, amikor az *Entr'acte*-ot megalkotta, minden egyes filmjében felbukkan álom és valóság csodás keveredésének a motívuma — (lásd: *Vidám kísértet*, 1935, *Boszorkányt vettem feleségül*, 1942, hogy csak az 1945. után nálunk is bemutatott filmjeit említsem) — ez az újabb műve is tud újat, művészt adni az ismétlődés veszélye nélkül. Nem kopott frázissá mondanivalója. Milyen frappáns például az a jelenet, mikor a zeneszerző álmában végre saját szerzeményét vezényelheti: ámdé mikor felemeli kezét, veszi észre, hogy karmesteri pálca helyett kurbli-t tart ujjában, hogy a fúvósok helyén autódudák túlkölnnek, a bőgőöket aszfaltfúrógép váltotta fel, a mélyhegedűöket motorbicikli és porszívó helyettesíti, mindegyikre rátűttek egy-egy kottát és arról pöfögnek-zörögnek-süvítene. René Clair a köz-helyeket ismétlő és mélyebb tartalom nélkül csak a külsőséges meghatódottságra pályázó filmek fogásait is lehetetlenül teszi: van ebben üldözés, búcsúzkodás a rács mögött, kötélben való szökés a várból, hárem-hölgyek csapata, párbaj, egyszerűen az összes rekvizitumok, csak éppen a visszajáról látjuk mindezt, kifigurázva, megsemmisítve. Ha pedig netalán valamelyik járatanabb néző mégis komolyan venné az egészet, ott van a kísérőzene: — s jogosan, hiszen zeneszerző álmait látjuk — énekel benne mindenki: operaigazgató kóruossal, arab sejk, lovag, hősszerelmes, méghozzá a legkomolyabbnak látszó pillanatokban. René Clair tehát ismét megmutatta, hogyan csillogtathatja meg nagy műveltségét és ragyogó szellemességét, csipős humorát egy tehetséges rendező úgy, hogy a mondanivaló sava csak a rosszat marja s a jót, a morális lényegét sértetlenül hagyja.

A francia nevű, de amerikai Jules Dassin szélesvásznú filmje: *Akinek meg kell halnia*. Kazantzaki görög származású regényíró könyvéből merítette az ihletet. Témája meglepő. Egy kisázsiai görög, tehát kisebbségi település lakosságát üldözi az elnyomó török hatalom. Egy falut felperzselték a katonák, s a lakosság most bebocsátást kér a másik, jobb módú görög testvér-településtől. Azok nem szívesen húznak újjat a jobbággal, de saját anyagi érdekükkel sem. Elkergetik a vándorokat. Igen ám, de éppen passióra készültek s a főszereplők: János, Péter, Jakab apostolok és a Megváltó alakítói úgy érzik, nekik segíteniök kell az elnyomottakon. Melléjük állnak s végül is harcot kezdenek az elnyomók ellen. Harcukat leverik; Krisztust tehát jelképesen újra megfeszítik. Ami a filmben a kitűnő rendezésen kívül, illetve azon belül csodálatos: az az Evangélium leírtá eseményeknek bámulatosan ügyes és nem erőltetett alkalmazása. Minden szereplő jelképes: a török helytartó: Pilátus; a jó ügy mellé állt léha asszony: Mária Magdolna; a derék pásztor: a jó Pásztor, aki „életét adja juhaiért”; és így tovább. Az események is a passióhoz hasonlóan peregnék. Vitakozni lehetne ugyan a párhuzam alkalmazásának jogosult voltán s a nem egészen azonos történelmi szitu-

ációk összekeverésén; de tény, hogy Dassin megrázó szuggesztivitással kavvarja fel a néző lelkiismeretét és szinte kegyetlen lelkiismeretvizsgálatra kényszeríti; olyan atmoszférát teremt, hőseivel együtt a nézőt is olyan katalizmába sodorja, hogy annak feltétlenül bizonyos katharzison kell átesnie, s mindenki, aki a vetítés után hazafelé ballag, el kell, hogy tőprengjen olyan morális kérdéseken, melyek addig talán nem is hatoltak tudatáig. Ezt pedig igen kevés filmről mondhatjuk csak el. Dassin különben minden filmjében igen fogékonyan mutatkozott erkölcsi problémák iránt; ezt még pár évvel ezelőtt bemutatott nagysikerű szatirája, az *Első számú közellenség* (L'ennemi public No. 1.) is bizonyítja, mely a kacagtatáson kívül az ember egyéni felelősségéről gondolkoltatta el a nézőt.

Hogy azonban nagynevű rendező kezében is mivé fajulhat komoly és haladó szándékú mondanivaló, ha az alapprobléma nincsen kellőképpen tisztázva és nem belülről, a témából adódik a konfliktus, hanem kívülről erőltetik a filmebe: arra tanulságos példa André Cayatte alkotása, a *Fekete dosszié*. (Le dossier noir, 1955.) Cayatte minden rokonszenvünket kiérdemlő módon bírálja az igazságszolgáltatás hibáit, a vidéki bíróságok korrupcióját, a nyomozószervek erőszakosságát, mellyel mindenáron bűnöst és beismerést akarnak produkálni — így azután a filmben ugyanazt az el sem követett gyilkosságot mindjárt hárman is bevallják, egyszerűen azért, mert három „konkurrens” és a dicsőséget magának vindikáló nyomozó vallatja fizikai és lelki terrorral a szerencsétleneket — egyszóval a rendező javítani akar: mégsem sikerül neki. Filmje nevetségbe fullad és a legdrámaibb jelenetek bohózatra emlékeztetnek. Össze-vissza kavarodnak lombikban előrekotyvasztott emberi sorsok, izléstelen szituációk, valószínűtlen helyzetek; még egy szőrösszívű kapitalistával is találkozunk, aki azonban csak teljesség kedvéért látható, mivel a cselekményhez az égvilágon semmi köze sincs, és a rendező is elfelejtkezik róla a film felénél, többet elő sem kerül. A nézőnek az a benyomása, hogy egyes, különálló, jól megfigyelt ötleteket találomra ráncigált elő emlékezetének iszákjából a rendező, de egységbe forrasztani ezeket az ötleteket már nem tudta. Olyanná vált filmje, mint valami giccses panoptikum; az ember nem tudja, borzongjon-e vagy nevéssen; hát inkább csak — bosszankodik.

Delbert Mann, a *Marty* című amerikai film rendezője nem törekszik szenzációt keltő leleplezések, vagy nagy konfliktusok bemutatására. Hangsúlyozottan egyszerű, szinte szürke stílusban mondja el egy átlag-amerikai házasságának előzményeit. Maga a mese szinte semmi: egy kövér hentessegéd megismerkedik egy csúnya nővel; megszeretik egymást; meg-lelik egymásban az élet további értelmét és célját. A filmben jönnek-mennek, programot csinálnak, iszogatnak, dolgoznak és nagyon sokat unatkoznak az emberek. Lakásproblémákkal, anyósgondokkal küszködnek. Delbert Mann filmje éppen emiatt a már-már monoton egyhangú stílus miatt igen nagyjelentőségű: mert bár a film nem kifogástalan, néha valóban kissé vontatott — a lázas sürgés-forgás, a káprázatos revük, álizgalmak helyett az igazi emberi élet mélységeibe próbál bepillantani. Úgy vezet bennünket a felvevőgép Marty lakásába, munkahelyére, mintha mi sem nézők, hanem csak amerikai kisemberek lennénk, akik véletlenül betértek húsz deka felvágottat vásárolni a hentesüzletbe, vagy ugyanarra a szórakozóhelyre, ahol éppen Marty is megfordult. A technika minden kényelmével felszerelt, de nem megáldott ember komor, rémületes magányát egy nyüzsgő nagyvárosban még egy film se ábrázolta ilyen meg-rázóan, de egyszersmind minden nagyképűség nélkül. Kitűnőek a film párbeszédei: jellemzőek a beszélők lelkiállapotára, világnézetére, jelle-

mére, tehát alkatrészei a filmnek; viszont mégsem e párbeszéddek viszik előre a cselekményt, hanem maguk a képsorok. Vagyis a dialógusok példásan és eszményien a helyükön vannak. Az is megélt a filmet, aki csak a képeket látja peregni. Legfeljebb csak a hősök jellemét ismeri meg kevésbé. Ernest Borgnine és Betsy Blair szinte együtt lélegzenek a film minden egyes kockájával.

A 420-as urak című indiai film azt a paradoxont támasztja az ember gondolatvilágában, hogy ime: nem ötven, de — ötezer éves már a filmművészet. A hindu szereplők oly otthonosan mozognak a kamera előtt, mintha már réges-régen ismernék titkait — és ez kicsit így is van. Csak azok tudnak ezzel a chaplini pantomimszerű mozgással bűvészkedni, akik hosszú évszázadok óta ismerik már a keleti árnyjátékokat, ezeket az ősfilmeket. S ha az indiai filmgyártás arra fog törekedni, hogy az indiai nemzeti jelleget híven fejezze ki a film eszközeivel: halhatatlan nagy alkotásokat produkálhat. Így, egyelőre még csak rokonszenves és végtelenül szórakoztató konglomerátumot kapunk; meghökkentően szellemes képek és agyoncsépelt film-közhelyek keverékét. Mert hiába, a film történetének ismerője még az újszerűnek ható ötletekről is tudja: ime, ez az önmagából kilépő lélek, a szerelmét visszatartani akaró aszszony jobbik éneje már évtizedek óta megoldott ötlet: a táncos kavargásban a kitűnően ide-oda sikló kamera mozgása, a mozgás ritmusa pontosan Willy Forst egykori filmjeire emlékeztet; a nagystílus kiállításnak néha bizony hazug volta a Hollywood-felé kacsingatásból született; ugyanígy a sok dal, tánc, „betét”. Radzs Kapur azonban már fessegeti ezeket a korlátokat s néha eléri, hogy dalai, táncai már nem betétek, hanem filmjének szerves részei. Ez a nagy ujság ebben a filmben s ez az indiai filmgyártás nagy ígérete, melyről nem árt tudnunk, hogy évente négyszáz filmet produkál. Kapur mindenesetre sokat fejlődött a szintén rokonszenves, bár egyenetlen *Csavargó* óta; a gyönyörűsége Nargisz sem olyan merev, mint előző filmjében. S bár a pénz után kapkodó ember balettjét is láttuk már — például az *Egymilliófontos bankjegyben*, Kapur mégis új ötletekkel gazdagítja; a pénzestáska után rohangászó „négy-százhuszasok”, a lelőtt és „feltámadó” Radzs: a filmtörténet pompás fejezeti közé tartozik. És nem utolsó sorban: a film olyan érdekes, mozgálgalmas, hogy mindez inkább a vetítés után, mint közben jut a vizsgálódó kritikus eszébe. Márpedig az érdekesség és a színvonalas szórakoztatás nem lebecsülendő erény. N.

A KELETI KODEX SZEMÉLYI KÁNONJAI. Az Apostoli Szentszék messzenéző „anyai gondoskodásának” és Kelet iránt érzett szeretetének bizonyítéka az az 558 Canon, amely az egyesült keleti szertartásúak személyi jogviszonyait rendezi.

A C. J. C. életbelépése óta egyre erősebb lett az az óhaj, hogy az egyesült keleti egyházak diszciplinája, melyben a *Motu Proprio* szerint is területenkint sok a helyi különbözőség és itt-ott jogbizonytalanság is mutatkozik, a nyugati kódexhez hasonló és ahhoz igazodó egységes, egyetemes rendezést nyerjen.

A rendezés nagy munkája már évekkel ezelőtt megindult, s aki szerencsés lehetett, hogy Rómában a Keleti Kódex bizottság levéltárába bepillantatható, bámulattal láthatta a keleti világ minden részéből beérkezett elaborátumokat, javaslatokat és kérelmeket, amelyeket kiváló egyházjogászok tanulmányoztak és rendeztek. Személyesen tapasztalhatta azt az aprólékos gondosságot, amellyel az egyes keleti rítusok kérdéseit

az ősi forrásokra visszavezetve felmérik és még a felmerült érzékenységet is figyelembe veszik.

Az eddig megjelent (1949—50—52) Kódex-részek már kodifikálták a házasságjogot, az egyházi bíráskodást, a szerzetesi és vagyronjogot. Ezek az 1949-ben megjelent *Crebrae Allatae* kezdetű *Motu Proprio* kiadvéve, szinte észrevétlenül léptek életbe. A *Crebrae Allatae* azonban, amely a különböző rítusú katolikus hívek házasságkötését (az eddigi magyar privilégiumot is megszüntetve) a férfijegyes ritusa szerint rendelte el, a gyakorlatban máig nehézségeket okoz, amelyek — a félreértett katolikum lévén — a keleti szertartás lekicsinylését is kiváltják.

XII. Pius pápa 1957. június 2-án kelt *Cleri Sanctitati Motu Proprio*ja *De Ritibus Orientalibus*, *De Personis* címek alatt foglalta össze a Keleti Kódex személyi részét, és annak életbeléptetését 1958. március 25-re, a Boldogságos Szűzmária örömhírville ünnepére rendelte el: „Az összes, bárhol élő egyesült keleti keresztényekre vonatkozóan, még azokra is, akik más szertartású praelatusok joghatósága alatt élnek.”

A C. J. C.-hoz szimuló és hozzá hasonlóan tökéletes egyetemes új törvény a katolikus Egyház más szertartásait is több vonatkozásban érinti, tehát hazánkban, ahol két keleti rítusú egyházi terület működik, külön figyelmet érdemel.

A törvény 5 Titulusban tárgyalja a személyi jogokat.

Az első a keleti szertartásokról és fenntartásokról szól. Alapelv itt is az, hogy az egyik rítus a másikkal szemben nem szül *praecedentiát*. A keleti rítusokról megállapítja, hogy azok ősisége (*augusta antiquitas*) „az egész Egyháznak kiváló ékessége, amely megerősíti a katolikus hit isteni egységét,” miért is „kegyelettel fenntartandók” (I. Can.). A főpásztoroknak a rítus hűségese őrszét írja elő és kívánja, hogy azon semmiféle változtatást ne töljenek (2. Can.). A papokat és szerzeteseket külön figyelmezteti, ne hogy más rítusú papokba és hívőkbe olyasmit „szuggeráljanak”, vagy „tanácsoljanak”, ami az ő rítusuk „dícséretes intézményeinek megvetésére vagy lekicsinylésére” vezethetne. Ez a pápai intés az egy területen működő különböző rítusú papság és hívek helyes katolikus érzületének próbaköve.

A rítushoz való tartozás megállapítása a C. J. C. kánonjaihoz igazodik. A más rítusú pap által kiszolgáltatót kereszttség nem jelenti a rítushoz való tartozást. Sőt a kánon szigorúan tiltja, hogy bárki is mást egy másik rítus felvételére „ösztkélni merészljen”. A rítusváltóztatás engedélyezése továbbra is kizárólag az Apostoli Szentsek joga és a fontos okok közül első: „az ősök szertartásához való visszatérés”.

A fizikai és erkölcsi személyekről szóló titulus, valamint a papságra vonatkozó általános kánonok is a C. J. C. szerint vannak ide is felvéve. Lényeges eltérés a keleti rítusú papok nősülésének ügye. A nősülés a *subdiaconatus* előtt lehetséges azokon a területeken, ahol a partikuláris fegyelem eddig is megengedte. (Pl. Amerikában ma már nem működhetnek nős gör. kat. papok.) A vonatkozó kánonok a kódex szerint csak megújítják az „egyes keleti rítusokban élő disziplinát”, kiemelik azonban a *coelibatus* magasabbrendűségét.

Az *Officium* (*Breviarium*) végzésében a jogszokásra utal. Ellenben a napi elmélkedést (különösen az Úr Jézus szenvedéseiről és a Boldogságos Szűzről — akit Kelet különösen tisztel — mondja a Kódex), valamint a napi szentséglátogatást és adoratiót minden keleti rítusú papra nézve erősen kötelezőnek hangsúlyozza.

Az egyházi állások és szolgálatok betöltésénél a szabad adományozás és prezentáció esetét kivéve (ahol ez még Keleten megvan) novum a törvényben a választás szabályozása. A vonatkozó kánonok mind a patriarkák, mind a metropolita érsek és püspökök választását is minuciózusan szabályozzák. Keleten sokszor hangoztatott vád volt Róma ellen a püspök-választás „elsikkasztása“, mint a történelmi unió lényeges megsértése. Ez a vád legújabban az ún. Eperjesi Zsinaton is elhangzott és a nemzetiségi, személyi és más okokon kívül alátámasztása volt a szent Unió felmondásának.

A patriarkák és a patriárka jogállásának kánonjai, amelyek a pápa szerint „a kereszténység tiszteletreméltó ősi nyomait tartják szem előtt“, Kelet megbecsülését bizonyítják ugyan, de a nagy jogkiterjesztés a történelmi szemléleten túl néző bölcs elgondolás. A patriarkátus ugyanis a keleti autokefál egyházak szervezetének legfontosabb csúcs-fóruma. Bizonyos ügyekben itt a kánonok a katolikus egység elengedhetetlen feltételeképpen, a pápai előzetes vagy utólagos jóváhagyását, avagy bejelentését teszik kötelezővé. A katolikus egység további dokumentumai a törvényben mindazok a titulusok és kánonok is, amelyek a pápa személyére, a kardinálisokra, az egyetemes zsinatokra és a római Kuria szerveire vonatkoznak.

A keleti rítusok megbecsülésén kívül, azok fennmaradásáról is intézkednek a kánonok, s azok még a nem saját iurisdictionjuk alatt élő keleti rítusú hívek ügyeire is kiterjednek. A 406. Can. pl. elrendeli, hogy a latin rítusú püspökök öt éves jelentésükkel kapcsolatban a Keleti Kongregationának külön jelentést tegyenek ezekről a keleti szertartású hívekről és szükségleteikről. A 432. Can. viszont felhatalmazza a keleti rítusú Főpásztorokat, hogy a latin egyházmegyékben élő keleti rítusú hívek gondozására külön „sincellust“ nevezhessenek ki. Ez a keleti szertartású egyházi ügyekben képzett latin rítusú pap is lehet. A sincellusok köteletségévé teszi azt is, hogy a nem egyesült keleti keresztényekkel „testvéri szeretettel“ érintkezzenek. Idevágó intézkedés az is, hogy azok a más rítusú papok, akik saját főpásztoruk engedélyével, nem saját szertartású hívek gondozására is felhatalmazást kaptak, azok főpásztorának évenként kötelesek jelentést tenni róluk.

A nyugati egyházban az érdemes papok elismerésének szép értékes és történelmi eredetű módjai vannak, a pápa a keleti rítusú papok megbecsüléséről is gondoskodni kívánt a törvénykönyvben. Megengedi, hogy a keleti szert. patriarkák és püspökök tiszteletbeli praelatusokat nevezhessenek ki (más egyházmegye papját saját ordináriusa beleegyezésével), akiknek liturgikus és külső distanciákat adományozhatnak. Ezek a praelatusok azonban különböznek a pápa által kinevezettektől, akiknek jogait és kiváltságait külön szabályzat állapítja meg.

Az egyházmegyei kormányzat berendezéséről is részletesen intézkedik a törvény, de ez belső ügy és a végrehajtás az illetékes főpásztorok jogkörébe tartozik.

Egy-két novumot azonban megemlíthetünk: A vicarius generalisok helyébe, szinte azonos jogkörrel, de bizonyos meghatalmazásokkal „Sincellusok“ lépnek. A hivatali segítő szervek itt is megvannak. Első kormányzati segítő szerv a „Consultori Testület“, ahol azonban káptalan van, az továbbra is gyakorolja kánoni jogait. Az egyes területi felügyelő tiszteket (főesperesi és esperesi) „protopresbyterek“ töltik be.

Részletesen tárgyalják a kánonok a parochusok és más pasztorálók papok jogait és kötelezségeit is. Latin mintára nyert kodifikációt a „temp-lomigazgatók“ jogállása is.

Az 5. Titulus a laikusok (egyesületek, társulatok) jogait foglalja össze. Minden új intézkedéssel kapcsolatban rendszeren a kritika is felmerül. Különösen áll ez Kelettel szemben, amelyet egyesek elszáradt ágnek tartanak az Egyház terebélyes fáján, vagy megmerevedett történelmi emlékek kétezeresztendő útján. Az igazi katolikus gondolkodás azonban azt kívánja, hogy az egyházat nemcsak történelmi, hanem jelen valóságaival együtt kell értékelnünk és becsülnünk. Hinnünk kell azt, hogyha az isteni Alapító szertartásbeli (azaz külső) unifikációt akart volna Egyházában, az is megvolna. Mivel azonban megengedte, hogy fajok, népek a maguk szárnyán emelkedjenek Hozzá, akkor meg kell értenünk és szeretnünk kell azokat a testvéreinket, akik talán más ruhába öltözve, más nyelven s talán számunkra szokatlan dallamon, de ugyanazon hitben dicsérik őt. (Dr. Szántay-Szémán István)

A MAGYAR MŰVÉSZET HÁROM MÜNCHENI LEXIKONBAN. Magyar könyvkereskedésekben is árusítják a tekintélyes müncheni Knaur-kiadó kézilexikon-sorozatának három kötetét. A „Knaurs Lexikon Moderner Kunst“ (1955) a XIX. század utolsó harmadának és a XX. századnak képzőművészetét öleli fel, a „Knaurs Lexikon Abstrakter Malerei“ (1957) az elvont (nonobjektív) festészetet, a „Kraurs Buch vom Film“ (1956) a legfiatalabb művészeti ág történetét ismerteti. Mindhárom kötet kiváló szerzők munkája, a szövegrész szakszerű, a képanyag összeválogatása gondos. A modern művészeti lexikon munkatársai között olyan neveket találunk, mint Pierre Courthion, Maurice Raynal (Apollinaire jóbarátja, akinek neve „A megsebzett galamb és a szökőkút“ c. versben is szerepel), Claude Roger-Marx. Az absztrakt lexikon Michel Seuphor munkája, ő a legmodernebb művészeti mozgalmak ismertető monografusa és teoretikusa. A filmlexikont R. Waldekranz és Verner Arpe állította össze.

A három lexikon átlapozása elárulja, mit tud és mit nem tud a Nyugat a mi művészeti életünkről, eredményeinkről, művészeink munkálkodásáról.

Nézzük először a filmlexikont. Filmjeink közül hármat emel ki, Radányi Géza és Balázs Béla filmjét, az 1946-ban készült „Valahol Európában“-t, azután Homoki-Nagy István „Gyöngyvirágtól lombhullásig“ c. természetfilmjét (1953) és Makk Károly színes filmjét, a „Liliomfi“-t (1955). Balázs Béláról mint kiemelkedő elméleti és gyakorlati filmszakemberről emlékeznek meg. Külön kis cikkekben jellemzik a filmművészet legnagyobbjait, Chaplint, Garbót, Walt Disneyt, Sir Laurence Oliviert, Pudovkint, Eizensteint, René Clairt, Jean Renoirt, a forgatókönyvíró Jean Cocteau-t és a nyugati mozilátogatók mai ünnepeelt csillagait, Gina Lollobrigidát, Sophia Lorent és másokat. Ebben az eminens társaságban három magyar nevet találunk, Baky József filmrendező, Bartók Éva színésznő és a Toulouse-Lautrec életéről készült angol színes film, a „Moulin Rouge“ női főszereplője, Gábor Zsuzsa nevét. Mindhárman huzamosabb idő óta külföldön működnek.

A „Lexikon Moderner Kunst“ négy magyar nevet említ: Moholy-Nagy Lászlót, Kassák Lajost, Huszár Vilmost és Rippl-Rónai Józsefet. Közülük Moholy-Naggal foglalkozik részletesebben, munkásságát külön cikkben ismerteti és egyik művét reprodukálja. Moholy-Nagyról (1895—1946) a magyar közönség zöme keveset tud, az első világháború utáni időktől kezdve haláláig külföldön élt. A 20-as évek elején Kassák és ő Bécsben kiadták az „Új művészek könyvé“-t, majd Weimarban, később Dessauban a korszakok jelentőségű Bauhaus professzora lett. Hitler ura-

lomrajutásakor Moholy-Nagy működése is az „entartete Kunst“ vádjában részesült, el kellett a Harmadik Birodalomból távoznia. Amsterdam és London után Chicagóban telepedett le és a „New Bauhaus“ igazgatója volt. Két legnevezetesebb könyve Amerikában jelent meg: „The New Vision“ és „Vision in Motion“. A konstruktivizmus képviselője volt, rendkívül sokoldalú egyéniség, aki iparművészettel, reklámgrafikával, filmelmélettel, fényképezéssel is foglalkozott. Majakovszkijról az egyik legjobb fényképfelvételt például ő készítette. Főcélja az volt, hogy az új művészet szellemét belevigye — praktikus, izléses, sallangmentes tárgyak tervezése révén — a gyakorlati, mindennapi életbe. Nemzetközi tekintélye Moholy-Nagynak oly nagy, hogy az idei brüsszeli világkiállításra a belga rendezőség tőle és Csontvárytól kért képet a magyar kulturális szervektől. Moholy és Kassák után a harmadik magyar név a lexikonban a Hollandiában élő Huszár Vilmosé, aki a konstruktivista „De Stijl“ csoport egyik vezető tagja volt. A negyedik hazánkfia Rippl-Rónai. Róla a „Nabi“-csoport (héber szó: „proféta“) tagjaként történik említés.

Sajnálkozva kell megállapítanunk, hogy a lexikon nem tud olyan művészeinkről, mint Szinyei-Merse, Ferenczy, Csontváry, Vaszary, Gulácsy, Czobél, Egry, Vajda Lajos és még folytathatnánk a sort, akik mind olyan oeuvre-rel rendelkeznek, amely a nagyvilág hírneves mesterei mellett is megállná a helyét. Számos kiváló művésznünk mellőzésének egyik oka a franciák minden nem-francia eredménnyel szembeni köztudomás szerinti tartózkodása (a nyugatnémet lexikonsorozat szerkesztői és munkatársai nagyrészt franciák), a másik — fontosabb — ok pedig a mi egyáltalában nem kielégítő művészeti propagandánk és túlzott, érthetetlen szerénységünk. A külföld nem fog eljönni hozzánk tudakozódni: vannak-e jó művészeink. Nekünk kell kiállításokkal, szép kiadványokkal elmennünk Nyugatra és Keletre, felmutatni nagyjainkat.

A harmadik kötet az absztrakt lexikon. Itt kedvezően vagyunk képviselve, kilenc magyar művészt méltatnak behatóbban, és többször hivatkoznak Kassák Lajos munkásságára, az ő könyveire, „Ma“ c. folyóiratára. A jellemzett művészekről sajnos eddig keveset hallottunk, egy-kettő kivételével a nevüket is itt olvassuk először. Mindegyik régóta külföldön él. Barta László, aki 1902-ben született Nagykőrösön, absztrakt mozaikképeket alkot. Előzőleg Ravennában tanulmányozta a klasszikus mozaikművészetet. Egyik érdekes művének színes reprodukcióját is közli. (Megjegyzendő, hogy a művész nem tévesztendő össze az itthon — Tihanyban — élő Bartha László kiváló művésznünkkel.) Következő honfitársunk a már előbb említett Huszár Vilmos (szül. 1884-ben), aki képzőművészeti alkotásokon kívül előadások tartásával és elméleti cikkek írásával is népszerűsítette a konstruktivizmust. A fiatal Kallós Pál 1928-ban született Hernádnémetiben, Kiskunhalason érettségizett, 1950 óta él Párizsban. Kolosvári Zsigmond (szül. 1899-ben, Bánffyhunyadán) a 20-as években került ki Párizsba, kiállítása volt a világ többszáznyi metropolisában, még Tokióban is. Az ötödik magyar Moholy-Nagy László, akiről a lexikon megállapítja, hogy „prototípusa a mindig újat kereső, kísérletező művésznek“. Két művét is reprodukálják. A Budapesten 1889-ben született Péri László nevét Kállai Ernő egyik könyvéből is ismerjük. Kőműves volt, geometrikus idomokból építi fel munkáit. Réth Alfréd (szül. 1884-ben, Budapesten) az „új technikák kutatásával és felhasználásával foglalkozik.“ Egy igen artisztikus képét színes nyomásban közli. A nyolcadik magyar az 1900-ban született Szenes Árpád, aki Léger tanítványa volt. Sokáig élt Brazíliában, kiállítása volt Lisszabonban és Rio de Janeiro-ban is. Egyik művének színes reprodukciója megtalálható

a kötetben. Az utolsó magyar az itthon is ismert Vasarely (Vásárhelyi) Viktor, aki 1908-ban Pécsen született. Orvostanhallgató volt, ma az egyik legismertebb „nonfiguratív” festő. Néhány esztendővel ezelőtt Kasselen volt egy nagyarányú kiállítás, amely a XX. század legjelentősebb törekvéseit mutatta be: Ezen a reprezentatív kiállításon is szerepelt Vásárhelyi-től kép. (Dévényi Iván)

ARANY JÁNOSNÉ LEVELEI. Az alábbi három levelet Arany Jánosné Ercsey Julianna írta Hanvára Lévay Irén férjezett Csizy Jánosnénak. Lévay Irén unokahuga és nevelt lánya volt Tompa Mihálynénak. Tompáné az, kit a levélíró „kedves boldogult felejtethetetlenünk”-nek nevez. A házat, melyről szó van a levelekben, a berendezéssel együtt Tompa Mihályné hagyta Lévay Irénre. Tompáné 1880-ban hunyt el Putnokon, ezután lett az itteni ház Lévay Irén tulajdona, aki azonban nem Putnokon, hanem hosszú élet után Hanván halt meg 86 éves korában. Lévay Irén valószínűleg eladta a putnoki házat s ennek árán vásárolhatta a hanvait, ahol özvegyen élt 1927-ben bekövetkezett haláláig. Tudomásunk szerint Tompáné egykori házában Putnokon jelenleg óvoda van.

A leveleket egész terjedelmükben közlöm, de néhány jellemző részt külön is szeretnék kiemelni. — A levelekből mindenekelőtt intim vonásokkal rajzolódik ki az Arany házaspár öregkori élete. Testi és lelki bajoktól megtört, elviselt öregség ez. Ercsey Julianna azt írta 1881. november 22-én:

„Bizony mi igen gyengécskén vagyunk mindketten, csakhogy élünk, egyik napról a másikra: férjem szegény hatvannyolc óta mindég beteg minden évben, több több jön hozzá, nem lát nem hall, dologképtelen, nekem is már negyedik éve mikor tüdőhurutom jött egy meghűlés következtében, egész télen köhögök folytonos lázzal, csak alig tudom magamat fön tartani.”

Az egyéni viszonyok tömör rajzán túl érdekes képet fest ugyanaz a levél az akkori Budapest beszerzési viszonyairól. Egy kofaasszony, aki rendszeresen szállított Aranyékhoz tejjölt és vaját s akinél Aranyé tojást rendelt — becsapja őket. Meglepetéssel olvassuk Ercsey Julianna megjegyzését, amit az eset kapcsán némileg általánosítva tesz a falusi népről: „ők is el romlottak már, meghamisítva adnak mindent.” Érdeklődésünk fokozódik, ha rágondolunk, hogy ennek már több mint hetvenöt éve.

A levelek stílusa egyszerű, kifejező. Feltűnő, hogy nem érintenek semmilyen irodalmi vonatkozást s nem árulnak el irodalmi igényt a megírás tekintetében sem. Mégis, alig van a mondatai közt, amelyek ne kötné le az érdeklődésünket. — A helyesírása — ezt meg kell mondani — kinosan hibás, főleg a téren, hogy kettős mássalhangzót sok helyen nem használ. Ne feledjük viszont, hogy a levélíró küzd a fáradsággal és betegséggel; ez kítűnik az öregesen kúszált — bár jellegzetes és jól olvasható — kézírásából is. Olykor szinte csak a legszükségesebb betűket jegyzi le. Maga is írja, hogy nagyon fárasztja az írás. — A leveleket betűről betűre való másolatban közöltem. Nem volt jogom ezen változtatni.

Az a kérdés, hogy Aranyé irodalmi érdektelensége mennyiben fokozta a költő magányérzetét: túlnő e kis tanulmány keretein.

Néhány szót még arról, akinek a levelek szólnak.

Lévay Irén nemcsak Arany Jánosnéval levelezett, hanem előbb a már özvegy és magányos Tompa Mihálynéval, aztán később a költő Lévay Józseffel is, évtizedeken át. Megható módon ápolja a kapcsolatot mindazok-

kal, kiket valamikor Tompáékhoz a barátság szálai fűztek. Nemcsak leveleket írt, hanem időről-időre ajándékokkal lepi meg őket. A hozzá írt levelekből is osztatlanul barátság és szeretet sugárzik.

Apja Lévay Miklós, anyja Zsoldos Amália, Tompa Mihályné nagynénje. Férje Csizy János hanvai ref. lelkész, viszonylag korán hunyt el, elbőrült elmével. Halála után az özvegy Hanván maradt s emlékeinek élt. Apolta a templomkertet és gondozta a költő sírját, amit Aranyné is említ egyik levelében. — Az idők multával különnc lesz s szófukar. Feljegyezték róla, hogy csak hófehér baromfiakat nevelt s csak tiszta fehér macskákat tartott házánál. Tompáékról kérésre is alig beszélt, néha elég bírálóan. A hanvai házban halt meg több mint ötven év múlva, s őt is a templomkertben temették el Tompáék sírboltjába. A ház Hanva község tulajdonába kerül. A kör lezárult.

„Piroska“, akit Aranyné az egyik levelében említ, nyilván Széll Piroska lesz, unokájuk, — Széll Kálmán és Arany Juliska leánya. Hevesy Pepi asszony: gömöri birtokosnő, Tompa Mihályné kedvelt barátnője.

A legkorábban keltezett levélben a szakadás (egérrongálás) pótlására javasolt lehetséges kiegészítéseket, szögletes zárójelben különítettem el. (Csák Géza)

Arany Jánosné levelei Lévay Irénhez.

1.

Kedves Irénem!

Budapest. Decz — 25. 1880.

Meg kaptam szíves sok jó küldeményét, fogadja érte meleg köszönetemet! Megbántam, hogy a liba dőlgot föl hoztam, csupán azért tetem hogy hátha kedves boldogult felejthetetlenünk cselédnél rendelést tett, a pedig el hal — at az egész dologot? De hát kedveském minek fosztotta meg magát atól a sok mindentől? nem vártam azt — világért sem, sajnálnám — — — miyatam fogyatkozása len — en valamelyik azok közül — — t számunkra el küldöt.

Most már ara kérem, hogy legyen irántam bizodalomal, és ha valamiben szolgálatjára lehetek, a legnagyobb örömet teljesitem, sőt megköszönöm ha alkalmat ad valamit tehetnem. Tarcsuk föl egymás közötti érintkezést, hogy néha néha alkalmunk lehesen kedvesünk emléké — ről beszélhetni.

En még mindég b[eteg] vagyok, olyan makacsul [tartja] magát az a gége baj, — — — nem birr vele az orvos — — — alig tudok hangot ad[ni] — — — egészen sutogóvá vált [a] — hangom, a melet kinoz — [za] [a] betegség.

Az én előhaladot koromban nem sok remény van már az egészen ki gyógyuláshoz; szegény jó férjem is sokat szenved, régi sok minden bajai vannak.

Kedves drága Irénem! engedje meg nekem, ha egész bizodalomal kérdeszem, hogy elége be rendezet házat hagyot e kedvesünk? és, hogy a most egészen sajátja let-e? mert — — nekem jó angyalom többször [mond]ta, hogy a mi je van, halála — — [utá]n Irénemé lessz, s ugy tör [tén]t-e? És a jó Lévay írta, — — — teher is marad, ki fogja — — [ez]t fizetni? Sajnálám, ha e — — — gent reája maradt volna, — — — különben is oly sok bajun[kat] — — — [m]ár keresztül.

bocsáson meg a bizadalomért! egyedül ön az a kivel beszélhetek a dologról.

Be kel végeznem levelem, alig bírok már írni, igen el gyengültem két hólnapi nagy betegségel.

Fájdalmaji között bődög karácsonyi ünnepeket kívánva maradok igaz szeretettel

Arany Jánosné

2.

Budapest. april 7. 1881.

Édes Irénem!

Nem álhatom tovább, hogy föl ne keresem soraimmal, Fájdalmasan gondolok halálomig felejthetetlen angyalunkra jól esik lelkemnek az ő egyetlen kedves hátra maradtjára, kedves sokszor emlegetet Irénjére gondolva, s vele levél útján föl tartani a barátságot; ugy sem hoszu idő már az a mi nekem az életben hátra van; anyi sok betegeskedés után, a menyit két év oltá ki álltam —. November hatodikán meg hültem egy rendkívüli nagy lázt kaptam gége gyuladással, a mi egész télen tartot, úgy, hogy még májig sem szabad a szobából ki mennem. Így töltöttem a telet, kinosan szomoruan. Férjem is szenvedőleg, folytonos retegés és félelemel az ő bajajin.

Hányszor jöt az a gondolatom, hogy irjak, a kinek többé már nem írhatok! és hányszor vártam a kedves ösmert sorokat! óh azok nem jönnek többé!! így mulik el minden az életben, el fed a sir mindent, jót és rosszat, bődög és bődögtalanság után Kedvesem! én föl kértem az őszel hogy legyen bizodalommal hozám, ha valamiben szolgálattjára lehetek szivesen meg teszem; halgatot, nem irt egy szót sem az oltá. Hogyan van? mit csinál — ot van az othonja a kedves tiszta házba? ez rendjénis van. A szép kertet, mit kedvesünk úgy szeretet fön fogja-e tartani? Hát a sirokról ki fog gondoskodni? Tudom nincsen szükség figyelmeztetésre, de jól esik lelkemnek róla kérdezősködni; és kitől, hanem öntől.

Ha ideje, és ha nincsen terhére édesem, írjon olykor olykor hadd tudjam miként van? és hogy hogyan van? Vissza emlékezem az én jó angyalomra, feledhetetlenemre. A télen, a mikor nem vólt szabad beszélnem senkivel, it vólt nálam Hevesy Pepi asszony sajnállom, hogy nem láthattam — de még az anyémekel sem szólhattam akkor, nem tudom pesten van-e még?

Tarcson meg szeretetében édes Irénem, sokszor csókolva minden jót kíván

Arany Jánosné

3.

Budapest. november 22. 1881.

Kedves jó Irénem!

Meg kaptam a szép küldeményét, nem csak el fogadom, de a legnagyobb köszönettel veszem, mert pesten sem igazi zsirnak hizot ludat, sem fris tojást nem kaphatunk semi árrért, mégha falusi asszonytól vesz-szük is; ők is el romlotak már, meg hamisítva adnak mindent. A mult télen szedet rá egy becsületesnek látszó falusi asszony; pár száz tojást rendeltem, hogy hozon számomra és olyan, a kitől hetenként szoktam tejjölt vajjat veni, csak használat után látom, hogy mind nyári tojottak, apadtak.

Lábát is hiába keresnék it zsirnak valót, a legkövérebbnek látszónak sincsen zsirja, így igen megörültem nekik.

Továbbá édes Irénem, igen köszönöm rólunki tudakozódását! bizony mi igen gyengécskén vagyunk mindketten csakhogy élünk egyik napról a másikra; férjem szegény hatvannyólc oltá mindég beteg minden évben, több több jön hozzá, nem lát, nem hall, dologképtelen, nekemis már

negyedik éve mikor tüdőhurutom jött egy meg hűlés következtébe, egész télen köhögök folytonos lázzal, csak alig tudom magamat fön tartani.

De kell hogy tegyem, mert ügyetlen rossz cselédem van. Így vagyunk lelkem; mikor akar rólunk tudni csak írjon ha én nem felelhetek leve-
lére Piroska meg teszi. Hiszen egy olyan feleldhetetlen, közönsök Szere-
tettünk, mint Ő volt, és a kit ő anyira szeretett hogyne esnék jól nekem
is azal, ha ritkán is összekötöttésben leni ?

Boldog Szász Károly, mert láthata hol aluszák az örök álmukat azok,
a kiket ő is anyira szeretet. Tőlünk az már meg van tagadva mi már
nem mozdulhatunk ki fészünkéből soha sehova, csak a vég nyugalom
helyére.

Kedveském vegye kedvesen e csekélységet tőlem, mikor elé veszi
mindég eszében jut a ki magát ő érette úgy szereti pestrő nem lehet
olyat küldeni mit saját szorgalmunknak köszönhetünk.

Még egyszer köszönöm szíveségét, sokszor csókolva maradok szere-
tet nénje

Arary Jánosné

ANGLIKÁN-ORTHODOX KÖZELEDÉSEK. Nem ismeretlen sem la-
punk olvasói előtt, de általában a keresztény egységmozgalom esemé-
nyeit figyelő hívó előtt sem, hogy az anglikán egyházban erős katolikus
irányzatú ág fejlődik. Ennek kezdete még a századforduló idejére és szá-
zadunk első három évtizedére esik, amikor Mercier bíboros és Lord Hali-
fax között Mechelnben az első ilyen irányú tárgyalások megkezdődtek.
Viszont talán éppen annyira ismeretlen, hogy ugyanakkor az anglikánok-
nak egy igen tekintélyes csoportja az egység-törekvéseken a görögke-
leti egyházakkal való szoros együttműködést, sőt hitbeli és egyházfe-
gyelni egységét érti.

A múlt század végén, 1896-ban XIII. Leó alatt nyilatkozott hivatalo-
san Egyházunk az anglikán papszentelések érvényessége tárgyában. Az
Egyház ebben a nyilatkozatában az anglikán papszenteléseket és a püs-
pöki hivatal átadását nem tekinti szentségnek, mert nem őrizte meg az
apostoli tradíciókat, sőt mind a szentség anyaga, mind a formája elégtelen
arra, hogy katolikus értelemben vett szentségről beszéljünk. Ez a nyi-
latkozat akkoriban „hideg zuhanyként“ érte az anglikánokat, akik szeret-
ték volna az apostoli jogfolytonosságot megőrizni, illetve papjaikat és
püspökeiket éppen a filokatolikus irányzat befolyása miatt, a katolikus
egyház felszentelt papjaival azonos szentségi magasságban látni.

Mikor éppen a fenti nyilatkozat ezeket a reményeket megsemmi-
sítette, másfelé igyekezett tájékozódni még a katolikusokkal rokonszen-
vező irányzat is. Ebben segítségükre volt a mindjebban erősödő orthodox
befolyás, mely az angol érdekeltségi területek miatt főleg századunk első
évtizedeiben, valamint a második világháború előtti években igen érez-
hető volt az angol egyházi életben. Szokássá vált már az anglikán püs-
pökök között is, hogy az utóbbi évtizedekben püspökké szentelésüket va-
lamely görögkeleti püspöktől kérjék. Főleg a görögországi és szerbiai
orthodox főpapok szívesen végezték ezeket a szenteléseket. A szentelést
elnyerő anglikán főpap pedig azzal a tudattal kezdhetette meg főpásztori
munkáját, hogy mégis csak részese lett az apostoli folytonosságnak, hi-
szen a szakadár görög egyházban éppen az előbb említett két egyházban
mutatható ki legjobban történelmileg is a püspökkészítés apostoli ér-
vényessége.

A különböző orthodox egyházak, főleg azok, ahol az angol katonai
hatalom is érvényesült, mint pl. Jeruzsálemben, Ciprusban és Alexandriá-

ban, már a húszas évektől egymás után ismerték el az anglikán hierarchia apostoli eredetét, melyhez azután a többi autokefál egyház is csatlakozni kezdett. A legóvatosabbak talán a románok voltak, akiknél akkoriban Károly király a katolikus egyház felé is tekintetett és a harmincas években hatalmas kedvezményeket adott a román görögkatolikusoknak.

A második világháború után végül 1955-ben az orosz ortodox egyház is nyilatkozott. Hosszabb előkészület és tanulmányozás után a két egyház közös nyilatkozatot tett. Ebben elismerték egymást, hitelveikből mitsem engedve kijelentették, hogy tiszteletreméltó mindkét egyháznak mind a szentírásról, mind a szent hagyományról szóló tanítása, de azt a kialakult nézetek szerint kell tanítani és hinni. A hitvallásként a nicea-konstantinápolyi szövetséget ismerték el a „Filiouge” szó nélkül, annak fenntartásával, hogy ezt az anglikán egyház nem tekinti eretnekségnek. A szentségtanban is kettős megállapodásra jutottak: érvényesnek veszik a görögkeletiek hét szentségről szóló tanítását, viszont azok is elismerik, hogy az anglikán a protestáns elveken állva csupán két krisztusi alapítású szentséget ismer el, de a többi öt létezését sem tagadja, ha Krisztustól való alapítását nem is tanítja egyelőre nyíltan.

A királynő férje révén, aki tudvalevően görög származású, Angliában érthetően erősödik a görögkeleti egyház tekintélye. Volt anglikán templomokat is kijelölnek és ajándékoznak számukra, amelyeket fényes ünnepségek keretében szentelnek fel.

Véleményünk szerint az anglikán egyház csak nyer azzal, hogy az ortodox egyházakkal szorosra fűzi a köteléket. Nemcsak a papszentelés kérdése válik így náluk mindinkább katolikus értelmezésben is bizonyossá, hanem a mindjobban elmaterializálódó hitéletet is nagyobb lelkesedéssel és buzgalommal tölti el. Köztudomású, hogy akkor, mikor anglikán templomok üresen állnak Angliában, a katolikus templomok mind jobban megtelnek. Reméljük, hogy a mindjobban erősödő ortodox befolyás lelkeséget is visz az anglikán egyházba. Ez mindenesetre előkészítője lehetne egy magasabb színvonalú és körütekintőbb katolikus-anglikán tárgyalásnak is.

Ezt azért is fel lehet vetni, mert már katolikus részről történtek kezdeményezések és folytattak tanulmányokat, melyek XIII. Leó cikkünk elején említett levelét veszi bonckés alá. Igen sok neves teológus ugyanis nem tartja ezt a meghatározást tévedhetetlennek és azt mondja, maga XIII. Leó sem akarta ezt.

Mindenesetre érdekes tény, hogy az anglikánok hivatalos szertartási könyve is nagy javításokon ment át az utóbbi évtizedekben. Ki tudja, nem ez az első lépés-e ahhoz, hogy az anglikán egyház még közelebb kerüljön nemcsak külsőségeiben is, de lélekben is szülőanyjához, a katolikus egyházhoz. (*kormos*)

Felelős kiadó: Saád Béla

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

KÖVETKEZŐ SZAMAINKBÓL. Tanulmány: *Belon Gellért*: Életünk kenyere. *Tótfalusy István*: A látomások költője (Vajda János). *Balanyi György*: Egy újkori próféta. *Lantos-Kis Antal*: Lourdes a modern orvostudomány megvilágításában. *Mihelics Vid*: A vallás-szociológia. *Lengyel Balázs*: Frederico Garcia Lorca. *Cserhádi József*: Az ember világgözpontisága Szent Tamás filozófiájában. *Kardeván Károly*: Pálffy Béla, Hegedűs Nándor Ady-könyvében. *Salacz Gábor*: Egy elfelejtett festő: Paczka Ferenc (1856—1925). *Kézai Béla*: Három Johanna. *Rónay György*: Pázmány körül. *Radó Polikárp*: Litvániai beszámoló.

Novella: *Kodolányi János*: Harminc ezüst. *Fendrik Ferenc*: Pithagoras tétele. *Mándy Iván*: A konyhafal. *Farkas Antal*: Róza. *Szarka Géza*: Jób öröme. *Agoston János*: Egy igaz történet. *Jan Dobracynszki*: Nikodémus tizedik levele. *Bruce Marshall*: Father Smith. *Alfred Polgar*: A köpeny. *Valéry Larbaud*: Rachel Frutiger.

Vers: Szerdahelyi István, Lakatos Kálmán, Barth Ferenc, Ölbey Irén, Szabó Géza, Lendvay Endre, Szabó Gizella, Tardonai Gábor, Jánosy István, Szabó Anna, Kárpáty Csilla, Márk István, Elisabeth Langgässer, W. H. Auden, Gertrud von Le Fort, Szemelvények mai osztrák költőiből (Radó György fordításai).

Előkészületben: Francis Jammes emlékszám (a költő születésének 90., halálának 20. évfordulójára). Vers és próza Francis Jammestől; Tótfalusy István tanulmánya a költőről.

H. M. A baziliszkusz egy gyíkfajta, amely Mexikóban és Délamerika forróbb tájain él, a folyók mentén tartózkodik és rovarokkal táplálkozik. Rendkívül mozgékony teste igen hosszú farkban végződik, hátán taraj vonul végig, körülbelül 60 centiméter hosszú és teljesen ártalmatlan. — A zsoltárokból és egyéb ószövegségi szövegekben előforduló baziliszkusz szó egy mondabeli sárگا, fehér-foltos kígyó, amelynek három farka van, hegyes fején hármás dudor, minden kígyók között a legmérgezőbb. Már a sziszegése is halált okoz. Lehelete megrepesztí a sziklákat, elhervaszítja a fákat és a bokrokat. Más leírás szerint a baziliszkuszt egy béka költi ki egy a szeméten talált tojásból. Kígyószerű farka van, félelmetesen merev és fényes szeme, amely már a tekintetével is öl. Csak úgy ölhető meg, ha hirtelen tükröt tartanak eléje, amelyben önmagát megpillantván szörnyet hal rémületében. Rendszeren pincékben, vagy romokban levő házakban, barlangokban tartózkodik, és pedig azért, mert valamely hatalmaságok valami nagy kincset bíztak reá, és azt őrzi. Majdnem minden nép ősmondáiban előfordul valamilyen formában. A Biblia akkor említi, amikor valami nagyon rémületesnek, halálosan veszedelmesnek legyőzéséről beszél, és nem természettudományi ismereteink kiegészítésére.

F. T. Nem azonos, de rokon. De la Salle János, akinek ünnepe május tizenötödikén van, Franciaországban alapította meg szerzetét a XVII. század végén, míg Calazanti Szt. József Olaszországban már ennek a századnak elején. Mind a két szerzet az ingyenes népoktatásra adta tagjait. De la Salle János előkelő család gyermeke volt, és a korban szokásos visszaélések folytán már tizenhétéves korában kanonoki széket és jövedelmet nyert. Azonban már zsenge ifjúságában is jótékony célokra fordította jövedelmét, és amikor felhívták figyelmét néhány buzgó lé-

lekre, akik ingyenes népoktatással kísérleteznek, készségesen támogatja őket anyagilag. Később úgy látta, hogy közös életre kellene ezeket bírni, és azért felajánlotta házáat nekik otthonul. Igyekezett szellemi és lelki nivójukat emelni, azért közösen imádkozott és elmélkedett velük, míg harminc éves korában arra határozta magát, hogy lemondván kanonoki állásáról és jövedelméről, tizenkét társával együtt fogadalommal köti le magát a szerzetesi életre és az ingyenes népoktatásra. Szerzete rövidesen elterjedt és a tanítóképzést, tanoncoktatást és javítónevelést is felvette programjába.

S. K. Köszönjük kitüntető sorait. A kérdezeti sorokat nem kisebb ember, mint Michelangelo írta Vasarinak, és körülbelül így hangzanak: Viharekon és hullámokon által érkeztem most rozoga csónakomon a nagy kikötőbe, ahol mindenki számat ad cselekedeteiről. Most látom, mennyire tévedett szellemem, amikor bálvánnyá tettem a művészetet, amelynek szolgájává tettem magamat. Sem festészet, sem szobrászat nem oltja most lelkem szomját, csak egyedül a szeretet, amely még a haláltól sem félve a keresztről tárja ki felénk karjait.

SZ. GY. A nyilvános gyónás idején is megvolt az Egyházban mindig a fülgyónás is. Az idők folyamán azonban egyre ritkábban került a scr nyilvános gyónásra, és az ötödik század táján már csak a nyilvános, nagy botrányok okozóira rótták ki elégtételképen, az okozott lelki kár némi jóvátételére. Egyes szerzetekben ma is szokásos magát a szerzetesi közösség előtt vádolni olyan vétségekért, amelyek a közös fegyelmet sértették és ezzel az egész közösség lelki károsodását okozták.

H. N. De igen, szerzetesek is lehetnek pápák. Az első pápa, aki a szerzetescsellából a pápai trónra nyert elhivatást, nagy szent Gergely pápa volt (590—604). Nevéhez óriási fontosságú egyházi reformok fűződnek: Ő volt, aki sürgette az evangéliumi események képekben való bemutatását, hogy így az analfabéták is megismerjék, és gondolkozni tudjanak rajta; kívánta, hogy a zsidókat ne üldözzék, hanem térítsék meg; pártfogolta a szentek és ereklyék tiszteletét; kifejlesztette a szentmiséről és a tisztítózról szóló tanításokat; himnuszokon és evangélium-magyarázó beszédekben kívül magvarázatot írt Jób könyvéhez; írt egy könyvet a klerus kötelességeiről. Ezenfelül összegyűjtette és egységesé tette az egyházi énekeket, (gregorián), amelyeken a különböző népek, de főleg a jóhangú improvizálók sok egyéni változtatást eszközöltek. Trónralépésekor ezekre a szavakra érezte magát indítatva: „Az Egyház hasonlít egy korhadt hajóhoz, amelybe mindenfelől tódul az ár.” És uralkodása alatt hagyták el a nyugati gótek az arianizmust, Brunhilda királynéknak azt írja, hogy ne tartsa meg Galliában a simoniát, vagyis a pénzen és befolyáson vásárolt egyházi felszentelést, az ő nevéhez fűződik az angolok megtérítése, a longobárdok megszelídítése, Szardínia és Korzika teljes megszabadulása a pogányságból. — Mindezzel természetesen távolról sincs kimerítve ennek a szerzetesből lett nagy, szent pápának működése.